SZOMORY DEZSŐ

MESEKÖNYV

BUDAPEST,
GRILL KÁROLY CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVKERESKEDÉS
1896.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-70-1 (online)
MEK-14012

TARTALOM

LÁZÁR.
VEREBEK.
A VARÁZSLATOS CSIPKEKENDŐ.
RANK ORVOS HALÁLA.
SODOMA VÉGE.
LEVÉL A HALÁLBÓL.
GYÁSZBESZÉD AZ ERŐS BARNABÁS FELETT.

LÁZÁR.

I.

A jó Keimanék a vacsoránál ültek. És valóban édes volt látni őket, a tányérjok fölé hajló, ájtatos fejeiket sajátságos, majdnem szentséges világosságban, hogy nyitva hagyták a szobájok ablakát és a nagy udvar felett, a roppant égboltozat végén, mélységes büszkeséggel a tüzveszedelme biborpompájában, a nap leáldozott. Édesek, szépek és mindenekfelett boldogok voltak, elsősorban az öreg Keiman, kopasz, szappanfényes koponyájával, a szélein fájdalmasan veres szemeivel, amelyek belevesztek a tányérjába. Rajongva nézte a füstölgő, apróra vagdalt husdarabokat és a csontváz-kezei mintegy imádattal reszkettek a tányérja szélén, miközben egyre előrehajolva, gyorsan, sietve és a fogtalansága miatt kinosan rágicsált, nyelt, néha-néha meg is törülgetve a száját, amelyet hosszu, fehér, a csontos arczot egészen elöntő szakála maga alá rejtett. Mellette, a leáldozó nappal fényességében az öreg Keimanné kicsiny, bajuszos arcza tünt fel, amelyből két nyugtalan, a vénsége daczára is világos szem csattant elő és falta a tálat, nézte mennyi még benne a hus. Szemben vele, mintegy dominálva az asztalt ült Laura, a leánya, egy nagy, barna asszony, sajátságosan duzzadt, majdnem féloldalt hajló ajakkal, két egészséges, meleg szemmel, amelyek az egész teste jólétét mutatták. Jó fogai voltak, tehát gyorsabban evett mint az öregek, már be is fejezte volt a vacsoráját, most egy szőllőfürtöt tartogatott az ujjai között, egy-egy szemet dobva belőle az ablak felé, ahol a ház összegyülekezett gyermekei elkapták és dulakodtak érte. Szegény ház volt, a szőllő ritkaság volt itten; az öreg Keimanék nem is kaptak. Oh! ők igy is boldogok voltak, az evésbe beleveresedett arczukon a gyomruk öröme terjedt, élvezve a hust, a mártását, élvezve még az asztal teritékét is, hogy sokáig nem ettek csak teritetlen asztalnál, ott is rossz ételt, ebédről maradt főzeléket... És most a jó étel, a mártás szine, mintha minden vágyukat betöltötte volna, a tálból csendesen felszálló, illatos gőze a felszeldelt husoknak, mintha mindazt, ami az asztalon kivül létezik, elfátyolozta volna. Mert a jó Keimanék rossz ruhában voltak, a szobájuk is nagyon szegényes vala. Mindössze Laura volt jobban öltözködve. Világos szin pongyolát viselt, amelynek vékony szövetje alatt szétfolyt a kövérsége, a nagy és erős teste vonalait mutatta. A nyaka és a karjai meztelenek voltak; nyujtózkodott, ásitott, aztán, hirtelen felkönyökölve az asztalon, az öregek felé fordulva, kérdezte:

- No, jólaktatok?

- Jó, nyögte az öreg ember.

Az öreg asszony nem válaszolt, rendezgette a tálban a megmaradt husdarabokat. Mintegy helyette mondta az öreg Keiman:

- Száz esztendeig egyem igy...

Aztán hallgatott és a pirosszélü szemei könnyezni kezdtek; az öreg asszony még mindég a husokat rendezte, ette őket a nyugtalan szeme nézésével. Laura hátradőlt a székén, kinézett az ablakon. A ház gyermekei már elkerültek onnan, esteledett, a roppant égen egy-egy ritka csillag bukkant elő. Egy cselédleány énekelt valahol. Az udvarban a kutat rángatták. Majd nem rángatták többé, nagy csend lett. Egy denevér reppenése hallatszott, amint elsurrant az ablak mellett. A jó Keimanék emésztettek és néha-néha sóhajtottak a boldogságtól. A tálat, a hust ott hagyták az asztalon, hogy lássák és élvezzék. Még mindég füstölgött; egészen háboritlan, finom, illatos gőz szállott fel róla. Öntudatlan szimatolták. Az öreg Keiman nem akart pipára gyujtani miatta. De aztán mégis rágyujtott és elbóbiskolt mellette. Az öregasszony is lezárta nyugtalan szemeit és szuszogni kezdett. Egyszerre azonban felriadtak: Laura sikoltott

volt. Ijedten néztek körül; egy ember volt a szobában. Az öreg Keiman, a veres szemei daczára, rögtön megismerte. És mintegy hülyén a csodálkozástól morogta:

- Lázár...

Csakugyan Lázár volt, Wolf Lázár. Mozdulatlan és szomoruan állott előttük, nézte a barna asszonyt, az öreg embereket, várta, hogy beszéljenek. De nem beszéltek, inkább iszonyodtak, forgatták a szemeiket, a leányokra pislantottak. Emez zavartan, a meztelen karjait nyomkodta, az egészséges szemei elrémülve néztek. Az arcza eltorzult, az ajkai elfordultak egészen, félni látszott. Wolf Lázár csakugyan ijesztő vala. Roppant elhanyagoltság szakadt le az egész alakjáról, ugy rémlett, mintha soha emberek között nem élt volna. A duzzadt arczán a szakálnak valóságos orgiája terjedt és az éktelen, bolyhos szőrösségből csak két, majdnem óriás zsidószeme csattant elő, tele tüzzel s mintegy szánalmat könyörögve. A kalapja megmaradt a fején és a rongyos karimája alól egy-egy fürtje esett alá, elöntötte a homlokát, belenyult a szakálába, elfödte a füleit. A ruhája is nyomoruságos volt, a foltjait, a hiányát, zavartan, szégyenlősen, gyermekes ügyetlenséggel el-el födni igyekezett. Azonközben látta, talán érezte is, hogy ezek a jó emberek annyira meg vannak rőkönyödve, hogy alig fognak beszélni. Igy hát beszélt ő. Meghajolva s a két karjának fájdalmas, mintegy mentegetődző kitárása közben rebegte:

- Haza jöttem.

Erre a jó Keimanék megbotránkoztak. Rögtön megszólalt az öreg, a pipáját agitálva nyögte:

- Haza jöttél... haza jöttél... szép, szép... de hát mit akarsz tőlünk?

- Igen, mit akarsz tőlünk? - ismételte az öreg Keimanné. És a csontos, apró vállait vonogatva:

- Mi szegény emberek vagyunk, mi nem tarthatunk ki téged... Elég gyalázatot hoztál eddig is ránk... Hagyj békét nekünk, eredj az utadra Lázár!

Wolf Lázár nem mozdult; a barna asszonyt nézte, egy lépést tett feléje. És mélységes nyomoruság közepett, készen az utolsó remény elvesztésére, majdnem sírva kérdezte:

- Te is elküldesz Lólikám?

Meghajlott fejjel, a bajuszán reszkető kezével várta a választ. De a barna asszony nem válaszolt. Egyre félve, lekonyult ajakkal, a szüleit nézte, elmerengett a bátoritó tekintetükön. Eh! csakugyan bátoritották, küldje el ezt az embert, hadd menjen a pokolba. Mert féltették előle az asztalt, a fehér teritéket, az illatos husszeleteket, a melyekből ő is akar, féltették előle a nyugalmas, boldogságos életüket, amelyet ime eljön megzavarni... Oh! hát már jól élni sem lehet, amikor olyan soká nyomorogtak! Hát már egy kis hust sem lehet enni, anélkül, hogy ne akarják kivenni a szájukból! Ez a hus, ez a hus, aggasztotta őket mindenekfelett. Amint a mármár kihült szeletek, a magok jószagu, vastag mártásában nyugodtak, ugy volt, mintha nem volnának biztonságban, mintha el akarnák rabolni őket. Hát védték, meg akarták menteni maguknak. Hirtelen, az öreg Keimanné felkapta a tálat s a nyugtalan szemeinek mintegy diadalmas nézésével vitte az alacsony, megrepedezett fáju kredencz felé. És gyorsan, kajánsággal lehordta az asztalt, a fehér teritéket is elrejtette. A foltos, durva fája látszott az asztalnak. A szoba még szegényebb lett, a nyomoruságos butorok mintegy sirtak benne, egy elkopott tükör valamelyik falon, a maga szennyesen sárga faalját mutatta. Mégegyszer kérdezte Lázár:

- Te is elküldesz Lólikám?

A szemeit az emberre emelte, vonogatta a vállát, el volt fanyarodva, nem tudva mit mondjon. Az anyja nézte, már-már dühbe jött a habozásán. És a csontos karját kinyujtva sipitotta:

- Mondd hát már neki, hogy takarodjék!... látod, hogy nem mozdul!

De ez a parancsoló hang, nem tetszett a barna asszonynak. Az asztalt magához rántva, kicsattant:

- Mit kiabálsz! Mit rendelkezel velem! Ki parancsol itt, én vagy te! Ki főzet, én vagy te! Ki ád pénzt, én vagy te! Ki itt az úr, no, hadd halljam, ki?

Mint megijesztett vén madár, a himjéhez reppent az asszony. De az öreg Keiman rosszul fogadta. Eh! mit, még eljátsza a leánya kegyét s vége szakadhat a jó husoknak. Akkor, megállott a szoba közepén, ájtatos szelidséggel rebegte:

- Te, te vagy az ur Lólikám...

- Ugy hát menjetek aludni! - rendelte a barna asszony.

Mire az öregek, csendesen, alázatosan, majdnem egyszerre:

- Inkább a gangra...

Érezték, hogy mehetnek. Vittek széket magukkal és mentek. Leültek a gangon, szépen egymás mellé és szótlanul nézték az eget. Kék volt az est daczára és nyugtalan pislogva, égtek rajta a csillagok.

II.

A barna asszony felkelt, becsukta az ablakot. Meggyujtott egy gyertyát, az asztalra tette. Lázár követte a tekintetével, zavartan, öntudatlan, malmot játszva az ujjaival. Aztán várt; előtte, ismét az asztalnál foglalva helyet, végre megszólalt az asszony. Kérdezte:

- Honnan jössz?

Az ember lehorgasztotta a fejét; a kezeit el akarta rejteni, babrált velök a csipőjén, a kabátja zsebeit nem tudta megtalálni; roppant restelkedett. Ismét kérdezte az asszony:

- Honnan jössz?

Még várt egy perczig. S aztán, csak egyre lehorgasztott fejjel, szégyenlősen, halkan:

- Hisz tudod jól...

- Váczról?...

- Onnan...

- Váczról... Váczról... - ismételgette csendesen, utálattal az asszony. Majd hirtelen, kifakadva:

- Mit tettél Lázár!

Nem válaszolt. Az asszony mondta:

- Csaltál...

Ekkor, a restelkedéstől lesujtva, lassan, csendesen megfordult, háttal állott az asszony felé. Emez előrehajolva, a térdeire vert kezekkel, csak beszélt, korholta:

- De hát mért csaltál Lázár!... az üzlet jól ment, én ültem a pénztárnál, eleget nyertünk, tisztességesen élhettünk volna... De te este, el-el hordtad az árut... csomó szövetet, selymet, vitted a zálogba ugy-e?... S aztán csődöt mondtál. Micsoda szamár voltál te Lázár, hogy azt hitted mindenki szamár a turpisságod nem fog kisülni... Kisült, elzártak, ültél, mennyit?...

- Három esztendőt...

- És engem a gyalázatba hagytál... a lakásból elkellett mennem, a Schwartzék, tudod a barátnőim, elkerültek az utczán, még látni se akartak... Az anyám, az apám a nyakamra szakadva... két éhes öreg ember... Oh! Lázár, én csak megszenvedtem érted...

Elhallgatott, Lázár még mindég háttal volt fordulva feléje. Nagy csend lett, a gangról az öreg Keiman kinos hortyogása hallatszott. Az asztalon meg-meg libbent a gyertya lángja, a meztelen falakon a butorok formátlan árnyéka látszott. És most csendesen, majdnem fájdalmasan mondotta az asszony:

- A törvény szerint mi el vagyunk választva... Én nem vagyok többé a te feleséged és te nem vagy az én uram. Ahogy idejöttél, mehettél volna bárhová... A nevedet már rég nem viselem, Keiman Laurának hivnak, itt a házban azt hiszik, hogy özvegy vagyok... Magam is ezt mondom mindenkinek... Mert te Lázár, meghaltál az én számomra.

Most megfordult, a zokogásban rémes arczát mutatva bőgte:

- Lólikám! Lólikám!

És csak zokogott és csak zokogott, néha a torkához kapott, ugy tetszett, megfullad. Csendesen, mozdulatlan nézte az asszony, majd szólott:

- Előbb sirtál volna, most már késő... Aztán, mit is akarsz itt, csak nem gondolod, hogy ismét együtt fogunk élni... Nem Lázár, ez lehetetlen. És én már nem szeretlek.

Felkelt, nem akarta látni ez embert, talán fájt a szive miatta. Mert rémséges, megdöbbentő volt ott, a szoba közepén, borzas szakálával, a duzzadt arczába eső fürtjeivel, rossz, megkopott ruhában, mélységes nyomoruság közepében. Aztán olyan sajátságos zokogása vala, egészen rekedt, vad, kétségbeesett kiáltások törtek a torkából s mintegy kisérte őket a karjai rángatódzásával, az egész teste himbálódzásával. A szoba ablakából a csillagos ég látszott, az asszony az ablakban elmerengett rajta. Néha-néha a füléhez kapott, a Wolf Lázár zokogása irtózatos vala. Csak zokogott és zokogott, mintegy gyönyörben adva ki magából a szive minden kétségbeesését. Az asszony hátrafordult:

- Ugyan... ugyan... meghallanak...

És ismét előbbre jött, megállott az ember előtt. Szép volt, az erős teste vonalai édesen mosódtak el a szoba homályában. A haja kósza. Most igazgatta, a meztelen karjai kidomborodtak. És unottan szólott:

- Miért is sírsz, mire is jó! És sirni könnyü, a gyermekek is tudnak...

Csak sírt, csak nyögte:

- Ah! Lólikám! Ah! Lólikám!

Ránézett az asszony, a fejét rázva, halkan, majdnem szomoruan mondta:

- Lólikám... Lólikám... szép, szép, de előbb mondtad volna... Ma már nincs Lólika többé...

Ismét elhallgatott, a kezeivel a homlokát, a szemhéjait seperte, mintegy a gondolatait simítva el, üzve el velök... Kivülről, mind kinosabban az öreg Keiman hortyogása ropogott be a szobába, valamelyik szomszéd lakásból fuvola szó hallatszott, egy régi, olasz dal melodiája siránkozott bágyadtan, eltévedten a nagy udvar levegőjében, az óriás égboltozat alatt. S itt benn, a szobában, Wolf Lázár siránkozott, meg-meg csuklott, durván az orrát fujta. Aztán, mintegy a megjavithatatlan életével, az örökre elvesztett asszonynyal szemben, a szavaiba belefulva mondotta:

- Igy hát elmehetek, Wolf Lázár elmehet... az isten veled Lólikám!

Az ajtóhoz tántorgott, a fájdalma majd ledöntötte; megállott a küszöb előtt, habozott, ugy látszott nem meri, nem tudja elhinni, hogy örökre elmegy, hogy elküldik, nem volt ereje rálépni a küszöbre. Felemelte a fejét, az ajtó oldalfájára szögezett, apró, üvegcsövecskét nézte, mely alól, a homályban egészen kivehetetlen, egy-egy héber betü feketéllett. És a két ujjára nyomott csókját mintegy felvitte az üvegre, sóhajtott, aztán megnyomta a kilincset. De mintha ez az ajtó a semmibe, egyenesen a halálba nyilna, hirtelen elszédülve, mint főbe vert állat, mindannak ami körüle történik csak a rémes, elgázoló fájdalmát érezve, Wolf Lázár visszafordult s a torzonborz szakálával, husos ajkaival, a kíntól részeg, óriás zsidó-szemeivel, az egész elvadult, ijesztően duzzadt arczával az asszonyra meredt. És kétségbeesetten, a két karját kitárva, mintha keresztfát tartanának mögötte, hogy rászögezzék, rekedten, a fájdalmába pusztult hangon, majdnem kiáltotta:

- Nem, ez lehetetlen, hogy elmenjek... nem tudok, nem tudok... dögöljek meg, ha tudok...

És ismét zokogni kezdett, a szakála, a bajusza merő viz volt a vastag könnyeitől. És zokogva:

- Igazad van Lólikám, nem kellett volna eljönnöm... Vácznál van a Duna és a Dunának kellett volna mennem... Sokat gondoltam erre, a fegyházból jövet éreztem, hogy az én számomra nincs már élet, nincs levegő, csak viz, fekete viz... Az egész világ viz, egy nagy tenger nekem... De hát látod, mégegyszer látni akartalak... Kihuztam a három esztendőt, mert látni akartalak, fürészelnem kellett, fát fürészeltem, bőrt kellett vágnom, vágtam, mert látni akartalak... És nem öltem meg magamat, mert látni akartalak... Jaj! csak ne láttalak volna! Jaj! csak ne láttalak volna!... Mert most nem tudok elmenni, most nem tudok meghalni... Lökj ki Lólikám, lökj ki, rugj ki mint egy kutyát...

És várta, hogy kilökje és sirt és sirt és belekapott a szakálába és tépte és ránczigálta. Kivülről, az ablakon keresztül, a mozdulatlan, immens égbolt látszott, egy-egy csillag nyugtalan pislogása néha. És még mindég a fuvolaszó hallatszott, a régi, olasz melodia meg-meg ismétlődött és beleveszett az öreg Keiman hortyogásába.

III.

Még egy gyertyát gyujtott az asszony, a kredenzből elővette a fehér asztalteritéket. És az asztalra teritette, veres bornak, ételek szinének egy csomó, rendetlenül elhintett foltja látszott, elhalványulva az idővel. A tálat is előkeritette, egy félpalaczk bort is hozott, kenyeret is, mind oda tette a két gyertya elébe. S most látszott jól, szépen megvilágitva a tál, az öreg Keimanék boldogsága. Megfagyott, gesztenyebarna mártásban, mint finom kocsonyában, egymáshoz ragadva nyugodtak a husszeletek, egymásba főtt füszer és piritott hagymaillat szállott fel közülök. „Milyen jókat esztek", - akarta mondani Lázár, de nem merte. Csak nézte a tálat, nézte az asszonyt, remélni se merte és mégis várta, hogy oda hivja az asztalhoz... Most csakugyan hivta:

- Ülj le... egyél...

És nézte mint jön sulyos léptekkel az asztal felé, mint foglal helyet szégyenlősen, bátortalanul. Aztán nem mert enni; zavartan a szemeit dörgölte, a két gyertya világa, az asszony fehér, világos arcza káprázтatta tán. Mégegyszer biztatta:

- Csak ne restelkedj... egyél...

S adott neki két darab hust, a kenyeret is odatolta a tányérja, a villája mellé. Egy pohár bort töltött. Már ekkor felbátorodva, s mintegy az előbbi perczek fájdalmán meg-meg csukolva, az ember evett, gyorsan, nagyon jóizüen. „Milyen éhes lehetett", - gondolta az asszony. És

mintha fájt volna a szive miatta... Hátradőlve a székén, a pazar emlői izgatott pihegésével nézte az embert, akaratlan a multat kereste az arczán, a régi, óriás, szenvedélyes zsidó-szemeket, melyek részegen az örömtől oly sokszor valának föléje borulva, a szőke, puha szakálát, amelybe szerelmes éjjel elrejtette az ujjait... És a husos ajkát, amely mindég olyan meleg volt, a bajuszt fölötte, mely egykor, csókváltáskor, édesen csiklandozta... De nem tudta megtalálni... a régi Wolf Lázár nem volt többé, elvadult, elnyűtt, fájdalmas vonások terjengtek mintegy eltévedve a szakál és bajusz éktelen bujaságában, az ajka is kihült bizonynyal, a ruhája rongyos, az egész alakja rongyos, a fegyházban töltött évek minden ódiumát, minden nyomoruságát viselve magán. De aztán mégis, akaratlan, a régi szempárt ismerte fel, egy-egy pillanatra olyannak látta, mint a multban, a forróságával, a fanatikus epedésével elbolonditva az asszonyt... Ah! mennyire szerette, mennyire a bolondja volt azoknak a tág, hegyes végbe futó zsidó-szemeknek, amelyek örökkön koldulták a testét, könyörögték a gyönyört és soha jó nem tudtak lakni... Sóhajtott, az ajkai lekonyultak, néha ásitott is, gondolta mindez bolondság, nincs mult, nincs semmi többé, ez a vad ember itt előtte igaz, hogy hajdan a férje vala, de ma csak koldus, fegyházból került nyomorult ember, akinek ád enni még ez egyszer, hogy aztán elmenjen örökre, soha viszont ne lássa többé. Lázár evett, a pohár bort is felhajtotta. És csendesen, a szánalomkeltés öntudatlan igyekezetében:

- Mióta nem ettem hust... mióta nem ittam bort...

- Nem adtak hust... *ott*?...

- De adtak... csakhogy disznóhus volt s mindent disznózsirral főztek... Inkább koplaltam, nem ettem csak kenyeret... Micsoda kenyér! Tele fürészporral...

Elhallgatott, a szemei az asztal teritékére meredtek, lassan, lassan, egy nagy grimászba vált az arcza. Ugy rémlett, hogy a három esztendő minden nyomorusága jár az eszében, a fekete czella, az udvar magas falai elzárva az eget. Érzi a daróczruhát a testén, a fegyőr ütlegeit a kemény, vastag szövetjén által, a béklyót a kezén, amelyet csak akkor vesznek le, amikor fát fürészel, avagy bőrt vág... és látja azt a galád disznóhust a fatálban, érzi a bűzét, a zsir faggyuszagát. Ah! mindenekfelett a disznóhus volt gyötrelmes, irtóztató, az a zsíros mártásban uszó, káposztával kevert vagdalék, megörjitő bünhödés a bünért. Mit bün! Vinni az árukat titokban a zálogházba, mondani hamis csődöt, csalni jobbra-balra, mind lényegtelen... A bün, a becstelenség, az óriás gazság az lett volna, ha eszik a disznóvagdalékból. Nem evett, hozzá se nyult, inkább koplalt, fürészelt fát, vágott bőrt éhes gyomorral, az éhséggel kinlódva... Hirtelen, mintegy a maga erejét ünnepelve, majdnem diadalmasan szólott:

- De disznóhust nem ettem! Szombaton vertek, de mégse dolgoztam!

S mintha nem is rabmunkáról volna szó, közönnyel kérdezte az asszony:

- Hát különben dolgoztál?

Mire az ember keserüséggel:

- Dolgoztam ám Lólikám!... mondtam már, hogy bőrt vágtam, csirizeltem, czipőt, csizmát varrtam... Suszter lettem... Amikor elfogyott a bőr, s mig hoztak ujat, fát kellett fürészelnem...

És az elfogyasztott husok és a felhajtott bor boldogságos emésztése közben, mindinkább felbátorodva, most egyre beszélt, már-már nem is restelkedett. Ugy volt mintha ez a kövér, barna asszony, még mindég a felesége lenne, mintha csak nem rég hagyta volna el, ment volna üzleti dologban vidékre s most, visszatérve, az utazását mesélné el, leirná a kisvárosi-fogadó szobáját, beszélne az emberekről, akik között megfordult... Mind élénkebben, mind gyakoribb gesztus közben, a fegyház nyomoruságairól beszélt, egy-egy célébre fegyenczről, egy másikról, akivel együtt timárkodott, egy harmadikról, aki jó volt hozzá, akivel el-el szítt titokban egy-egy ellopott czigarettát... S valósággal belemelegedve, mintegy elszélesedett az asztal

mellett, ugy érezte itt marad, mert hisz' itthon van itten... És a három esztendő számtalan kinja alatt megedződve, az előbbi perczek fájdalmát már teljesen kiheverte, a gyertyák fénye, az asszony fehér arcza nem kápráztatta többé, de sőt elgyönyörködött rajta, nézte a pazar emlőit, a meztelen karját, a teste minden vonalát, maga is a mult emlékeit kergetve, idézve... Az asszony visszanézett reá, a Lázár arcza mind ismerősebb lett előtte, a szakál és bajusz orgiájából csattanva elő, legyőzhetetlen, ellenállhatatlan a régi szempárt vette észre, azokat az óriás, zsidó-szemeket, forróságban, fanatikus epedésben, ujra a testét könyörögve... És a nézésökbe egészen belefelejtkezve mindközelebb hajolt Lázárhoz, a két gyertya fénye a fehér arczát, az öntudatlan élvezésben kinyillott száját mutatta...

IV.

Egy nagyot, majdnem dallamosat hortyogott az öreg Keiman, mint vadászkürt-hangja ropogott be a szobába. S a hirtelen hangján kijózanodott az asszony. Felkelt, oly furcsa volt, hogy ez az ember még mindig itt van, a teritett asztalnál, a vad arczával a gyertyák fényében oly jól érzi magát. Végre is elkell, hogy küldje, éjszaka lesz mindjárt. Wolf Lázár nem mozdult. Volt egy nagy, kopott pamlag a szobában. Oda ült Laura, mintegy távolodott az embertől. És hirtelen:

- De most el kell, hogy menj... mindjárt bezárják a kaput...

A vad ember megremegett, csendesen felkelt. És megállott az asztal mellett, szomoruan, lehorgasztott fővel. És ismét szánalmas volt, igy, elkergetve a felesége asztalától. Az asszony nézte, vonogatta a vállát, nem tudott mit szólani. De aztán mégis szólott:

- Nem mondhatod, hogy rossz voltam hozzád... Más, az én helyemben rögtön elkergetett volna, kilökött volna az ajtón... Én még enni is adtam neked... Nem panaszkodhatsz... De hát ezzel vége... és nem is lehet sohse vissza jönnöd...

Felemelte a fejét, után megbámulta az asszonyt. Emez kicsattant:

- Nos hát mi?... Talán itt akarnál maradni a nyakamon?... Elég nekem a két öreg... aztán, végre is őket ki kell, hogy tartsam s nekem is élnem kell ugy-e?... Egyszer már tönkre tettél, másodszor is tönkre akarsz tenni?...

Meglepődve, kérdőleg nézte az asszonyt, nem értette. Laura folytatta:

- Hát a levegőből élek, vagy talán abból a pénzből amit félretettél a számomra?... Jól néznék ki...

- Hát miből, élsz? - kérdezte halkan, félve.

- Mi gondod rá... nem-e vagyok szabad?... tehetem azt ami nekem tetszik...

Elhallgatott, egy perczig csendben voltak. Aztán, halkan, ismét az ember szólott, ugy tetszett megértette az asszonyt:

- Barátaid vannak... s nekem nem szabad léteznem miattok... Jó. Isten veled Lólikám.

Mégegyszer megnézte az asszonyt, az óriás, fanatikus szemei, minden tüzöket reája vetették. Laura megdöbbent, majdnem félt, ez a tág, lángoló zsidó-szempár mintegy megejtette, az erejét megbénitotta. Nem tudta elkergetni, nem tudta elküldeni ugy, üres kézzel. Wolf Lázár megindult, a küszöbnek tartott. Már el is érte, amikor előbbre kerülve a pamlagon, élénken szólott az asszony:

- Azt mondtad suszter vagy... tudsz czipőt csinálni... ez látod okos dolog, próbálj megélni belőle...

Ott, a küszöbön, még egyszer kitárta a karjait, mutatta, hogy tehetetlen, rebegte:

- Hát a bőr, a szerszám?... Egy krajczárom sincsen...

Izgatottan a pamlagon, habozni látszott. Aztán, mintegy hirtelen elhatározással, a pénztárczáját kapva elő:

- No jó... még egyszer segiteni akarok rajtad... itt van tiz forint, ezen vehetsz bőrt, szerszámot, adsz előleget egy kis hónapos szobára. Az első pár czipőt nekem csinálod... ugy is szükségem van czipőre... azt külön megfizetem... Meglátom, hogy nem-e hazugság, az egész szuszter-mesterséged!

Hirtelen, nagyon boldog lett az ember. Sietett az asszony felé, megragadta a kezét, elragadtatva, forrón megcsókolta. És mohósággal rejtette el a pénzt. Istenem, mióta nem volt tiz forintja! S most már menni akart, szobát bérelni gyorsan s holnap, hajnalkor megkezdeni a munkát, megcsinálni a czipőt, megmutatni, hogy nem hazudott. De hirtelen megállott.

- Mértéket kell, hogy vegyek...

- Mivel?

- Egy darab papir elég...

Gyorsan, ismét felbátorodva, boldogan, majdnem büszkén, keresett papirt a szobában. Talált, összehajtogatta, egy hosszu, keskeny szallagot csinált belőle. Aztán ismét az asszony elé került, letérdelt előtte, mértéket akart venni. Laura nyujtotta a lábát, az ember lehuzta róla a czipőt. Fehér harisnyás, egészen apró lába látszott. Wolf Lázár a tenyerébe vette, ráfonta a papirszallagot, meg-meg tépegette. Soká tartott, az asszony a pamlagon, már-már türelmetlen vala. De előtte az ember attól a kicsi lábtól, mintha nem tudott volna megválni... három esztendő óta ma érte először... A keze reszketett, beletévedt a mértékvevésbe, nem is tudta talán, hogy mértéket akar venni... Kimeredt szemekkel, lihegve, csak szorongatta az asszony lábát, mind közelebb hajolt hozzá, látni akarta jól, közelről, egészen közelről. Hirtelen Laura felsikoltott: Wolf Lázár megragadta volt a térdeit. S vad arczát az arczának emelve, a torzonborz bajusza alatt reszkető ajakkal, magánkivül, kétségbeesetten, a szemei eszeveszett lángolásával, epedett, könyörgött:

- Lólikám! Lólikám! könyörülj rajtam, könyörülj rajtam, három éve nem értem asszonyt...

Nem tudott ellentállni, az ember szeme lángján, mintha minden ereje felégett volna. Dideregve, megremegtető gyönyörben, felejtve mindent, nem látva csak a szemek epedését, nem hallva csak a könyörgésük, nem érezve csak a varázsuk, hátradőlt a pamlagon, kimeredt, mozdulatlan szemmel csak a Lázár szemeit élvezte, a tüzökben megfürdött. S mig az ember hörgött a kéjben, az asszony dadogta:

- Lázár... Lázár... igaz emberem... te legédesebb... Ne félj, nem lesz rossz dolgod, majd adok pénzt, csinálsz boltot rajta, sok gazdag barátom van, mind hozzád küldöm czipőért... Ne félj... ne félj...

Majdnem zokogott a kéjtől:

Be gyönyörü!... Be gyönyörü!...

V.

Künn, a gangon, az öregek felébredtek. A vén Keiman hozta a széket s mig követte az asszony, bejött a szobába, le akart feküdni. Hirtelen orditott, a vén, törött hangja az egész szobát betöltötte:

- Rabló! Bitang!

Azt hitte gyilkolja az asszonyt, a vén tagjai minden erejével, buzogány módjára felkapott székkel a pamlaghoz rontott. De az előbbi alvás után még jobban megveresedett szemei rögtön látták a tévedését. Az öreg asszony is látta... A teritett asztal is a szemükbe tűzött, a kirabolt tál, az üres boros-üveg a szivöket marczangolta... Akkor hirtelen, ösztönszerüleg megfogták az egymás kezét és nem merve sem a pamlagra, sem az asztalra pislantani, egészen lesujtva, szótlanul, mintegy a fehér teriték, a jó husok, a jó leányok, egy egész boldog, gondtalan élet gyászában megindultak a szomszéd szoba felé, melyben két rozoga, keskeny ágy várta őket.

VEREBEK.

I.

Komár, a férj, hivatalnok volt, kis fizetéssel és rossz czipővel. Komár az asszony is jobb czipőben járt napsugaras leány korában. Aztán bolondos volt, ostoba talán; elment Komár Ferenczhez feleségül.

Régen volt, akkor, amikor még vala szerelem és hüség. Találkoztak valahol, a nagy zsidóleány, meg Komár Ferencz. Ugy nézték egymást loppal, Fanny, a nagy zsidóleány alig mert nézni; ott volt az anyja, az apja is vele.

A többi azután egyszerü... Ferencz ment utánok, ment egészen a házukig. Másnap is ott volt a házuk előtt, harmadnap is ott volt a leány az erkélyen. Egy apró levél esett az aszfaltra, apró baj esett a nagy zsidóleány szivén. Vitte magát a szerelembe, a gyönyörüségbe. A Császárfürdőben találkoztak. És mondották mindaketten:

- Jó napot.

Csakugyan jó napjok is vala, édes, gyönyörüséges napjok, amint hogy édes és gyönyörüséges az a nap, amelyen kezdődik a szerelem. Később megváltozik, keserü is lesz talán... Mindegy; gyakran végig édes marad. Most is igy történt. Mert régen történt, akkor, amikor még volt szerelem és hüség.

Volt közöttük is. Eleinte nézték egymást, később sem beszéltek. Ám tetszettek egymásnak, mert ölelkeztek, szerelmeskedtek, szenvedélylyel a leány, gyöngédséggel Komár Ferencz. Szép volt a szenvedélyes leány, szép volt a gyöngéd férfi is. Szép, nagyon szép, egy kissé ostoba talán. Azt mondják ostoba férfiakért rajonganak az asszonyok. Igaz-e, nem-e, olyan lett Fanny, mint az őrült. Bankár leány, zsidóleány, czudar leány: a fejében sem járt. Csak teste volt, epedő, örjöngő teste, mohón akart, akart sirva, kaczagva...

Amikor vége lett az örömének, akarta ujra, kezdte ujra. És amikor vége lett ennek is, ugyancsak ujra kezdte volna, ha el nem kábult vón Ferencz. Feküdt, mintegy holtan feküdt... s ott a teteménél a leány, mint képtelen, hosszuhaju varju az élőtestről a halottra szállva...

Később aztán kezdett nyugodt lenni ő is. Várta, hogy Ferencz mondjon valamit. És Ferencz mondott, kérdezte:

- Most mit fogunk csinálni?

Egy perczig hallgattak mindaketten, talán gondolkodtak is. Eszébe jutott Ferencznek: Komár Ferencz, a szegény, rosszczipőjü hivatalnok. Eddig nem volt kalandja sem a szerelemben, sem másban. Ha szeretni akart, azaz ha kellett, mert himlős volt az arcza, ment az olcsó leányokhoz, kicsi házba, közel a hivatalához, hogy el ne késsék... Fizetett s aztán vége... Most máskép van minden. Édesebb is szebb is... előkelő volt a leány. Fájdalom, nagyon is előkelő... Szegény ördög mit fog vele csinálni?

És eszébe jutott a leánynak: a nagy Fanny, a bankárleány. Eddig titokban, loppal, könyvekből olvasott remegtető édességet. Most felfogta magában, a testében, mint harmatot a virágkehely. Ha megtudnák otthon!... kikergetnék, talán agyonütnék. Ezenközben is keresik már...

- Mit fogunk csinálni? kérdezte ujból Komár Ferencz.

Hirtelen talált választ a leány, izgatott, türelmetlen választ:

- Azt fogjuk csinálni, hogy édes lesz továbbra is, édes lesz mindég. Azt fogjuk csinálni, hogy szeretni fogjuk egymást... nappal, éjjel, mindég...

Elkomolyodott Komár Ferencz, szólott komolyan, halkan:

- Ebből nem lehet megélni.

- Megélünk mégis! mondta a leány.

Jó; nem tudott mit válaszolni. Szép volt, nagyon szép, talán ostoba egy kissé. Vitte haza a leányt, vitte a propelleren, mert ez olcsóbb mint a lóvasut.

Megesküdtek, boldogok valának. Az öreg zsidó átkozodott... nem fogott a leányán. Keveset evett, rossz czipőben járt. Mindegy. A mikor esténként levetkezett és meleg, sima testével az ágyba siklott a férje mellé, suttogott neki forró, szerelmetes szavakat, amikor lerészegedett a gyönyörüségtől, s kisérte az érzését félig keserüen, félig édesen hangzó sóhajtással, - akkor nem tudta, hogy keveset eszik, hogy rossz czipőben jár, akkor csak azt tudta, hogy boldog, hogy csupa kéj az élete és a szerelem az életében.

II.

Csak Ferencz érezte a nyomort. Végre is kemény dolog volt, nappal az iroda, éjjel az asszony, amikor olyan keveset evett hozzá.

Küldte az apjához az asszonyt. Visszajött nemsokára, be sem eresztették. Küldte másnap is, harmadnap is, ugyanugy jött vissza.

Akkor ültek bágyadtan egymás mellett, este, a vacsora után. Nézték egymást, mint két beteg állat, szótlan. Ott volt előttük a kis asztal, a kicsi, festékmázos szobában egy árva gyertya égett. Ott voltak a tányérok is, tisztán, a kevés vaj, a kemény kenyérhéj nyomot sem hagyott rajtok. Nem maradt meg a vacsorából, csak az éhség. Lefeküdt az asszony... az éhség ellen vagy enni, vagy szeretni... Hitta a férjét, epedőn, majdnem dallamosan. Ferencz ment. Ott feküdtek egymás mellett, egy szegényes, szük vaságyban... a Ferencz régi, garçon ágya. Még közelebb voltak igy egymáshoz, még jobban szerethették egymást.

Nem jól volt ez igy Ferencznek. Amikor lehültek s vége lett az extázisnak, a szoba csöndjébe, az asszony fáradt szuszogásába, beleszólott a Komár Ferencz gyomra. Korgott kínnal, keserüséggel... mióta nem evett jól! Még éhesebb lett aztán, a szerelem után. Elaludt az asszony, az ember beszélt magának:

- Éhes vagyok... nagyon éhes...

Meggyujtotta a gyertyát és keresett a kis szobában. Mi kenyérhéj maradt, mind megette. Mig törte a fogával, felébredt az asszony. Lusta, álmos hangon, vágyakozón szólott:

- Ferencz... Ferencz... édes... hol vagy?...

Ment ismét hozzá, odafeküdt mellé.

- Legyünk okosak... könyörgött.

Csakugyan okos, nyugodt maradt az asszony, a czombját levette a férje testéről, háttal fordult felé. Aztán álmosan, vontatottan, ásitás közben:

- Majd máskép lesz, meglátod... jobbra fordul minden... nem fog haragudni sem az apám, sem az anyám... s akkor...

Sóhajtott Komár Ferencz.

- Vajha kibékülne, mondta aztán. Olyan boldogok lehetnék!

Hallgattak egy perczig, Ferencz még mindég kenyérhéjat rágott. Majd kinálta az asszonyt, nem kellett az egykor bankárleánynak. Ám hirtelen megfordulva, szólott örömmel is, aggodással is:

- Ha gyermekünk lenne... picziny, piros baba!... fiu, édes, apró fiucska... akkor az apám megbocsájtana...

Már négy hónapja, hogy meg volt a házasságuk, csak elegánsan karcsu maradt az asszony. Jobb volt ez igy Ferencznek, jobban is szerette. A gyermekkel csak nőne a nyomoruságok. Most aztán ugy tudta, hogy a boldogság jönne vele. Kérdezte mohón, kiváncsisággal:

- Érzesz valamit?

Fájdalmasan, majdnem szégyenkezve felelt az asszony:

- Semmit.

Komár Ferencz szomoruan lehorgasztotta a fejét. Aztán szomoruan szólott:

- Persze... a rossz táplálkozás...

És akkor, rögtön eszébe jutott a nyomora, a gyertya magányos, beteg lángján, a szemébe csattant. És hirtelen sirt, sirt némán, rejtetten, felkapta az ágy takaróját, szorongatta az ajkához, hogy ne hallja az asszony. Ah! önönmagának jól esett a sirás, jól a könnyei, a mint a csendes éjszakán áradtak a szemeiből, végig szaladtak az arczán. Fájt, nagyon fájt a lelkének, az élete szomorusága, az örök éhség, örök nyomor. És fájt mindenekfölött az asszony, ott, mellette, nagyszerü alvásban nagyszerün, isteni kebellel, mosolygó, tüzes ajkkal, a vágya forró illatát lehelve... Gazdag leány, szegény asszony! Be' szerelmes, be' szerelmes, ha itt marad mellette, bár nem eszik, rossz czipőben jár. Akkor hirtelen lehajolt hozzá, lekapta a takarót róla és vadul, mintegy a vágynak viharában esett a testének, becsókolta, becsókolta egészen, zokogva, kaczagva, fájdalomban, gyönyörüségben...

III.

Ugy volt, hogy elsején majd esznek jól, amikor Ferencz megkapja a fizetését. Rászánnak öt forintot egy vacsorára, sok pénz, igaz... ámde micsoda haszon, ha a gyermek meglészen általa...

És remélték a jó vacsorától, az illatos, tápláló ételektől. Remélték naivan, szentséges tudatlanságban, nagy komolysággal, szótalan, mosolygás nélkül... Végre megjött az elseje, volt pénz, kapott rajta két kézzel az asszony. Aztán gyorsan, kosárral a karján, a piaczra sietett. Nem is alkudott a nagy zsidóleány. Én istenem, nem hozhat szerencsét az alkudozás... Vásárolt csirkét, nagyon kövéret, nagyon elevenet, aztán tojást, frisset. Nem alkudta a tojást, csak a nagyot kereste, a napfénynek tartva vizsgálta, nézte. Kettőt magának, hármat Ferencznek... igy fiu lesz bizonnyal. Egy-egy paradicsom arczu kofa kaczagott is rajta. Ám komoly maradt az asszony, majdnem méltóságos. Ugy érezte, hogy nagy dologra készül, isteni munkára, teremtésre...

Sietett haza, megvágta a csirkét, a főzéshez fogott hozzá. Ferencz nem ment hivatalba délután, ott ült a szobában álmodozón, komolyan a viaszkos-vászon kanapén. Komoly az asszony is a tüzhely mellett, olyan furcsák, olyan különösek, nagyszerüek mindaketten, a mint várják a

vacsorát, készülnek az éjszakára, a teremtésre, a fiura, a megváltásra. Ostobán, de boldogságosan gondoltak a tojásra, a frissre, a nagyra, a csirkesültre, a kövérre, a ropogósra, izgatottan, meghatottan festették ki az éjszakájok, a fönséges czélját megbámulták...

Éhes szemekkel, éhes gyomorral az asztalhoz ültek, hozzáfogtak a vacsorához, a tojásokhoz, s a csirkéhez utánok. Ettek tele szájjal, durván, zordan, mint a nagy, haragos állatok. Néha-néha boldog dünnyögésök, egy-egy sóhajtás hallatszott, azt jelentvén, hogy jó enni, hogy a csirke boldogság voltaképen. S csak néha, néha szólott Ferencz egy-egy csirke csonton rágicsálva, mig a zsir az ajkáról az állára csurgott, az álláról a nyakkendőjére:

- Oh milyen jó...

Mire az asszony tömött szájjal:

- Én csináltam...

- Te... te... édes... mondta ismét az ember s evett tovább, nem is tudva, hogy csupa zsir az álla, csupa zsir a nyakkendője is.

És csak ettek, ettek, mohón, valóságos rajongással. Kidagadt szája volt Ferencznek, feltömte a hus is, meg a puha kenyérbél is. Dagadt szája az asszonynak is, bár csak a fehér husát ette a csirkének, miközben folyton rakott ujból, ujból, hol egy czombot, hol egy darab fehér hust a férje tányérjára.

- Edd te...

- Nem te...

S mégis a férj ette aztán. Le-le ejtett egy csontot a padlóra, mintha nem is történt volna. Csak nem fog utána hajolni? csak a sikálatlan padlóra esik, lesz egy folttal több, hadd legyen zsirfolt is egyszer. A tányérokat sem váltották, a barnásanpiros csirkesült tojáslében uszott, tojásos lett az ujjok is, villa, kés, talán érintetlen maradt. Az asszony már-már megcsömörlött. Hátradőlt a székén, egy nagyot fújva mondta:

- Nem birok többet... megpukkadok...

Maradt még egy kis hus a tányérján, egy nagy darab kenyér mellette. Azt is az ember ette meg. Aztán a fogába ment hust kezdte kiszedni, s ugy ette le arról a gyufáról, a melyből fogpiszkálót faragott magának. S megevett minden kenyeret, kisepert minden tányért puha kenyérbéllel, villára sem tüzte, hanem csak ugy az ujjaival. És egyre, egyre, csak evett volna tovább... Benézte az asztalt, még keresett, még akart találni. S talán csak akkor érezte, hogy jóllakott, a mikor már nem volt mit enni. Kigombolta a kabátját, a nadrágját is megeresztette, elszitt egy szivart, kapott egy kubicza pálinkát is hozzá... akkor ültek, szuszogva, egymás mellett, nézték egymást s nem beszéltek. A legnagyobb boldogság vala.

A gyertya alig égett az asztalon. Felibe volt már akkor, amikor hozzáfogtak a hosszu vacsorához. Most csak pislogott a gyertyatartóba dült kanócz, néha kicsattant, máskor bevonta a fényét, kivilágitva, behomályositva az üres, kinyalt tányérokat, össze-vissza hányt csontokat, késeket, villákat, poharakat. És egymást is fényességben látták, a mikor mintegy agoniában, az elmulással küzdve, fellobogott a kanócz lángja, mig keresték egymást, a mikor elhalványult ujból, s a sistergése hörgésében ugy tetszett, hogy végkép kialszik. Akkor a sötétség kergette egymáshoz őket, kergette talán a jó vacsora is. Készen valának a küzdelemre, a teremtésre, készen, hogy kivegyék a hasznát a drága vacsorának. A csendben, a homályban, a feldult asztal mentén, borzongva bujtak össze a viaszkos-vászon kanapén, s egymásba veszve hányták s tépték le a ruhát magukról. Egy-egy tányér is esett a ruhával, nem bánták. Nem törődtek csak magokkal, mig jajveszéklő, fékevesztett vágygyal, örjöngve fonták át egymást,

szerettek dühösen, mintegy gyülölettel, kitépve, kierőszakolva egymásból a jövőt, a jobbat, a melyben gyermekök lesz és minden este jó vacsorájok.

IV.

És ugy történt, amint kivánták. Terhes lett az asszony. S majdnem fájdalom nélkül szülte a gyermekét. A boldogság megszületése volt.

Boldog volt a férj is, a szép Ferencz. Ime az apró fiucska, a megváltás, az áldás. Ápolgatták, beczézgették... Olyan szép volt, olyan kedves az egész piczi majomarczával, orrocskájával, szempillácskáival, a melyek mintha papirból készültek volna... Azonkivül jó fiucska is volt... alig sirt, alig panaszkodott, hogy el kellett jönnie erre a rossz világra, hogy ide kényszeritették... Meg volt csendesen, talán szomoruan is egy kissé. Azt mondta az orvos fürészteni kell. Hát fürésztötték, nem félt a kádban, azt lehetett volna hinni, hogy meg akar fulladni ott...

Már el is volt keresztelve, finomságból, gyöngédségből, a nagyapja nevét kapta. Nem kellett más, csak vinni hozzá.

Vitték. Tél idején volt, sok hó, magas hó, az utczán. Bepólyázták, adtak meleg kendőt, bolyhosat, alája is, föléje is. Valahogy meg ne fázzék, meg ne hüljön. Már amugy is olyan gyönge, olyan szomoru.

Nem fázott meg, nem is hült meg. Talán tudta, hogy szépnek is, egészségesnek is kell lennie, hogy megváltsa a jó szüleit, a kik olyan drága vacsorát költöttek reája... azóta is megfizették, bőségesen az éhségökkel. Csakugyan szép volt, egészséges, de sőt vidám... megnézte mégegyszer az anyja, mielőtt kopogtatott volna a napsugaras leánykora fészkén. S nézte, egyre nézte mosolygó, aggodó nézéssel, mig várta az ajtó megnyilását.

Nem nyilott meg. Nem kellett a rossz leány, a gyermek daczára sem kellett. Akkor jajgatva, fuldokolva letántorgott a lépcsőn, szaladt haza, szaladt az utczán, a szélben, a kemény, hideg szélben meglibbent a bolyhos kendő, az ártatlan poronty melegtartója, alatta is, fölötte is. Már hazaért volt, és egyre sirt, fuldokolva várta Ferenczet a hivatalból. Várta üres kézzel, nyomorban, még az eddiginél is nagyobb nyomorban, hogy most már hárman vannak hozzá. Mennyi hasztalan fáradtság, kiadás!

Ellenben a jó fiucska nem sirt, nem panaszkodott, ijjesztően jól viselte magát... Akkor hirtelen, letépte a bolyhos kendőt róla, jajveszékelve, örjöngve csókolgatta, ölelgette Fanny, a nagy zsidóleány.

Ott aludt a kis fiu a pólyában, nyugodtan, mélyen... S olyan szép volt, olyan kedves, az egész piczi majomarczával, orrocskájával, szempillácskáival, a melyek mintha papirból készültek volna... Nem, nem sirt, nem panaszkodott, hogy el kellett jönnie erre a rossz világra, hogy ide kényszeritették... Hanem elment csendesen, szótalan, megértve, hogy most már semmi szükség reá, minthogy nem tudta megváltani a szüleit, a jó szüleit, a kik olyan drága vacsorát költöttek reája.

A VARÁZSLATOS CSIPKEKENDŐ.

I.

Volt nekem az opera szoprán karában egy halovány leány ismerősöm: Brand Elza kisasszony. Tetszett nekem, mert halovány volt, egy keveset álmatag volt és ugy fésülködött mint a Boticelli szüzei. Egyszer a lakásomon, két bőrönd és néhány könyv barátságos környezetében együtt ebédelt velem s bár halovány és álmatag volt, kitünő étvágygyal evett. Ebéd után, eljött az asztal mellől, leült az egyik bőröndre és sóhajtott az emésztés boldogságától. Majd becsukta a szemét, elszunyokált és ekkor, az álom öntudatlanságában teljesen elhagyva magát, ez a halvány leány a maga igaz valójában jelent meg előttem. Csak most láttam, hogy öreg és csúf a szegény. A homlokán egy csomó mély ráncz, a melyet mintha éles csőrü madár hasitott volna. És ráncz mindenütt. Kettő, nagyon hosszú és nagyon fájdalmas az orrczimpájától az ajkáig nyulott le, valósággal a szájába görbült. És a saját ránczainak falatozása közben ugy tünt, mintha ez a száj megnagyobbodott, oh! óriás mód megnőtt volna, meg akarta volna enni minden kegyetlen vénségét az arcznak. És közelebb hajolva hozzá, a lapos és enyhén felbomlott frizurában sok, sok fehér hajszálat láttam, nagy, sárgás fényü fogakat az álom nembánomságában kiszáradt ajkak lázas megnyitásakor. A halvány, vértelen arcz pedig a maga egészében elpettyhüdött, mintegy összehuzódott, vizbe mártott pergamen benyomását tette, csak egy-egy keserü és nyers, hörgésnek rémlő hortyogásra rándulva meg, nyúlva ki és szaladva össze ismét. Mert ez a szegény leány hortyogott és a torkát reszelő rekedt és kinos hangok mintegy méltó muzsikája vala az egész teste nyomoruságos vénségének, a melyet ébren, csodálatos s valósággal heroizmus számba menő energiával és fegyelmezettséggel palástolt, festék és kendőzés nélkül is el tudott rejteni, az elpusztulás egészen precziz érzetében minden erejét, minden akaratát szedve össze, hogyha már szépnek nem is, de érdekesnek tünjék, a halovány arczával, az á la Boticelli frizurájával, a temperamentumának ábrándos, álmatag tettetésével, az egész hosszú, sovány, vén-leány alakjával.

De mintha valamely titkos érzése besugná neki, hogy nézem és az álmában látom az ébrenléte minden hazugságát, Brand Elza hirtelen felébredt és a rutsága és vénsége ösztönszerü védelmében, restelkedve, két csontos kezével elfödte az arczát. Az ujjak czirogatták, beczézgették, enyhén seperték a vonásait, átjárták a szemeit, a homlokát, az orrát, az állát, rendbehozták jobbról s balról a homlokra boruló hajlepényeket, majd lassan, elváltak az arcztól, de megmaradtak a közelségében, kiterpeszkedve, egy-egy legyező módjára mintegy védték az arczát, mely az elsimitott ránczokkal, a lesepert vénséggel, ismét érdekesen jelent meg közöttük.

Egy pár perczig néztem csodálkozva. Brand kisasszony visszanézett reám, a kifejezéstelen, majdnem üres szemei, a melyek tekintetét ugy gondoltam mikép a multban a megszámlálhatatlan nyomoruságok látása, a jelenben pedig a saját szépsége és konzerválása igyekezetében gyakorlott önszemléleti-kritika falhatott fel, bizonyos aggodással a gondolataimat látszottak keresni. És mintegy rájok akadva közelebb hajolt hozzám, egy csontos kéz érintette a kezemet. A két üres szem álmatagon, betegen nézett reám. És szeliden mosolyogva, a maga szintelen, erőtlen hangján, enyhe panaszlással, igy szólott Brand Elza kisasszony:

- Maga sajnál engem... no, ne tagadja... Ugy gondolja, hogy jobb sorsot érdemeltem volna és nem a karban, egy csomó gyalázatos leány és asszony között lett volna a helyem?... Ah! csakugyan, nekem ma *solo*-t kellene énekelnem... Csakhogy látja, Brand Elza mindig tisztességes leány volt. És a tisztesség - temető. Manapság előbb a leányt, csak aztán a talentumát...

igaz?... Látja Király Flóra, a koloratur-énekesnő N. gróffal, Pompona, a drámai énekesnő M. báróval és Clerc Fanny, az első ballerina... no de hiszen ön tudja, hogy kivel van jó viszonyban... Ami pedig engem illet... nos hát én nem voltam és nem vagyok abban a bizonyos jó viszonyban senkivel... És örökre a karban maradtam...

A halovány leánynak igaza volt. Ő nincs jó viszonyban senkivel, nincs senkije, teljesen egyedül áll a világon. Tudtam, hogy a szinháznál sem szeretik; a rútságát gunyolják, és ingerkednek vele a miért pretenziozus, még ma is, a vénségére is, a *solo*-éneklésről álmodozva... A mikor egy-egy próba alkalmával felmentem a szinpadra, láttam, a mint a kar jelenését várva, egyedül jár-kel, bolyong a feketére, zöldre, sárgára festett s a homályban rémeknek tetsző kulisszák között, a fantasztikus környezetükben talán ámitva magát, hogy nem is a karhoz tartozik, de a maga diadalmas magánjelenését várja... De a hideg kéz ismét érte a kezemet és Brand kisasszony folytatta:

- Ah! igen, ha el akartam volna adni magamat!... De sőt még ma, ez órában, Minerva Ferenczcnek, a *Legnagyobb Pesti Ujság* zenekritikusának csak egy szót kellene szólanom... Ez a finom ember imád engem. Ön tudja, ugy-e, hogy miattam soha meg nem nősült... De hát hiába, látja már én ilyen vagyok. Inkább a karban, a gyalázatos leányok és asszonyok között... de szerelmes nem tudok lenni, még soha nem is voltam életemben.

Megborzongtam, a vénségén, a kiszáradt ajkain szivárogva keresztül, a szerelemről való beszéd ijjesztő vala... Egészen precziz, legyőzhetetlen éreztem, hogy ez a leány már nem is leány többé, egy teljesen érzéktelen, nem nélkül való kreatura, mintegy önönmagában égve ki és önönmagába fagyva bele. Elmerengve ült előttem, az üres szemei mintegy azt a fényes kariert, a maga triumfusait, a közönség örömét, ezer tenyér taps-orgiáját látszottak kergetni, melyet elád, elhajít magától a szentséges tisztessége megmentéseért. És hiába és mindennek daczára, a tisztesség bár szép erény, mégis kinos, gyötrelmes a lemondás... Gyötrelmes főleg, hogy akkor, amikor a dalolás müvészetéről, a szinpad üdvösségéről, az opera egy-egy káprázтató, az egész világ felett fénylő csillagáról volt szó, minden vágya összefutott, valósággal kipattant magából, ismét leány lett, fiatal és szenvedélyes Brand Elza kisasszony. A szavain, a hideg, érzéktelen hangján által, a szemein, igen, az üres, felfalt nézésü szemein keresztül, valamilyen forró rajongás, eszeveszett vágy csattant elő a maga epedett és soha el nem érendő ideálja után, kétségtelen volt előttem, hogy ha egy szép napon az álma meg is valósulna, ha lehetséges volna, hogy operai királynő jelmezében, kibontott hajjal, meztelen, ékszerekcsókolta mellel a szinpadra menjen, a lámpák elé, álljon a maga diadalában, egyedül, szemtőlszembe a zsufolt nézőtér izgatott tömegével, belefulladna az örömébe, beleőrülne az elérkezett boldogság extázisába, megnémulna éppen akkor, a mikor a hangját kellene csattogtatnia... És most én fogtam meg a kezét, azt a szegény, csontos kezet; mozdulatlan maradt a tenyeremben, hideg volt és nedves. Hallgattunk, néztük egymást, nekem is voltak vágyaim, a melyekről örökre le kellett mondanom... Szomoru lett a szobám és minden szomoru körülöttünk. Ilyenkor jó egy czigaretta. Mielőtt rágyujtottam volna, megkináltam Brand kisasszonyt. De kivonva a kezét a kezemből és reám mosolyogva mint a ki az énekesnők szokásait nem ismerem és könnyen összetévesztem őket az olcsó szinészleányokkal, szólott:

- Köszönöm, de nem czigarettázom... Árt a hangomnak...

Felállott, járt, kelt a szobában, nézegette a könyveimet, a bőröndjeimet, az iróasztalom csecsebecséit. Aztán egyre keresve, kutatva, a sovány teste beteges himbálása közben, kérdezte:

- Nincs valami érdekes dolga?... valamilyen zenei dolog, afféle ereklye... Imádom az ereklyéket.

- Liszt-től van egy levelem. Mutassam?

- Nem érdekel... Én mást gondolok...

- Mást? Mit?

De már nem válaszolt, abszorbeálva, a kérdésemet nem is hallotta talán. Kezet nyujtott, és mintegy a czigarettám füstje elől menekülve, csendesen eltávozott.

II.

Egy este, az operai előadás után, boldogan, hogy végre szivarra gyujthatok, megállottam a járda szélén, a mikor hirtelen, néhány lépéssel előttem, a Brand kisasszony siető silhouette-jét vettem észre. És gyorsan, a szivar, a füst kék pántlikája okozta boldogságban, utána kiáltottam.

- Kisasszony! Kisasszony! hová olyan sietve?

Csak most, a Brand kisasszony visszafordulása után jutottam az indiszkrécziom kinos tudatára. A mint a felém nyujtott kezet megfogtam s a már-már kihalt utcza sápadt gázfényében ez a szomoru leány előttem állott, egészen beszámithatatlan ugy éreztem, hogy oktondi és könnyelmü kiáltásommal, a legintimebb életébe markoltam bele... A legintimebb életébe? Miért, hogyan? Fogalmam sem volt róla. Mindössze a Brand kisasszony bánatosságát láttam, bizonyos néma, de mély szemrehányást a szemében, enyhe haragot, mely mintha mondta volna: „Miért tartoztat fel az utamon, miért állit meg az éjszakámban?” Akkor rögtön, az arcza keserüségének, a mindensége bánatos neheztelésének impressziója alatt, a kialudt szivarral a kezemben, zavartan dadogtam:

- Bocsássa meg az udvariatlan kiáltásom... De hát nem akartam észrevétlenül engedni el mellettem...

- Pedig jobb tette volna, ha nem vesz észre...

- Ha nem veszem észre?... Mi lelte magát kisasszony?

Lassan-lassan eltorzult az arcza, a rút redők egyszerre megjelentek mind. És egy szomszédos gázlámpa sápadt szőkeségén az egész arcz vénsége csattant elő, elámulva, egy csomó festéket fedeztem fel rajta, előbb a szemek körül, aztán az ajkakon, mig az orczák mesterséges, rikitó pirossága valósággal égette a szememet. S nem tudom miért, de lehetetlen volt kételkednem ennek a szerencsétlen kendőzésnek a ma esti kivételességében, pedig ugy gondolhattam volna, hogy a jelenése után gyorsan hazavágyva, a mosakodásra nem vett időt magának. Nem, nem gondolhattam igy, de meg voltam győződve arról, hogy nappal is, mindég festi magát... De hát miért? A ránczai, a vénsége palástolására, vad vágygyal immár a szépség után? Ah! hiábavaló erőlködés... a hazug szinekből, a kendőzés daczára, makacs és legyőzhetetlen nyomoruságával volt ez a szegény arcz előttem, perczről-perczre vénebbnek, mintegy megviseltnek, megkinzottnak láttam. Itt-ott, félreismerhetetlen, egy-egy ütleg okozta foltot vettem észre, a bal szeme alatt, a rizspor vastag rétege daczára, a véralafutás egy nagy, kékes-fekete varangyja látszott. És nem tudom miért, micsoda titkos intuiczióból folyólag, de ugy sejtettem, hogy az egész teste az ütlegek nagy, barna pecséteivel van tele, hogy most, az ingadozó, fáradt állása a leánynak, a még egyre tartó fájdalmakat nyögi.

- Mi lelte magát kisasszony? kérdeztem ujra.

- Már semmi... esküszöm semmi... Az előbb fekete gondolataim voltak... de most már szabadultam tőlük... Szomjas vagyok.

Egy közeli kávéházat ajánlottam. Brand kisasszony, a kesztyüje végét harapdálva habozott, s aztán jött velem. Tavasz volt, a terasse-ra akartam ülni. De a leány már átlépte a kávéház küszöbét.

- Menjünk be... rejtőzzünk el... mondta suttogva, mohón, mintegy a büntársához beszélve.

Álmélkodva követtem. A kávéház végében, a billiárd-asztalok mögött, egy szomoruan pislogó, félig lecsavart gázlámpa alatt foglalt helyet. Melléje ültem, jött egy pinczér, a gázlámpát fel akarta csavarni.

- Nem, nem, hagyja, szólott ijedten Brand kisasszony. Az utczáról meglátnak...

Azt hittem, restel éjjel kávéházba lenni velem. Meg akartam nyugtatni:

- Ne féljen, nem látja meg senki... az ablakon, nézze, a függönyök le vannak bocsájtva... egyébként ilyenkor senki sem jár erre az ismerősei közül...

De Brand kisasszony halkan, félénken, az aggódás ösztönében majdnem hozzámsimulva:

- A férfi-kar még nem jött el... megláthat Gyökér...

- Gyökér? Hát aztán?

- Hát aztán? fakadt ki megdöbbenve, álmélkodva, remegő ajakkal. Majd hirtelen, mintegy a saját aggódásán kapva rajta magát:

- Csakugyan!... hátha meglát!... hát mi közöm hozzá, mi köze hozzám?...

A hangja tettetését, az őszintesége hiányát tán önmaga is érezhette. Mindenáron meg akart győzni, felkelt, maga csavarta fel a gázlámpát.

- No látja... csak azért sem félek...

De félt és ismét hozzám simulva, éreztem, hogy az egész testét borzongás járja által. Mi történt ezzel a leánynyal? Most csendesen fagylaltozott, néha-néha, hirtelen, a teli kanál megállott a szája előtt, teljesen önfeledten, abszorbeálva, maga elé meredt, az eltévedt nézésü szemei felett, a ránczos homlokán mintegy keresve, elmélkedve, a balkeze járt végig. Ijjesztő volt ebben a pose-ban, ijjesztő mindenekfelett, hogy a feje fölött égő gázlámpa világában a megviselt, megkinzott, üldözött vén-lotyó-arcza minden rémségében tünt elő, egy csomó, pazar kézzel vont festék, rizspor alól, siralmasan, keményen, legyőzhetetlen a vonások rutsága, a vénség rondasága, a nyomoruságok minden förtelme csattant elő, az ajkak pirosságán által a kiszáradt ajkat, a nagy, sárga fogakat közöttük, a festett szemöldök, szemalj durva szőrkarikájában az üres, felfalt tekintetü szemeket mutatva. És a lesimitott hajlepényekből a fehér szálak rebellis szallagja vált elő, jobbról s balról, a szétvált hajak között egy behorpadt, hosszu halánték látszott, mely az orczáin mintegy folytatódott, a maga kékes szinével szaladva körül a pirositó éles foltjának perimeriáját. És most megvilágitva, mind félreismerhetetlenebbül az ütlegek nyomai is megjelentek, egy egész raj disszimulált, hasztalan rizsporozott szeplő, mindmegannyi apró, kékesfekete folt a legnagyobb körül, mely ott, a balszem alatt, a negyedében belemosódva az orcza festékébe, a maga kávébarna varangyosságával mintegy elfödte a szemet, egy brutális ökölről jajongott. És az elrejtésök kétségbeesett igyekezetét látva, bár égtem a kiváncsiságtól, mégsem volt szivem, hogy az eredetök felől kérdezzem meg Brand kisasszonyt. Csendesen, nem merve zavarni a még egyre tartó álmodozását, kialudt szivaromat ujra meggyujtottam, a füstjének egy apró, lomha felhőcskéje a vén leány felé szállott. Ekkor hirtelen felocsudott és a tolakodó füstöt elfujva magától, enyhe titkolódzással jegyezte meg:

- Ne fujja rám a füstöt... most nagy szükségem lesz a hangomra...

A szeretetreméltóság igyekezetében sietve kérdeztem:

- *Solo*-t fog énekelni?

Azt vártam, hogy az örömtől kicsattanva hagyja helyben a kérdésem. De e helyett halkan, majdnem panaszosan szólott:

- Igen, *solo*-t... Már a napokban tanulni kezdek és ma este énekeltem utoljára a karban... Mindenképen jól esik, hogy azokat a galád perszonákat egy jó ideig nem fogom látni. Csakhogy... nagyon keserves ez a tanulás...

És egészen halkan, mintegy sûprem vallomáskép ismételte:

- Nagyon keserves... és nagyon, de nagyon drágán fizetem...

A kifestett, ütlegelt arczra meredtem, a melyen a hasztalan és lehetetlen szépség vad erölködése, a szegény, üldözött vonásokat, a természetök meghamisitásával és elferditésével még csak csufabbakká tette. De ekkor Brand kisasszony, mintegy a gyanusitó tekintetemre a maga hozzáférhetetlen, eladhatatlan szépsége védelmében, sietve, majdnem idegesen szólott:

- Nem, nem, ne higyje, nem keserves és nem is fizetem drágán... Maga még azt gondolhatná, hogy a tisztességembe kerül. Nem, nem, Brand Elza tisztességes leány... Látja, most megyek a karból, pedig a debut-mig ott maradhattam volna. De mennem kell mindenáron... képzelje, azok az infámis leányok Gyökérrel gyanusitanak!... Mit szól ehhez?... Ismeri Gyökért? Csak látásból? Hát én ismerem... a legutolsó ember ezen a világon, vén, zsémbes, iszákos, mindég részeg... s a részeg ember brutális ugy-e? A feleségét holtra verte, a napokban volt két hónapja, hogy eltemették... Aztán már börtönben is volt, tudja afféle kimondhatatlan bünért... Azzal is gyanusitják, hogy az opera öltözőiben egyre lopásokat követ el... Ah! ez a Gyökér! ez a Gyökér! gaz, undok, czudar ember, a legutolsó ember! szemét ember! szemét ember!

Már sirt Brand Elza kisasszony. Soha annyi erőt, annyi düht, annyi szenvedélyt nem sejtettem benne, mint amennyit kifakadásaiba kevert. És soha annyi könnyet ember szemében nem láttam, mint a Brand Elza kisasszonyéban. A szegény, üres szemeket, a magok kicsattanó haragját öntözték, a szemaljak feketeségétől feketén gurultak végig az arczon, beöntötték, megvonalazták a festéket, de nyomtalan szaladtak végig az ütlegek eltávolithatatlan foltjain. Még egyre sirva, a düh és a keserüség apró, szaggatott csuklásai közben a zsebkendője után keresett, előkeritette, lassan a szemei felé emelte. De ebben a pillanatban, közvetlenül a szemek előtt, megállott a karja, a nedves, a sirásban eltorzult arcz, a maga felmosott és felszántott festékével, lassan-lassan, mintegy az üdvösség láttára kiderengett, mosolygóvá vált, a szemek megvigasztalódott, már-már derült nézése lassan-lassan a vidámság, a legnagyobb öröm tekintetébe moduláltak át, mignem az egész arcz, az egész leány, a maga sovány mindenségével, a vézna keblének a gyönyörüségtől lázas lelkendezésével mintegy kicsattant a boldogságtól, lerészegedett a zsebkendő kéjes, fenséges látása előtt. Elhülve néztem amint a gyönyörüsége tuláradása közben, sóhajtva, élvezve, a zsebkendőre meredt, az ujjaival czirógatta, beczézgette, majd lassan, óvatosan, egyre mosolygó, imádatot, rajongást kaczagó szemekkel kiterpesztette, a frissen mosott, gonddal vasalt, de ez ósdiságban már-már elsárgult, finom batisztjére meredt, a melyet delikát, pókhálószerü alençon-csipkék majd egy tenyérnyi szélességben szegélyeztek, a magok füstszálvékonyságu és füstszál hajlékony czérnájokkal egy-egy apró madarat, büszke georginafejet, formás, mesterien megszőtt lantocskát mutatva a karcsu guirlandok, babér és cserfa levelek onduláló koszorujában.

- A csipkeszövészet valóságos remekmüve e kendő, jegyeztem meg csendesen, de Brand kisasszony nem hallotta. Teljesen abszorbeálva, megejtve, magánkivül, mintegy kétségbeesett rajongással, a boldogság néma és forró extázisában, a melyre soha képesnek nem hittem volna, meredt a kendőre, a szemeinek mintegy hirtelen visszanyert, fiatal, vadul szenvedélyes

tekintetével falta magába az alençon-csipke fantaisie-it, a guirlandokat, a lantokat, az apró madarakat és büszke georginafejeket, élvezte őket, belepusztult a látások mennyei gyönyörüségébe. De hirtelen, s nem tudom a gondolatok micsoda obskurus és titokzatos játéka folytán, ez a csodálatos csipkekendő a boldogsággal a fájdalmat és kétségbeesést, egy csomó fekete nyomoruságot látszott evokálni, mert Brand kisasszony gyorsan összehajtotta, elrejtette a zsebében, felpattant a székéről, a csontos kezeivel idegesen, majdnem remegőn, a szépségével nem törődve többé, végigfurt a hajlepényeken, a szemei sirtak a félelemtől, mintegy az egész teste pánikjában csattantak elő. És a csuf, össze-vissza kent, a könyektől még jobban feldult arczának meg-meg rándulása közben, a maga hideg, kegyetlen hangján, mint roppant veszélylyel szemben dadogta:

- Az istenért! késő van... megölnek ma éjszaka!...

- Megölik?... De hiszen haza kisérem...

De ezt is bajosan hallotta Brand kisasszony. Mert mind kétségbeesettebben, s már a kávéház ajtaja felé támolyogva:

- Megölnek... esküszöm megölnek... végem van! végem van!...

Gyorsan fizettem, utolértem és ekkor együtt szaladtunk az utczán. A szoknyáját könnyedén megemelve futott Brand kisasszony, magam mellette, obszedálva, a fáradtságom és lelkedezésem daczára is kiváncsian. Az opera háta mögött, jó messze, egy rövid, szük és szomoru utczába értünk, Brand kisasszony a járdáról a kocsi-utra futott és hangos fuldoklással el-el nézett az utcza másik vége felé. Rögtön kitaláltam, hogy egy ablakot keres, nézi, vajjon világos-e a szoba lámpájától. Csakugyan. Mert Brand kisasszony most már nem futott többé, de mintegy a megkönnyebülés, a veszélytől való szabadulás egészen hangos sóhajtásával mellém került, fuldokló torokkal dadogta:

- Hál' istennek... még nincs otthon... még a korcsmában van... Ah! be féltem! be féltem!

Tudva, hogy egyedül lakik, már-már az ajkamon volt e kérdés: „Ki nincs még otthon?... kitől félt?"... amikor bátortalan nem mertem megkoczkáztatni. Most csendesen, de az előbbi kétségbeesett futástól még egyre fuldokolva csak mentünk egymás mellett, a lépéseink kongtak a szomoru utczában, mire Brand kisasszony meg-meg borzongva, ijjedten hátrafordult, ugy hive, hogy mögöttünk jönnek. De nem jött senki, egyedül csak mi jártunk itt, már el is értük az utcza végét, amikor szegény társnőm hirtelen megállott. Bucsuzásra nyujtotta a kezét és a szemben lévő házra mutatva szólott:

- Itthon vagyok.

Egy földszintes, tiszta külsejü ház volt, egy sor, magasan fekvő ablakkal, a melyek most sötéten sorakoztak egymás mellett.

- Melyik az ablakja? kérdeztem.

Végignézett az ablak-soron. És habozva, zavartan:

- Melyik is az én ablakom? Igen, tudom már, a negyedik... a kaputól balra a negyedik...

Az elválás előtt még egyszer s az előbbi futást már kipihenve elhaladtunk a ház frontja előtt, amikor a kaputól balra lévő első ablakon, az egyik üvegtáblára ragasztva, szines kinai-papirt véltem felfedezni.

- Hát itt ki lakik? kérdeztem mintegy ösztönszerüleg, a kinai papirosra mutatva.

Csendesen s már a csengetyü fején nyugvó kézzel felelt:

- Gyökér.

Ebben a pillanatban a kinai papir kivilágosodott, a kaputól balra lévő első ablak mögött világosság támadt. Csak én láttam, Brand kisasszony már eltünt a zárjába eső kapu mögött. Meditálva, ezernyi gondolat kergetése közben, kutatva, keresve, kimerült agygyal, fáradt tagokkal már-már megindultam hazafelé, amikor hirtelen visszafordulva, ismét az alacsony ház elé siettem. És megállva a frontja előtt, kíváncsian, legyőzhetetlen érdeklődéssel, a balról lévő negyedik ablak, a Brand kisasszony ablakának kivilágosodását vártam. De csak sötét maradt, maga a szoba, nem tudom miért, de a tökéletes üresség benyomását keltette bennem. Ellenben az első ablak függönyére, ágitált, nyugtalan silhouette-ek vetődtek, majd amennyiben közelebb kerültek az ablakhoz, rémes formáju karba, idétlenül megdagadt ökölbe futottak össze. Ugy rémlett előttem, mintha ott benn a szobában, a kinai papiros, a függönyök mögött kergetődznének, veszekednének, mintha egy-egy kétségbeesett kiáltást, tompa, szaggatott jajveszékelést is hallanék... Aztán hirtelen, s annélkül, hogy a Brand kisasszony negyedik ablakja kigyult volna, az első ablak is elsötétedett. Még sokáig, már-már fázva állottam az ablakok sötét sora előtt, egyedül a szomoru utczában, amikor hirtelen, s fájdalom későn, a kémkedésen kapva rajta magam, elrestelkedve, fáradtan, álmosan, szürkén a hajnal szürkeségében, végre hazamentem.

III.

Az opera próbáin, az egymásra rakott szinfalak képezte hegymeredekek és fantasztikus várkastélyok között, egy-egy sötét sikátoron, hiába kerestem a Brand kisasszony bolyongó alakját. Csakugyan kivált a karból s az operaház környékén nem volt fellelhető többé. Már-már azon a ponton voltam, hogy meglátogatom, amikor nem tudom micsoda géne-ből, aggódásból, ugy gondolva, hogy egy csomó kétségbeesett és kényszerült hazugságán kapom rajta, fájdalmat okozok neki és még csak jobban iritálom az amugy is keservesnek és feketének sejtett életét, erről a vizitről lebeszéltem magam. De ez a keserves és fekete élet makacs erővel obszedált, minden gondolatomat a Brand kisasszony obszkurus esete tartotta lekötve, megdöbbenve tapasztaltam, hogy az életem mintegy hozzánőtt az övéhez. És látni, látni szerettem volna, a bizarr, zavart, ellentmondó viselkedését, követni a beszédje, a szavai szeszélyét, a melyet valamilyen titkos, rémséges és állandó küzdelem okozhat, szegény, zaklatott agyvelejének, megütlegelt arczának, üldözött mindenségének egyedül egy csipkekendő előtt nyujtva futó örömet és boldogságot. Már-már lemondtam, hogy Brand kisasszonyt viszontlátom, titkos és rettenetes életének sötétségébe egyszer bepillanthatok, amikor véletlenül ismét az utamba került. Vasárnap volt, a népliget körüli mezőségek egyikén. Az ünnepi mulatók tömegébe veszve, vagy husz lépéssel haladt előttem, fáradtan, izzadva, egy nagy, sulyos kosárral küzködve, mely elemozsiát rejthetett és a melynek fedelét egy rövid nyaku, tömzsi palaczk tartotta felbökve. Az első pillanatra azt hittem, hogy egyedül van, amikor észrevettem, hogy időnként, egy előtte haladó, alacsony, öreges emberrel vált egy-egy szót, a ki az ő apró, husos arczából kicsattanó, egészen hozzám világló gaz-szemeivel, ezt a szerencsétlen leányt terrorizálni látszott. A diszkrét közelségükbe jutva észrevettem, hogy valahányszor e szemek reája néztek, Brand kisasszony az övéit a földnek szegezte, egy-egy csendes és alázatos fejbólintással felelt, reszignáltan, akarat nélkül, mint megrakott, szomoru teve, csak követte az embert. Megismertem: Gyökér volt. Ekkor magam is követtem őket, végig jöttünk egy egész sor mezőségen, a melyeknek sürü füszőnyegére telepedve, kövér férjek és kövér feleségek, az ő kövér gyermekökkel, a mögöttük leáldozó nap tüzveszedelme alatt, a különböző formáju kosarak tartalmát élvező szemekkel és inyencz módra rakva ki, kellemes vacsorához készültek. De Gyökér magányos helyet látszott keresni, a melyet arra, lenn, a *Zöld Vadász* korcsmája mögötti mezőségen meg is talált. Akkor rögtön leheveredett, a czombjait, mintegy az elemózsiás-kosár fogadására szétvetette, intett a leánynak, a ki sietve,

egy-egy apró földbuczkában meg-meg botolva közeledett feléje. Elrejtőztem, láttam, hogy a kosár már ott van az ember előtt, mohón, gyorsan, először is a palaczkot kapja ki belőle. És a dugóját messze hajitva, egyenesen a palaczkból iszik, egészen hátradőlve a füvön, becsukott szemekkel, hogy az ég világossága ne bántsa, csak iszik, iszik sokáig. Aztán a szomszédságában fáradtan ülő leánynyal nem törődve, durva zsebkését rántva elő, valóságos brutalitással, gyilkos allürökkel vágja a hust, egy-egy csirkeczombot, ismét iszik, a palaczk kiürült egészen. Akkor a gaz-szemei hunczut, megelégedett mosolygásával mutogatja az üres palaczkot, majd pedig a leány ölébe veti. Brand Elza kisasszony nem mozdul, és ismerve a jó étvágyát, csodálom, hogy eddig még egy harapást sem evett. De Gyökér eszik tovább, aztán ismét inni akar. Látom, hogy nógatja a leányt, a szavát is hallani vélem: „Hozz bort!" Csakugyan, Brand kisasszony felkel, sietve tünik el a *Zöld Vadász* korcsmája körül, majd jön vissza, a teli palaczkkal a karján. Egy félóra multán, miközben az alkony már a mezőséget éri, Gyökér megevett mindent, megivott mindent. Most szivarozik s a szivarja durva füstje egészen elönti, majdnem elfödi a leányt, a ki nagy meglepetésemre nem védekezik ellene, teljesen megfeledkezve a *solo* éneklésről... A szivar inkább a Gyökér torkát égeti, mert ismét inni akar s a felkapott, üres palaczkot agitálva, a korcsma felé mutat vele... Ekkor látom, hogy Brand kisasszony ellenkezik, miközben az ember egyre nógatja borért. Majd hirtelen, mintegy türelmét veszitve, az üres palaczkkal mellbe böki a leányt. A hangos, rekedt nyögése az egész mezőt betölti, magamat is megborzongat. De az embert mintha még jobban ingerelné. Világosan látom, hogy az üres palaczkkal a leány arczának készül... Ha odarohannék?... De ekkor, szerencsére, Brand kisasszony még fatális utjában kapja el a palaczkot, ismét felkel, ismét megindul a korcsma felé, ismét teli palaczkkal tér vissza. És miközben Gyökér inni kezd belőle, s az ajkával élvezve nyaldos a palaczk nyakán, az öreg leány félénken, lassan, a kosarat keriti magához, mint vén jércze szemétdombon, a sovány kezeivel keresni kezd benne. Megdöbbenve, sajnálkozással látom, hogy nem talál csak egy-egy apró, meghagyott kenyérdarabot... Csendesen, reszignáltan rágicsálni kezdi, a mikor Gyökér hirtelen, az üres palaczkot mintegy diadalmasan, de e mellett a sajnálkozás egészen nyilt tekintetével, messze hajitja magától, és részegen, a bortól meg-meg csukló torokkal, a leány felé kúszik. Megcsókolja, átkarolja, - egyre a kenyérdarabokon rágicsálva, némán, fagyasztó közönyösséggel enged a leány, aggódón, utálattal csak azt nézi, vajjon nem jár-e senki erre... Félek, hogy észrevesz, óvatosan eltávolodom, magam is a *Zöld Vadász* korcsmájába térek. S itt, a földbe ültetett faasztal előtt, egy pohár bor mellett, az alkony szomoruságában teljesen megejt ez öreg leány viziója, látom, a mint a szemei üres, felfalt tekintetével, a kipirositott, száradt ajkaival, érzéktelen, öröm nélkül, de sőt undorral, a saját gyalázata alatt meg-megborzongva viszonozza a Gyökér borszagu csókját. De hát istenem, miért viszonozza?... mi történt ezzel a szerencsétlen leánynyal?... Emlékeztem az ebédünkre, a lakásomon, a könyvek és a bőröndök között, a fagylaltozásunkra a kávéházban. Hát a *solo*-éneklés, a Brand kisasszony legszentebb reménye, legbeczézettebb álma?... Gyökér tanittatná? A látottak után, egy pillanatig sem hihettem ebben. De hát akkor? A tisztességről való nemes és szilárd princzipiumait ha nem akarta feladni, még a legédesebb álmának megvalósulása árán sem, miért adja fel most, a mikor brutális, borszagu öleléseken, ütlegeken, egy egész keserves, gyalázatos, őrületes életen kivül nem kap egyebet érte? Miért, istenem miért varta magát ehhez az infámis, örökkön részeg emberhez, a ki egy egész raj bün odiumát hordja magán, börtönben is volt már, s még ma is kisebb-nagyobb lopásokat követ el az opera öltözőiben... Micsoda rettenetes hatalma, micsoda titokzatos, pokoli varázsa van ez érzéketlen, mintegy fizikum nélkül való leányon, a ki bár utálja, mégis szépnek akar tünni előtte, a festett ajkával, a befeketitett szemhéjaival, pirositott orczáival, a hajának elrejtett fehér szálaival meg akarja őrizni magának, bár még enni sem ád neki, kutyánál is rosszabbul bán vele... És az az előkelő módra öltözködő, gyöngéd Minerva Ferencz, a *Legnagyobb Pesti Ujság* zenekritikusa, a ki szerelmes volt belé mint fiatal leányba, az egész világ igéretét rakta a lábaihoz, soha meg nem nősült miatta, egy parancsoló szavát

várja még ma is, szereti még ma is, mint öreg, szomoru bogár, a késő ősz elszáradt, szirmavesztett, lerongyollott virágát... Brand Elza! csodálatos, érthetetlen!

De hirtelen meglapultam az asztal mellett, mert már távozva a mezőről most a korcsma udvarán jöttek keresztül, elől, czudarul támolyogva Gyökér, mögötte Brand kisasszony, a balkarján az üres kosárral. Magam is követem őket s közelebb kerülve a leányhoz a jobbjában hirtelen, azt a remek csipkekendőt veszem észre, a világos estében látom a kisasszony elváltozott, gyönyörüséget élvező arczát, imádatot, mennyei boldogságot kiáltó szemeit, lekötve, abszorbeálva, nem látva csak azt az osdiságban elsárgult csipkekendőt, a finom, füstszálnyi alençonokat, az apró madarakat, a lantokat, büszke georgina fejeket, a babér és cserfa levelek ékes és mesteri koszoruját. És a kendőt egyre a szemei elé tartva, mintegy megbabonázva magát vele, néha-néha, egy-egy lehelletszerü csókra az ajkához emelve, könnyü, mintegy légies léptekkel, büszkén haladt az immens, csillagokkal kiszögelt égboltozat alatt, mintegy kiszállott magából, az extázisa hangtalan gyönyörüségében elreppenve a földről, kirepülve a nyomoruságból, a saját életének minden gyalázatából, egészen szabadon, egészen megváltva ettől a világtól...

És magam is mintegy megejtve csak követtem, csak követtem... Egy gondolatom, egy érzésem támadt. Ugy tudtam, hogy alapjában véve, nekünk mindannyiunknak van egy ilyen varázslatos csipkekendőnk, bár néha kevésbé szép, kevésbé értékes mint a Brand kisasszonyé, nem lévén csak valamilyen kiméra, hiuság, vágy, egy álom, avagy ezer egyéb dolog, mely ámit, csal, felültet... Ah! igen, a neve mindég más és más, a külső formája is, ha ugyan van külső formája, örökkön változik. De a lényege mindég ugyanaz, mindég ugyanaz a varázs, a boszorkányság, mely kiválik belőle, édesen megkerit, fogva tart annál erősebben, hogy rövid életü, a boldogságot adja, a mennyiben a feledést nyujtja nekünk, a fájdalmak, a nyomoruságok, az önönmagunk kéjes feledését...

És csak követtem és csak követtem, mig valamelyik útkanyarulatnál el nem tünt a szemeim előtt...

IV.

Egy hónappal később, egy délelőtt, az opera felé vetődve, a művészek bejáratánál, az oszlopok között, csődülést vettem észre. Kiváncsian odasiettem, kaczagva, a gúnyos aposztrofálások özönében, a portással küzködött, egy szegény öreg, sovány asszony. Alig ismertem meg: végképen mégvénülve, egészen fehér, borzas hajjal, a ránczok valóságos orgiájával az arczán, mely hogy festék nem fedte többé, a vénség piszkosan sárga szinével csattant elő, rémségesen csúfan, valamilyen kétségbeesett, irtózatos nyomornak az elgázoló és láthatatlan igájával a nyakán, Brand Elza kisasszony volt. Láttam, hogy beigyekszik az operába, be akar menni mindenáron, de nem engedik. Meg akarván kimélni a rendőröktől, a kikért kétségtelen elküldtek volt már, odaférkőztem hozzá, gyöngéden megfogtam a karját, az érintésére Brand kisasszony rám meredt. És megismerve, a felfalt szemeiben a hirtelen öröm tekintetével, boldogan, alázatosan hozzám simult, kivergődött a tömegből. És fájdalmasan, majdnem a a nyakamba borulva:

- Megismert?... Megismert?.. Pedig nézzen meg, nézze, mivé tett Gyökér!... Vén, összetörött asszony vagyok, nézze a hajam, fehér ugy-e?... Elkergetett... elkergetett... hiába járok utána, hiába könyörgök neki, nem tudom meginditani, miatta az operába se engednek be többé...

És hirtelen, mintegy önmagának kiáltva, jajveszékelve:

- Istenem! istenem! mivé leszek nélküle, mivé leszek nélküle!...

Már-már ismét körülfogták, a kiáltozása egy csomó embert szalasztott hozzá. Gyöngéden karonfogtam, csittitgattam, egy néptelen szomszédutczába tértünk. Brand kisasszony csendesen, hangtalan sirt, csak néha-néha sóhajtva, a vénségének ijjesztő epedésével és szerelmességével: „Gyökér!" „Gyökér!" Nem, most aztán már csakugyan nem értettem. Hogyan, hát szerette ezt a brutális embert, hát a mikor a kávéházban, a gyülölettől zokogva beszélt róla, vádolta lopással hazugság vala, hazugság, hogy ott a füvön, a *Zöld Vadász* korcsmája mögött, undort láttam a csókjában? Hát imádta ezt az embert, imádta a durvaságát, a lelketlenségét, az ütlegeit, lemondott jövőről, reményről, álomról, a finom Minerva Ferenczről, lemondott, mert a mikor mellbe, vagy szemen ütötte, minden álomnál, minden dicsőségnél, mindennél gyönyörüségesebb vala? Hát bolondult érte, az eltünt ifjusága minden visszakerült forróságával, a vénsége késő, de annál vadabb, annál szilajabb szenvedélyességével, a mely nem éli túl a szakitást, beleőrül, belehal? De hát akkor miért hazudott, miért védekezett a saját elejtett szavai ellen, miért igyekezett ugy mutatni, hogy Gyökérrel még csak nem is érintkezik, nem látja csak a szinháznál? Restelkedésből? Ah! az ilyen szerelem nem szemérmeskedik... De hát akkor? Nem, korántsem láttam világosan s most már csakugyan nem állottam meg kérdés nélkül. Türelmetlen kicsattantam:

- De hát végre is, mondja meg nekem, mi kötötte ehhez az emberhez?

Hirtelen megállott s a könyes szemeinek mintegy rögtöni megszáradásával meredt reám. S mintegy részvéttel a tudatlanságom iránt, az ajkaira szoritott kézzel, halk, elfojtott hangon, lelkendezve a felidézett gyönyörüségtől, s mintegy élvezve már magukat a fogalomra emlékeztető szavakat is:

- Oh! ha tudná!... ha tudná!...

Aztán hirtelen, egy lázas: „Meg kell, hogy találjam"! kiáltással sarkon fordult, köszöntés nélkül elsietett mellőlem. Láttam, a mint az üldözött, kétségbeesett silhouette-je kifordult az utczán, sejtettem, hogy az opera felé tart... És követve gondolatban, ismét ott látva az opera bejáratánál, daczolva a tömeggel, küzködve a portással és epedve Gyökér után, egy csomó pathologiai eset jutott az eszembe, bár ezeket alig tudtam volna magyarázni a Brand kisasszony érzéketlenségével, azzal a nembeli indifferensséggel, a melynek örökkön, az egészen precziz, legyőzhetetlen benyomását keltette bennem. De hát végre is mit tudom én, lehet, hogy itt is csak hazudott és tettetett és félre akart vezetni...

És belegabalyodva a kisasszony szavaiba, a viselkedésének visszaidézett emlékeibe, nem tudva a szavairól melyik az igaz, melyik a hazug, nem találva ki a mult számtalan, egymással ellentmondó jelenetei között azokat a melyeknek hihetek s a melyek hiján az őszinteségnek, mindenképen pedig járatlanul és ostobán egy perversz lélek misztériumában, - mint vadul bötykös csombók kibontásába beleuntam és hetek multán már-már nem is gondoltam Brand kisasszonyra. Ellenben egy hosszabb külföldi utra indulandó, utlevélért a minisztériumokat jártam a honnan, némely okmány beszerzése czéljából a rendőrségre utasitottak. Itt G. kapitány régi barátom lévén, egyenesen hozzá nyitottam be s miközben ő kegyesen, a szükséges iratokat már-már ki is állitotta a számomra, kalandozó tekintetem egy csomó szines rongygyal, ékes női-legyezőkkel, apró szevillai tőrökkel, üvegből való gyémánt nyak-ékkel, láncz-övekkel, selyemkendőkkel és sok más egyéb e fajta czifrasággal megrakott asztalra tévedt.

- Hát ezt a sok ékességet hol szerezted? kérdeztem a kapitánytól az asztalra mutatva a mikor a már elkészült iratokat átnyujtotta nekem.

- Házkutatásból erednek, válaszolt s az asztalhoz menve maga is nézegette, rendezgette ezeket a szines corpus delictumokat, az eklatáns-szinü selyemrongyok közül, egy elsárgult, bár tisztára mosott, de össze vissza gyűrt és szaggatott battiszkendőt keritve elő.

- Ehhez ugy látszik csak nagy küzdelem árán jutottatok, jegyeztem meg a láttára. Két kétségbeesett, görcsös női kéz védhette előletek...

- Dehogy barátom - válaszolt G. kapitány - ezt már csak igy, elrongyolva találtuk.

Hirtelen megremegtem, sajátságos, képtelen és mégis világosságot hozó gondolat csapta meg az agyamat. És a szétrongyollott batisztdarab után nyujtott kézzel meglepődve, talán mohón is:

- Megengeded?

- Kérlek.

A kezemben volt. És az össze-vissza szaggatott, mintegy kétségbeesett, őrületes küzdelemből került csipkekendő rongyaiban, a remek alençonok, apró madarak, mesteri lantok, büszke georginafejek, az ékes, egészen reliefszerüen kirajzolt guirlandok, babér és cserfa levelek koszoruja foszlányaiban, a Brand Elza kisasszony varázslatos, lerészegitő boldogságát ismertem fel. És már tudva előre a választ, csak kérdeztem:

- A tolvaj, Gyökér, ugy-e?

- Az.

- S a károsult?

- Inkább a károsultak... Mert ez a derék ficzkó meglopta Király Flórát, Pompona asszonyt, Clere Fannyt, az opera minden csillagát. Azt a szétszaggatott csipkekendőt pedig, a mely ott van a kezedben, egy vendégmüvésznő öltözőjéből csente el... Eleget resteltük a maga idejében... a világ legelső énekesnője volt. Tudod ki? A Patti, barátom, igen, a Patti volt!...

RANK ORVOS HALÁLA.

I.

Rank orvos igen hosszu, nagyon keskeny és mindenekfölött roppant furcsa ember volt. Valahonnan Skandináviából került s eljutott egész az egyetemig. Itt bonczolta a holt embereket, azonközben fütyörészett néha, ami már nem is tetszett különösnek, mert e muzsikához teljeséggel hozzászokott volt a környezete. Nagyon vastag ajkai valának, amelyekre hosszu és szivacsszerü orra egészen előrenyúlt, mintegy ránehezedett. Orczái helyén jobbról-balról egy-egy nagy csont mozgott a bőr piszkosan sárga színe alatt, amelyet ritka, téglaszinü szakálla csak imitt-amott födött el. Elgémberedett, terméketlen keretéből két golyóalaku szem pattant elő, ridegen, fagyosan, apró, hályogszerü czafatokkal a fehérjén. Benn, mélyen, az elkopott és megtöredezett kékségök alatt, sajátságos forróság sütött, amely néha eljött közelebb is, befutotta az egész kékséget, tánczolt rajta, s mintegy égetni látszott az egész hosszu s keskeny embert. Ilyenkor vékony, majomszerü karjai, amelyek a hatalmas öklökben mint egy-egy buzogányban végződtek, idegesen rángatództak, a megnyilt roppant száj, fogtalanságával, halvány pirosságával egy nagy madár kitátott csőréhez volt hasonló. De aztán, rögtön, mintegy a saját emóczióján kapva rajta magát, Rank orvos lecsendesedett, a forróság visszaszaladt a szeme mélyére, az egész keskeny, hosszu ember alattomosnak, lelketlennek, vagy éppen gaznak tetszett, mindenekfölött pedig méltónak arra, hogy öngyilkos vagy agyonvert, kórházakban meghalt emberek penészszagu hulláit vagdossa...

Voltaképpen pedig ez a hosszu, keskeny, czudarkinézésü ember nem tett rosszat senkivel, amennyiben nem is törődött senkivel, meggyőződése lévén, hogy csak a holt ember érdemes, hogy foglalkozzanak vele. Volt felesége, de ez sem igen érdekelte, azt állitván róla, hogy csak hygiéniai szempontból vette el. Sokan, akik jól ismerték, erősitgették: hazudik Rank! Mert nagyon, nagyon szerelmes az asszonyába, a szeme mélyéből a forróság akkor rohan elő, majomszerü karjai akkor rángatódznak, akkor ideges az egész keskeny, hosszu ember, amikor a felesége ötlik az eszébe. Hygiéniai szempont? Ördögöt! Nagy, brutális szenvedély, amelyik akarja, mérhetetlen fenevad-vadság, amelyik akarja magának. Igen, a maga hórihorgas, hideg testének az asszony meleg gömbölyüségét, a maga téglaszin-szakállas arczának az asszony arcza lágy bársonyosságát, a vastag, madárcsőr ajkainak az asszony ajkát édesen nedves csókjaival...

Az asszony pedig nagyon kicsi asszonyka volt. Ez már nem Norvégiából, hanem valahonnan a Józsefvárosból került. Mondták, amit gyakran mondanak, hogy tudniillik nyomorgott leány korában, mig csak a hires Rank feleségül nem vette. A kicsi asszony gömbölyü is volt, de nem afféle közönséges kövérség volt a gömbölyüsége, mint inkább sok hús és izom ostyafehér bőre alatt. A szemei, ah! a szemei, aranykalász közül tépett buzavirágok, nagyon finom, de mindenekfölött furcsa pillákkal, amelyek hervadó rózsasziromhoz voltak hasonlatosak. És mondták, amit gyakran mondanak, hogy tudniillik nem jól él a férjével, belevette nagy szőke fejébe, hogy a norvég embernek hullaszaga van a sok bonczolástól. Annyi mindenesetre igaz volt ebből, hogy Rank orvos, hirneves orvos létére, halálosan beteg vala. Többek között a hátát két partra osztó hosszu csont volt siralmas állapotban s mintha egy csomó szú rágicsálta volna, erős korhadásnak indult. Ez a szomoru emberi nyomoruság nagyon bizarr hatással volt a professzorra. Először a hangját változtatta meg, lett neki repedt harangéhoz hasonló hangja, a szava mintegy holt ember beszédének rémlett. Aztán az elméje, a higgadt, erős agyvelő kezdett bugyborékolni, Rank orvost egy csomó bizarrságon kapták rajta, amelyeket bizonynyal őrültségnek mondanak, ha ép, egészséges ember követi el őket. De azért még egyre bonczolta

a holt embereket, fütyörészett is közben, majd pedig nekiindult a városnak, sétáltatta megkorhadt csontját a háta közepén, téglaszinü szakállát, golyóformáju nagy szemeit, vastag ajkait, a szivacsszerü orral fölöttük, az egész hosszu s keskeny alakját, mintegy rémitgetni akarván az utcza szép asszonyait, akik nagy, élő georginákként a maguk pompáját mutogatták.

Egyszer, sétaközben, megéhezett Rank orvos, s az étvágy jó jel lévén beteg embernél, hirtelen elhatározta, hogy haza megy és korábban vacsorál. Már ott volt a háza küszöbén, már fel is haladt a lépcsőkön, amikor ugy tetszett neki, mintha valaki felülről jövet hirtelen megállana, majd ujból indulna és ujra megállana. Valami kétségbeesett zavar és habozás hangzott ezekből a tétova lépésekből, mint amikor patkány érzi az ember közeledtét s nem tudja merre meneküljön. Akkor Rank orvos kihajolt a lépcső karfáján s nagy golyószemeit kiváncsian emelte a felső emeletek felé. De nem látott mást, csak a tiszta, fehér lépcsőfokokat s a kigyóformában szaladó lépcsőkarfát, mely mintegy végig kuszott az emeleteken. A habozó ember bizonnyal a falhoz simult volt. Akkor Rank ujra megindult. De alig ment fel néhány lépcsőfokon, amikor felülről ujból hangzottak a lépések s ezuttal elszántan jöttek szembe vele. Rank mosolygott s örvendett magában, hogy hát még sem lehetett őt elkerülni. És csak akkor komolyodott el, amikor az első emeletre érve, hirtelen az asszisztense állott előtte. Beesett arczu, nagy, fájdalmas szemü fiatal ember volt ez az asszisztens és Helm Gusztávnak hivták.

Rank orvos odanyujtotta neki hosszu, majomszerü kezét. A fiatal ember csendesen megfogta. Aztán egy pillanatig hallgattak; ugy tetszett, zavarban vannak mind a ketten. Végre is Rank orvos kongó szava szólott:

- Hol jártál erre?

Aztán, hogy a fiatal ember nem válaszolt, Rank mintegy kisegitette:

- Csak nem betegnél?

- De igen... szólott végre Helm.

Ekkor Rank orvos kivonta a kezét s Helm megindult lefelé. Sohasem hitte volna, hogy ez a szerencsétlen találkozás itt, a lépcsőn, ilyen simán fog végződni. És sohasem hitte volna, hogy a hires Rank olyan szelid és olyan ostoba... Csakugyan ostoba volt? Ott állott még egyre az első emeleten, s bár a másodikon lakott, csak nem akart megindulni. A lépcsőkarfához dőlt testtel, a szemben lévő fehér, börtönszerü falra meredve, egyre s egyre a homlokát törülgette, majd hirtelen, mintha hörögne, elnevette magát. Ez a nevetés jól esett. Már neki is indult a második emeletnek, amikor egyszerre, mégis csak megállott. Ismét a zsebkendőjét kapta elő s a kalapját hátravetve a fején, a homlokát törülgette. És nem nevetett. Csak hosszu, majomszerü karjai rángatództak s valami tüzesség kerekedett onnan a szeme mélyéből. A lépcsőház, az egész épület csöndes volt körülötte. Csak az udvarban játszott néhány gyerek, egy öreg s kiapadt kutat rángatva. Rank orvos elrejtette a zsebkendőjét, kalapját a szemébe huzta és lejött a lépcsőn. Sietve végig ment az udvaron, a kutat rángató gyerekek eliramodtak, azt hitték őket akarja megverni esernyőjével a hosszu, keskeny, téglaszin-szakállu ember. A házmesterhez nyitott be. S kurtán kérdezte:

- Ugy hallom, beteg van a házban?

Valaki elkaczagta magát.

- Beteg! Dehogy is van, nagyságos uram! Csupa egészség az egész ház!

- No! annál jobb! és megindult felfelé, benyitott a lakásába.

Már várta az asszony, az ebédlőben fel volt teritve. De Rank orvos nem volt éhes többé. Az esti lapokat kérte, mellette az asszony, a tányérjába merült szemekkel csendesen evett. Majd felpillantott, amikor a férje hirtelen maga elé rántotta a tálat, kivett belőle egy darab hust, megsózta, vagdalni kezdte.

Azonközben beszélt is:

- Megyek a kongresszusra Bécsbe.

- Mikor? kérdezte az asszony.

- Holnap.

És látta, hogy örül az asszony, a buzavirág szemei, mint épen a buzavirágok, kinyillanak egészen. A vigyázatlanságán kaczagni szeretett volna, hajitani kést, villát az ostya fehér arczába.

De csak szólott:

- Fel sem tünik neked, hogy már holnap utazom, amikor pedig a kongresszus csak egy hét mulva kezdődik?...

- Ott akar lenni korán... elébb... vagy egyéb dolga is van Bécsben... felelt az asszony, mindenáron megérteni igyekezvén a Rank sietős utját.

Akkor Rank nem inszisztált többé.

- Csakugyan más dolgom is van... mondotta egészen halkan. Aztán rágyujtott egy szivarra, kinyitotta az ebédlő ablakait, hogy az étel szaga kiszálljon. Kora ősszel volt, akáczvirág-illat áramlott fel az udvarból. Az asszony a zongorához ült és bágyadtan, fáradtan játszott. Ekkor az emeletre kiszállingóztak a házbéliek és hallgatták és élvezték.

II.

Másnap csakugyan csomagolt Rank. Csak egy apró, könnyü bőröndje volt. Fogta és ment fölkeresni a feleségét, hogy bucsuzzék tőle. A szobájában találta, egészen fehér ruhában a pamlagon feküdt, olvasott. Rank leült mellé, a pamlagra. Fáradtan, kinnal az arcza fölé hajolt, meg akarta csókolni. Akkor az asszony behunyta az ő buzavirág szemeit és engedte, hogy csókolja az ember.

- Nyisd ki a szemed!

Kinyitotta. Egy perczig nézték egymást. Aztán az asszony felkelt, nyilván nem szeretett feküdni a férje előtt, félt az édelgésétől.

- Lekésik a vonatról... rebegte.

- Csakugyan.

És Rank elindult. A küszöbön igy szólt:

- Asszony, gyönge teremtés, vigyázz magadra. Este zárd be jól az ablakokat, ajtókat: az emberek gazemberek. Ha unatkozol, irj. Pár nap mulva itt leszek.

Kifordult az ajtón, aztán ismét visszajött. Az asszony szobája mélyén apró, fénymázos ajtócska volt. Erre mutatott:

- Bezártam belülről... bezártam a másikat is mely a lépcsőházba nyilik. A kulcsokat itt hagynám, de mégis jobb lesz, ha magammal viszem. Nem akarom, hogy bemenj, akár te, akár az inas. Az asztalom tele van a szereimmel, a kenőcsöm szárad, néha ropog azonközben... Hallottad, most is ropogott!...

Csakugyan, a szomszéd szobából apró, nyers ropogás hallatszott, olyan, mint amikor a fénymázos padlón megroppan az ember uj czipője. A kenőcs száradt és ropogott, a Rank orvos famózus kenőcse, a melyet holt emberek használatára talált ki. A hullák kölni-vizének volt mondható, mindenféle balzsamokból összeszürve, pompásan konzerválta a kihült testet, mintegy patinát vont reá, elvette még a szagát is...

- Nagyon féltem a kenőcsömet, szólt Rank, egy porszem is megárthat neki... Pedig milyen grandiozus! Nincs többé holt ember!

És elhörögte magát, ami azonban a nevetése volt. Csendes irtózattal hallgatta az asszony. Aztán ment s kitárta az ablakot, szellőztetni akart... Lenn, a kapu előtt, előállott a kocsi, látta, hogy Rank beül. Onnan alantról még a repedt, kongó hangját is hallani vélte, amint mondja a kocsisnak: „Keleti pályaudvar!" Aztán elrobogott a kocsi. Még nézett utána egy perczig, majd elkerülve az ablak mellől, megállott a szoba közepén. Tétovázott. Finom, fehér ujjai, a melyeket a sok gyürü keleti módra beboritott, végig sepertek behunyt, hervadt rózsaszirom-pilláin. Aztán hirtelen leült az asztalhoz, tollat, papirt keresett és irt, elolvasta a levelet, összehajtotta, beillesztette a boritékba, megnedvesitette a nyelve hegyével, leragasztotta. Hirtelen megremegett, a levelet nagy sietve elrejtette az asztal könyvei közzé: a szomszéd szobából lépések zaja hallatszott... Felszökött, odament az apró, fénymázos ajtóhoz. Nagy, sárga haját elsimitotta a füléről, rányomta az ajtószárnyra. És hallotta mégegyszer az apró, nyers ropogást. Hirtelen dörömbölt az ajtón. Semmi válasz, a ropogás is megszünt. Csak ekkor jutott eszébe a száradó kenőcs, bizonyságul annak, milyen kevéssé figyel arra, amit a férje mond neki... Ujból előkapta a levelet, hivta a cselédet. Nagyon jó cseléd volt, tudott mindent. Szótlanul vitte a levelet, az asszony lefeküdt a pamlagra. Várt. Aztán a hervadt rózsaszirmok csendesen becsukódtak a szemei felett, mindössze egy apró, finom fonalka kéklett ki alóluk. Rank doktorné elaludt. Kéjes szuszogása hallatszott időnként, vékony czimpái ki-ki tágultak. Nagyon szép volt ott, hanyatfekve, aludva. Nagy fején az összevissza szőke haj, mintha aranykalász kusza csomója lett volna. Amint a kora ősz világossága reá esett, csaknem vakitott a sárga szinével. Ostya-fehér arczára is egészen sárga fényt vetett, amelyből csak az ajkak, mint egy nagy, szétnyomott eper tetszettek elő a piros szinökkel. És laza fehér ruhája alatt az apró, de erős teste vonalai tünedeztek elő, izmos keble csendesen, egészségesen pihegett, a két csípője a magok édesen hajló vonalát mutatták. A szomszéd szobában néha-néha megroppant a száradó kenőcs, néha nagyon is nyersen, az ember azt hitte volna, hogy valaki jár odabenn... De Rank doktorné nem hallotta, nem hallott semmit. Pedig most már a szobája ajtaja is megnyilt, egy fiatal ember jött ovatosan feléje. Helm Gusztáv volt, a beteges arczu, nagy, fájdalmas szemü asszisztens. Látta, hogy alszik az asszony, s nyilván szerette igy látni, mert nem keltette fel, hanem halkan, odahuzott egy apró széket az asszony fejéhez s nézte, nézte sokáig. Egyszerre azonban megrezzenve, mint amikor kővel érnek alvó madarat, felébredt az asszony. Helm megfogta a kezét és megcsókolta.

- Köszönöm, hogy irt...

Sok-gyürüs ujjaival a rószaszirom pilláin végigsimitott az asszony. Ugy tetszett, hogy nem birja az őszi délután világosságát. Felkelt s az ablakra huzta a függönyt. Most enyhe félhomályban voltak. Ismét Helm szólott:

- De hogy ilyen korán utazott... Sajátságos...

- Azt mondta, egyéb dolga is van Bécsben.

Egy perczig hallgattak. Aztán az ember leült az asszony mellé, a pamlagra. Szeliden megfogta a kezét és szeliden mondta:

- Milyen jó és áldott maga... rögtön irt, hogy egyedül van s jöjjek... Mennyire siettem!... szinte elfáradtam.

- Elfáradt?

Csak a szemeivel mondta, hogy igen. Aztán beszélt:

- Mindenképen el vagyok fáradva... látja, nagyon akarom magát és maga rossz... Higyje el, hogy sokat szenvedek... nem látszik rajtam?

Jól megnézte az asszony. Ugy volt, mintha a szemei megfürödtek volna ez ember szemeiben, meg egész arczában.

- De meglátszik.

- És mégsem?... kérdezte egész halkan.

- Nem! válaszolt szilárdan az asszony. És hozzátette:

- Szeressen ugy, ahogy én szeretem magát. Tudjon várni, a mint én tudok. Óh! önnek könnyebb mint nekem, mert legalább egyedül van... De én Rankkal vagyok. Ez rémség nekem... és mégis várok. Miért? Mert igy nem tudnék boldog lenni. Mi hasznom van belőle, ha a magáé leszek s ez az ember él, látom továbbra is magam mellett...

Belekapaszkodott az ember vállába és majdnem kiáltotta:

- Látja, nagyon, nagyon akarok élvezni s azért csak akkor leszek a magáé, amikor majd ő nem lesz többé... Addig pedig szenvedjünk, hogy akkor nagyon édes legyen.

Helm Gusztáv felállott. Nehány lépést tett a szobában; aztán csendesen mondta:

- Jó, szenvedjünk.

Majd hirtelen, megvillanva az elméjében:

- Tudja, hogy tegnap találkoztam vele, itt, a házban, a lépcsőn?...

Az asszony felugrott.

- Találkozott vele?... a lépcsőn?...

- Azt mondtam, hogy betegnél jártam.

- S ő?...

- Elhitte.

Sok-gyürüs ujjait befurta a hajába. Egy perczig állott mozdulatlan, aztán, hirtelen, rémülettel:

- Nem, ne gondolja, nem hitte el!... Ah! Rank nem ostoba!... milyen különös is volt tegnap este!...

Meg akarta nyugtatni az asszonyt:

- Ő mindég különös.

De az asszony már nem hallotta, már lázban volt, már kiáltotta:

- Ki tudja, mit rejt az elutazása!... Hátha el sem utazott!...

Ebben a pillanatban, mig a fiatal ember unottan menni készült, kinyilt a szomszéd szoba ajtaja. És Rank lépett ki rajta. Csendesen jött az asszony felé és csendes, kimért hangon, mintegy a maga sikerének keserü örömében mondotta:

- Igazad van, nem utaztam el.

Azzal megfogta az asszony kezét, leültette a pamlagra. Az embert is székkel kinálta meg. Egy perczig csend volt a szobában. Rank orvos beszélni készült, ugy látszott, hogy keresi a bevezető szavakat. Látszott az arczán, téglaszin szakállán, nagy, golyóbis szemein, micsoda őrületes perczeket szenvedett át az előbb a szomszéd szobában. Megviselve, elnyűve, mint életre kelt hulla ült a felesége előtt, egyre lihegve, türtőztetve magát. És ekkor az asszony, szemtől-szembe a férjével, érezve, hogy kijátszották, csapdába keritették, a dühtől zokogva vágta a szemébe:

- Ez czudarság!

Rank orvos megfogta a kezét, megszoritotta. Aztán csendesen szólt:

- Nem kell tombolni... ez itt nem szinház. Látja Helm okosabb.

Csakugyan Helm egészen nyugodtan viselte magát. Ott ült a széken a professzor közelében és csendesen várakozott. Most ismét a professzor szólott:

- Beszélgessünk.

De az asszonynak ez nem tetszett. Ismét zokogott, ismét kiáltott:

- Czudarság! Gyávaság! Hadd menjek el! Hadd menjek el!

Rank felállott, bezárta az ajtókat. Még a kulcsot is kihuzta a zárból, a zsebébe csusztatta.

- Ismétlem, ez itt nem szinház! mondotta most már parancsolóbb hangon.

Aztán ismét nyugodtan:

- Csak tiz perczig viselkedjél csendesen, ezalatt elvégzünk mindent. Hiszen voltaképen nincs semmi baj... hiszen te nem csaltál meg engemet... ugy-e? Mindössze azt várod, hogy meghaljak... no hát meg fogok halni... meg fogok halni, ez természetes.

Odavágta magát és összegubbaszkodott a pamlag sarkába, a Rank orvos nagy, rideg nyugalma mintha legyőzte volna. Az arczát elfödte a zsebkendőjével, csendesen zokogott, néha megmegcsuklott azonközben. Rank az ablakhoz ment, félrehuzta a függönyöket. Már alkonyodott odakünn, most benn a szobában mindannyian homályban voltak. Ismét szólott a feleségéhez fordulva:

- Téged, Kreizler Emma, a nyomorból vettelek magamhoz. Nagyon tetszettél nekem, mert nagyon egészséges voltál...

Kereste a szavait, nem akart sokat mondani.

- Talán láttad is, érezted is, hogy nagyon érdeklődöm irántad. Akkor éreztem jól magam, a mikor hazajöttem hozzád. Mindég csak hullákkal foglalkozván, a te létedhez annál jobban tudtam ragaszkodni, a te léted annál becsesebb volt nekem. Nagyon, nagyon megbecsültelek, mert te annyira vagy élő, a mennyire élettelenek a hullák. De neked az én becsülésem nem kell, neked én nem kellek, neked az én holttestem kell. Ugy látszik, az én hullapasszióm téged is megkapott. Nos hát meg fogod kapni ezt az én holttestemet... a türelmed megérdemli.

Zsebkendőjét lekapta az arczáról, egész apró, izmos teste megborzadt a Rank orvos szavára. S ez csak ismételte, ugy tetszett minden áron meg akarja nyugtatni:

- Igen, meg fogod kapni a holttestemet... meg fogod kapni...

Aztán a fiatal emberhez fordult:

- Téged is a nyomorból vettelek magamhoz, Helm Gusztáv. Emlékszel talán, hogy választhattam volna az asszisztensek között és téged választottalak. És téged is megbecsültelek... és neked már mondhatom nyiltan, amit az asszonynak udvariasságból nem akartam mondani: ha meg nem döglöttél valamelyik szeméthányáson, ha élsz és tiszta ingben jársz, Helm Gusztáv, nekem köszönheted! Még csak tegnap is kisegitettelek, a mikor a lépcsőn, emlékszel, nem tudtál hova lenni tőlem... amikor olyan ügyetlen voltál, hogy még hazudni sem tudtál, amikor olyan ostoba voltál, hogy engem tartottál ostobának...

Már-már dühbe jött, téglaszin szakállas arcza ijjesztővé vált, a hangja kongott mint a repedt harang, hosszu, majomszerü karjai rángatództak. Ugy rémlett, hogy a következő perczben fel fog ugrani, torkon ragadja a fiatal embert. De aztán, mintegy rajtakapva magát az emóczióján, ismét lecsendesedett, egy szivar után kotorászott a zsebében. Most rágyujtott, idegesen fujta el magától a gúla formában szálló füstöt, a melynek homokszinű tömegén finom, egészen kék szálak füződtek keresztül. Néhány perczig hallgattak, a pamlag végében az asszony már nem zokogott többé. Helm felállott, menni készült. Azonközben maga is csendesen kérdezte:

- Ez minden, tanár ur?

- Nem fiam, ez még nem minden, válaszolt Rank orvos. Ülj le, maradj itt még néhány perczig... Oh! nem foglak untatni soká.

Helm unottan foglalt helyet. Egyébként nem volt mit tennie. Az ajtó kulcsa a Rank zsebében... s végre is nem eshetik neki a professzornak, nem teperheti le a földre. Várnia kellett... És Rank csak váratta őket... tudta, hogy ez a várakozás a beszédjénél is kinosabb nekik. De hát azért mégis beszélt. Ismét az asszonyhoz fordult:

- Még csak néhány szót, galambom... aztán majd mehetsz mosakodni, lemosni a könyeket az arczodról... De végre is isteniesen könnyelmü és vigyázatlan vagy!... pedig magam figyelmeztettelek tegnap a gyors elutazásomra... Tudod, hogy nem szeretek utazni, tudod, hogy nem szeretem Bécset, tudod, hogy ott semmi dolgom és mégsem gyanakszol... Aztán hallod a ropogást a szomszéd szobában... kiveszed világosan a lépések neszét, mert hisz felállsz s dörömbölsz az ajtón... A kenőcsöm? Igen, az is ropog, de hát nem olyan nyersen, hisz az még is csak kenőcs!...

Próbált nevetni, de nem tudott, hát csak folytatta, bizonyos sajátszerü szomoruság terjedt a kongó hangján.

- Nagyon kell, hogy szeressed ezt az embert, hogy egészen elvesztetted a fejedet... Szereted?... Csakugyan szereted?... Mert hisz érteném, hogy fiatal, egészséges testtel fiatal, egészséges testhez szitasz... Hiszen a természet olyan logikus!... olyan logikus!...

Felkelt, az asszony is hirtelen előbbre ült a pamlagon. S ugy, fázó testtel, majdnem fuldokolva, mintegy ismeretlen, meghatározhatatlan rémség előérzetében, kisirt buzavirág szemeit a keskeny s hosszu emberre vetette. Ez most odament az asszisztenséhez. Aztán hirtelen, durva hangon, mintegy ellentállásra számitva parancsolta:

- Kelj fel!

Csendesen felállott, a nagy, fájdalmas szemeivel mélyen a professzor arczába nézett. Aztán megadással, szomoruséggal, mint vértanu a hóhérja előtt, várt. Az asszony a pamlagon, mind előbbre csúszott. Rekedt hangján szólott Rank:

- Ah! igen, az asszony egészséges, ezt tudom... Most lássunk téged...

Megragadta az asszisztens vállát a maga nagy fejét a mellére nyomta. S igy, a mellkasához szoritott füllel hallgatódzott, lelógó balkarja ujjain a lélegzését számitgatta; aztán, hirtelen, felütötte a fejét.

- Rövid, kicsi, pihegő légzés... *oedema pulmonis*... tudod mit jelent ez?... kérdezte gyorsan, kajánul, az emberhez fordulva. Emez csendesen felelt:

- Tudom.

- Ah! de az asszony nem tudja! pattant ki Rank. És az asszony felé fordulva, mondta:

- Tüdővizenyő.

Most a fiatal ember szemeit nézte, majd hirtelen konstatálta:

- *Protruzio bulbi!*

- Ez nem igaz! szólott Helm.

- Ugyan?... nem igaz?

Nagy csontos kezével odakapott az asszisztens szeméhez, a gyürü-ujjával gyorsan lehuzta az alját. Aztán belemeredt s elkiáltotta magát.

- Micsoda konjunktiva! De hiszen csaknem fehér a nyákhártyád!

- Igen, a homályban, szólott Helm.

- Mit homály! fakadt ki Rank orvos. Asszony gyere ide, nézd!...

Az asszony nem mozdult. Csak halk fuldoklása hallatszott. De Rank ismét csak a betegével törődött:

- Hemikrániád is van, ugy-e? No most a kezedet hadd látom... a boncz-asztalnál nem igen figyeltem meg. Bravó! pufók, sárgás, tészta-tapintatu kéz, világos, tagadhatatlan anasarca.

A hüvelykujját erősen, brutálisan rányomta az asszisztens keze-fejére:

- Látod a lyukat, no látod?... vagy ezt is a homály teszi?... vagy szamár vagyok én, Rank orvos, az egyetemi professzor, az akadémia tagja, én, Rank Henrik, szamár vagyok?...

Mind a két kezét Helm vállára szoritotta, a beteges reszketése alatt az egész ember rengett. És mintegy megvadulva, a maga diagnozisa extázisában, orditotta a konkluziót.

- *Mitral insufficiencia!* Tudod mi az? Persze, hogy tudod, hiszen a belgyógyászat volt mindég a legerősebb oldalad! De vajjon tudja-e az asszony is... Nem?... No hát hadd mondom meg neki! orditott mind vadabbul, mind részegebben az örömtől az asszonyhoz közeledve. És kinyujtott majomkarjával Helm felé mutatva:

- A leggyalázatosabb szivbaj!.. hallod asszony!... a leggyalázatosabb... csupa viz ez az ember, csupa viz! viz és viz!

Vergődött az asszony, a Rank orvos orditozásán keresztül kétségbeesett fuldoklása hangzott. Sok-gyürüs ujjaival ránczigálta a haját a fülére, a szemére, nem akarta hallani a hangját. De Rank csak orditott, megragadta az asszony kezét, az erős szoritásától apró, izmos teste a padlóra kuporodott. Ah! nem, nem engedte el, de őrületben, nem tudva csak azt, hogy csalja az asszony, nem érezve csak azt, hogy imádja, most már nem birt magával többé, bevallotta, hogy féltékeny, bevallotta, hogy szerelmes és bevallotta, hogy akarja, akarja magának, egészen magának, a hórihorgas, hideg testének az asszony teste meleg gömbölyüségét, madárcsőr ajkának az asszony ajkát, édesen nedves csókjaival...

- Tehát beteg... dadogta, gyalázatosan beteg... tehát nem a természet taszit hozzá... tehát nem szereted, nem igaz, nem szereted, nem szeretheted!... Beteg, mint én, hallod, mint én... Ugy hát miért akarod őt s nem engem? miért ő s miért nem én?... Mond hát, miért ő s miért nem én?...

Letérdelt hozzá, két tenyere közé fogta a fejét, meg akarta csókolni. De sikoltva, irtózattal védekezett az asszony, azon volt, hogy elverje, elrugja magától... Közelökben feldőlt egy apró asztal, üveg-korsói, cserép csecsebecséi csörömpölve törtek szét a padlón... Szilánkjain hemperegtek, veszekedtek, egymásba veszve, mint nagy, önmagát felfaló tömeg a leszálló est sötétjében, sikongva, jajgatva, hörögve, éhesen, kéjesen, ott az asszisztens előtt...

III.

Négy nap és négy éjjel Rank orvos ki nem mozdult a szobájából. Az inas, aki az ételt hordta volt be neki, azt beszélte a konyhában, hogy a professzor majd a kenőcsét gyurja, majd pedig ir. Azt hinné az ember, hogy a végrendeletét csinálja... Az ötödik nap kijött s a négy napi munka erősen meglátszott rajta. Téglaszin szakálla még fakóbbnak tetszett, a két szeme még kerekebbnek, még nagyobbnak, pofacsontja jobbról-balról még kiállóbb vala. De az arcza megviseltsége, egész hosszu, keskeny alakjának fáradtsága daczára nem volt leverve Rank orvos, ellenkezőleg vidámnak, elégedettnek tetszett, mint aki nagy munkát végzett négy napon keresztül és azt sikeresen befejezte. Igen, az ötödik nap már együtt ebédelt a feleségével, sőt beszélt is Kreizler Emmának, egészen gondtalanul majdnem vidáman mondta, hogy egyetemi előadásait beszünteti, visszavonul, elmegy ugyan Bécsbe, a kongresszusra, de ez az utolsó nyilvános szereplése.

És mosolygott, mig mondta:

- Ne félj galambom, ezuttal komolyan megyek... Helm is velem jön.

Aztán csendesen s bizonyos sajnálkozással:

- Nagyon beteg a szegény... de én is beteg vagyok és kétségtelen, hogy előbb halok meg, mint ő... Igen galambom, megkapod a holttestemet... s te még boldog leszel...

Ugy tetszett a szavából, mintha örülne, hogy még egyszer boldog lesz az asszony. Talán látta is a Helm Gusztáv karjaiban, látta odaadva, odadobva magát, kaczagva, örjöngve a soká késett boldogság forró örömében... És mintegy szemben ezzel az idillikus látománynyal, a nagy szemei mosolyogtak, nézték az asszonyt, szilajan s a mosolygásukon keresztül, mintegy titkos, rejtett kárörömmel. Kreizler Emma szótlan volt. Ült az asztal előtt, gépiesen evett, ivott, a maga pompásan fehér fogait, ostyafehér arczát mutatva. Ebéd után rögtön kiment, Rank egyedül maradt. Keresett egy szivart, rágyujtott, azután halk nyöszörgéssel leült a pamlagra, fujva a füstöt, elmerengett. Csendes, nyugalmas tekintetét végig jártatta a szobán, nézte a butorokat, kémlelt minden zugot, ugy volt, mintha az emlékeit keresné, bucsuzna tőlük, mint aki ide soha vissza nem tér többé, elmegy, elutazik örökre. Látszott rajta, hogy a dolgait elvégezvén, megcsinálván a kenőcsét, rendbe hozván az irásait, teljesen kész a halálra, várja nyugodtan, becsülettel, mint aminek el kell jönni, szükségképen, természetesen. És a szivarja füstjének kékesfehér felhőin keresztül csak nézett, nézett, egyre változó szemekkel kergetve, üzve a gondolatait, mintegy vadászva az emlékei után. Néha-néha, egészen halkan elsóhajtotta magát, tompa, meghatározhatatlan keserüség lopódzott a szivébe, fájdalmat érzett, vágyakozott el, messze, a maga szép hazájába, ahonnan régesrégen elkerült. És emlékezett, és látta a nagy hegyeket, a hóból való, csillogó csipkekendőt az ormukon, a hideg, olvasztott ezüstnek tetsző vizeket közöttük, amelyek nem csobognak mint patak, nem mossák a partokat,

de állanak örökre szüzen, mozdulatlan... És látta a nagy, feketés-zöld fenyőfákat, elhagyatva, mintegy fájdalomban, gyantát sirva a magányuk szomoruságában. És kereste a napot, a hazája hideg, örökkön ébren lévő napját, mely a maga réz-sárga korongjával, mintha a vidék diszéül az égre volna festve... És kereste a a holdat, amint fehér pompájában megfürdik a szüz vizekben... És akkor, mintegy beburkolózva a szivarja szétgomolygó füstjébe, egészen halkan, sóhajtva szólott:

- Ah! a szép ország! a szép ország! ahol a hó terem s a jég virít... még egyszer, utoljára, el szeretnék menni...

És érezte, hogy lehetetlen elmennie. Akkor elszomorodott, ellágyult egészen, küldte a szeme nézését, a lelkét el, messze, oda a hótakarta hegyekre, a gyantát siró fenyők közé, a fehér pompájában, szüz vizekben fürdő hold sugarához. És elkeseredve, kongó hangja sajátságos szomoruságával fakadt ki:

- Ah! a fjordok hazája! a fjordok hazája! Ah! Norvégország! Norvégország! miért is hagytalak el, miért is jöttem ide, hogy megváltozzam, hogy ne az legyek, aminek születtem!... Miért is kerültem ide barbárok közé, ahol hálátlan asszony, ember... Ott, messze Skandináviában, talán szerettek volna...

Aztán mintegy vigasztalni óhajtván magát, megnyugtatni, hogy az életét mégsem hibázta el, hogy volt benne öröm is, boldogság is, csak beszélt magának, mind nagyobb füstöt eregetve maga körül.

- A hullák! A hullák! az emberek java... néha került pompás, grandiozus a késem alá. És akkor boldog voltam. Néha hazajövet, olyan jó volt elgondolnom, hogy vár az asszony... És amikor láttam, amikor csodáltam az egészségét, akkor is boldog voltam...

Elhallgatott, most a gondolataival vigasztalta magát. De a honvágya, a hótakarta hegyek, a gyantát siró fenyők, az örökkön ébren lévő nap csak ismét megragadták a lelkét. És ismét sóhajtott:

- Ah! a fjordok hazája! a fjordok hazája! Ah! Norvégország! Norvégország!

Rank orvos majdnem sirt. Eldobta a szivarját, elfödte szemeit a kezével. Nézett bele a sötétbe, s egészen halkan, egészen halkan rebegte:

- Norvégország...

Igy maradt sokáig, ugy tetszett, hogy elaludt, ott a pamlagon, a szemeire szoritott kezekkel. De mégsem, mert hirtelen felkelt, ugy volt, mintha elszégyelné magát a fájdalmán, mintha restelkedne az érzései okán. Az ebédlő tükréhez lépett, megállott előtte, nézte magát... S látta a téglaszin szakálba foglalt arczot, a nagy golyó-szemeket tele ravaszsággal, a kiálló csontjait az orczái helyén, az egész keskeny, hosszu gaz-alakját megvénülve, eladva a halálnak. S akkor a saját formái láttára elpárolgott az emócziója, Norvégország nem járt többé a fejében, csak magát látta és szinte tetszett magának. S mintegy kárörömmel odaszólt a képmásához, mely kajánul, kárörömmel nézett ki onnan a tükörből:

- Igen, meg fogja kapni a holttestemet... meg fogja kapni...

És bizonyos keserü, fájdalmas kaczérsággal forgolódott a tükör előtt, nyilván, hogy a hátát is lássa. És amikor látta, behorpadva, meggörbülve, rideg, száraz kaczagásban tört ki:

- Szép ajándék!... nagyon szép ajándék!...

Hirtelen jó kedve támadt, látszott világosan az arczán, hogy nagyon meg van elégedve magával. És másnap is, harmadnap is megmaradt a jó kedve. Más ember elszomorodott volna, ő vidám, gondtalan volt, amikor az egyetemen, a tanitványaitól elbucsuzott. Mondott nagy

beszédet, magasztalta az orvostudományokat s különösen a hullákat, mondván, hogy poézist kell találni bennök. Bah! ha egyáltalán van poézis az emberben, ugy az csak a holt emberben van meg. Tanitványai érdeklődve, majdnem áhitattal hallgatták, aztán csapatosan kisérték le az egyetem lépcsőjén, mentek vele a kapuig, megéljenezték. Rank menekült, kocsit vett, hazahajtatott. A kocsit meg is tartotta, küldte fel a házmestert, hogy hozza le a bőröndjét. Lehozták s ezuttal Rank komolyan a pályaudvarra hajtatott, ment Bécsbe a kongresszusra. Nagyon, nagyon örült ennek az utolsó nyilvános szereplésnek, habár az üléseken alig beszélt, csak hallgatta a többieket, helyeslőleg bólintva a fejével, amikor Helm Gusztáv emelt szót és mintegy kigyulva a betegségében, emésztő tüzzel a fájdalmas szemeiben, lelkesedéssel beszélt.

Volt bankett is, valamelyik szálloda éttermében hosszu, patkóalaku asztalt teritettek, vagy százhusz orvos, mind hirneves és előkelő ember foglalt itt helyet. Apró, hajjal benőtt, majd nagy, egészen kopasz koponyák fénylettek az ebédlő csillárja világában, mindenféle formáju fejek, csúcsba végződő madár-koponyák, nagy, tökéletes fejgömbök, magas, halvány-sárga, vagy betegesen fehér homlokok, tele ránczczal és komolysággal voltak láthatók, apró, élénk, vagy nagy, bánatos szemekkel alattok. És csak itt, annyi szem között látszott, milyen monstruozusak a Rank orvos látószervei, milyen vad s brutális az a két nagy csont ott az orczái helyén. És csak itt, egy sereg szem között látszott, milyen beteges fényüek a Helm Gusztáv szemei, milyen beesett az arcza, s csakugyan tésztasárgák a kezei, amint a kést s a villát forgatták a terem ünnepi világosságában. Sokan beszéltek, majdnem mindannyian a kongresszus tagjaira, az üdvös munkásságokra üritvén poharaikat, mignem valaki, egy hires, német doktor, régi barátját és iskolatársát: Rank Henriket köszöntötte fel. Akkor, általános izgatottság támadt a teremben, a madár formáju koponyák és tökéletesen kopasz fejgömbök ide-oda mozogtak, kiáltozás, taps, örömrivalgás kerekedett, amelyből mindössze csak annyi volt kivehető, hogy az orvosok, illustris társukat, a magyar egyetem nagyhirü professzorát, Rank orvost akarják hallani. Erre várt Rank orvos s talán csak is ezért jött Bécsbe... Mindazonáltal most kérette magát, mentegetődző gesztusokat csinált, mire egy csomó ember odasietett hozzá és kérte, unszolta, hogy beszéljen. Akkor hát felkelt a hires Rank és igy kezdett beszélni:

- Tisztelt uraim és kollegák! Amikor szólásra késztetnek, csakugyan többet kivánnak tőlem, mint amire képes vagyok. Nézzenek meg... igen, nézzenek meg Önök, akik az embert látva, beléje is látnak, akiket egy behorpadt mellkasra, vagy rosszhajlásu vállra szabott és kitünően szabott kabát nem csal... Igen, nézzenek meg és ekkor szükségtelen lesz védekeznem, szükségtelen részleteznem, miért esik nehezemre a beszéd... Hiszen én már ott tartok, hogy felettem kellene beszélni...

Dörgő ellentmondásban törtek ki az orvosok. Az első pillanatban amint felemelkedtek, ugy rémlett, mintha az asztalt is magukkal emelnék. Tányérok, poharak csörömpöltek, zaj, kiáltozás hangzott végig a termen, a legkülönbözőbb hangok, vékonyak és erősek, sipítók és vadászkürt-rezgésüek folytak egymásba. Végre a csend ismét helyreállott s csak néha-néha szakitódott meg egy-egy árva „Éljen Rank orvos!” vagy: „Nem fog meghalni, nem igaz!” felkiáltás által. Rank doktor lemondó kézlegyintéssel jegyezte meg:

- A szimpátia, de sőt, ha szabad mondanom a szeretet, még nem mentett meg senkit a haláltól.

- De igen! De igen! hangzott fel ujból az ellentmondás. Mire Rank:

- Engedelmet kérek, de legalább mi orvosok ne mondjunk ilyet. Egy rideg, hideg gyógyszer többet használ néha, mint a legforróbb emberi érzés. Néha azonban, - s ezzel tartozom az igazságnak - a gyógyszer sem használ s a halál ugy köszönt be, mint egy tüsszentés: lehetetlen ellentállni neki és lehetetlen megakadályozni. Nos hát, tisztelt uraim, az én esetem is ilyen... Oh! ne mondjanak ellent, hiszen ezzel az auktoritásomat és a tudásomat bántják... én konsta-

tálom közeli halálomat és ha a diagnozisaim sohasem csaltak, miért csalna épen ez az egy, a melyet magamon állapitottam meg?...

Ekkor még jobban figyeltek. Egy-két koponya mosolygott, néhányan ideges „Halljuk!" „Halljuk!" kiáltásban törtek ki. Ekkor Rank orvos folytatta:

- Ne vegyék rossz néven tisztelt uraim, hogy tósztot mondva, a halálról beszélek, a mikor pedig a felköszöntők épen a jó egészség és az emberi kor legvégső határa keretében mozognak. Csakhogy, ha alaposan vizsgáljuk a banális tósztok velejét, mindég és örökön, bár a felköszöntő tudta nélkül, de ott találjuk a halál gondolatát. Mert végre is mondják meg nekem tisztelt uraim, nem a betegség inspirálja-e a jó egészség kivánságát és nem az elmulás teszi, hogy egy lelkes „isten éltessé"-ben törünk ki? Tessék elhinni, hogy a legvidámabb banketten is, a teritett asztal mellett ott ül a Halál, a nagy utazásokat rendező társulat e nobilis chef-je, mindössze a szivünk kalapácsát tartva meg magának, a miért a világosságból a sötétbe utaztat. A Cook czég egy apró, rövid kirándulásért többet fizettet magának, mint a Halál ezért a nagy, messze, messze utazásért!...

Rövid szünetet tartott Rank orvos. Sokan a poharukat hajtották fel körülötte, mások a tenyerükből tölcsért csináltak a fülök mellé és igy hallgatták. Mert Rank orvos kongó hangja mármár veszitett az erejéből.

- Nos hát, tisztelt uraim és kollégák - folytatta - velem túlnobilis és nagyon, nagyon előzékeny a Halál. Mintegy szabadjegyet ád arra a nagy utra, mely a világosságból a sötétbe vezet, a maga szokásos menetdiját: a szivet, teljesen elengedve nekem. Bár megbénulok, bár megmered a testem, bár kiszáll belőlem a gondolkodás ereje, bár megszünök és az élet kidob magából, a szivemet, a melylyel lelkesedtem a tudományokért, a szivemet, a melylyel lelkesedtem a hullák poéziseért, a szivemet végre, a melylyel szerettem a feleségemet, nem veszi el a halál!

Lendülettel, majdnem vadsággal szólott, nagy, majomszerü karjai rángatództak, két golyószemében csodálatos tüz kerengett. S ugy, hirtelen kiegyenesedett testtel, ujból megerősödött hanggal állott az orvosok társasága előtt, látta az arczukat, a habozásukat, érezte a maga nagy prestige-ét és auktoritását fölöttük, amely nem engedi, hogy a szavait ostobaságnak tartsák. Akkor igy fejezte be a felköszöntőjét:

- Ha megengedik, tisztelt uraim, elejtem a metaforákat és beszélek közönségesebb nyelven. Ami a hátamat és nevezetesen a hátgerinczemet illeti, hát teljességgel el vagyok itélve... Alig élek még egy hónapig. Csakhogy s most vigyázzanak, itt kizárólag a hátgerinczről van szó. Miatta, kizárólag miatta kell elutaznom a sötétbe... Mert különben egészséges volnék s nevezetesen a szivem, a tulajdonképeni életforrása az embernek, a legfrissebb, a legtisztább, a legépebb állapotnak örvend. Nos hát a konkluzió: meg fogok halni és mégsem lesz az halálom. Erre ugyan még alig volt preczedens és rendes körülmények között a holt embert nem kell még külön agyonütni. De hát nekem, ugy látszik, végzetem, hogy mint élve, azonképen még holtan is szolgáljam a mi nemes tudományunkat. A szivem élni fog tovább, amivel azonban nincs az mondva, hogy öntudatnál leszek, tudok majd enni, inni, vagy tarokkot játszani... A mennyiben a hátgerincz megszakadása egy csomó organikus komplikácziót hoz magával és a testemet halálosan megbénitja, annyiban a sziv tovább müködése csak épen luxusa lehet az egyébként kihült testnek, mozogván, szaladván még egy darab ideig, mint a már fékezett gőzmozdony szalad még egy darab ideig, amig a mögötte futó személy és teherkocsik meg nem állitják. Nem tudom, hogy ki tudtam-e magam fejezni világosan... persze legjobb lesz mindezt ad oculos demonstrálni. Nos hát csak azt kérem önöktől, tisztelt uraim, hogy ne engedjék meg, hogy élve eltemessenek... Egyébként pedig az isten éltesse Önöket!

Most leült, az orvosok tapsoltak, egy egy lelkes „Bravó!" kiáltás is hallatszott. Sokan odasiettek hozzá, kezet fogtak, koczintottak vele. Azonban minden öröm és lelkesedés daczára, a

Rank orvos tósztja kinos feltünést keltett. Sokan az orvosi kar tudományos értékének megcsorbitását látták benne, ugy gondolván, hogy Rank orvos nagyon messzire megy az ő bizarrságában; viszont mások épenséggel nem vették komolyan, sok bécsi professzor a Rank bizarrságát a magyarságának tudta be, nem is gondolva arra, hogy hát skandináv az öreg. Ismét mások tósztoztak, már-már éjfél után vala, de a nagy teremben, a patkóformáju asztal fölött csak tovább világitott a csillár és a tudósok csak továbbra is együtt maradtak. A Rank orvos tósztja, ez a legujabb keletü furcsaság, ugy éjfélutáni két óra felé talán már el is volt felejtve. Egyedül Helm Gusztáv meditált felette s nyugodtan szivarozva, elkomolyodott.

- Mit akar? Mit akar ez az ember? töprenkedett sokáig.

Aztán az asszonyra gondolt, Kreizler Emmára, akinek buzavirág szemei valának.

IV.

Egy fehér, téli reggelen Rank orvos csak nem akart előkerülni a szobájából. Tiz óra tájban az inas kopogott az ajtón. Semmi válasz. Kopogott még egyszer s ezuttal már erősebben. De Rank orvos csak nem ébredt. Ekkor az inas halkan, ovatosan kinyitotta az ajtót bement a szobába. Félrehuzta a függönyöket. A háztető vastag, érintetlen havától egészen fehér lett a szoba. Odament az ágyhoz, Rank orvos felöltözve, ünnepies, halotti feketében feküdt benne. Az arczán el volt változva minden. Nagy madárcsőr ajkai fájdalmasan csüngtek alá, téglaszin szakállát, mintha itt-ott egyenesen kitépték volna. Terjedelmes szivacs-orra egészen szétmállott az arczán, a szemei félre valának fordulva, mintha bandzsalitott volna Rank. Világos, hogy halva volt. Akkor az inas orditani kezdett:

- Segitség! Segitség!

Berohant a szakácsné, a szobaleány. S bejött az asszony is, Kreizler Emma. Félt, nem mert közel kerülni az ágyhoz. Csak messziről nézte a holt embert s gépiesen, idegesen keresztet vetett... A szakácsné, a szobaleány is igy tett. Nem sirt csak az inas.

- Ah! a jó nagyságos ur! a jó nagyságos ur!

De a jó nagyságos ur nem mozdult. Bandzsa szemei üres tekintetével meredt bele a téli reggel fehérségébe és senkisem gondolt arra, hogy lefödje az egészen elveszett pillákat. Végre egy fekete selyemkendővel letakarták az arczát. Aztán ment az inas jelenteni a halálesetet, sietett az egyetemre s az akadémiába.

Innen is, onnan is sokan jöttek. Helm Gusztáv is eljött. Először is az asszonyhoz ment, nem tudta, mit mondjon neki. Végre is az asszony beszélt. Mondta:

- Meghalt... vége...

Nézték egymást sokáig. Az utjokból, mely egymás felé vezet, ime elgördült a nagy kődarab, nincs nehézség, nincs akadály többé; igen, a nagy kő: a hosszu, keskeny ember elpusztult, szétmorzsolódott. S ekkor, csodálatosképen alig tudták megérteni, hogy mig élt, az életök akadálya lehetett, hogy szenvedhettek ez élet okán, amely elmult s amely nincs már többé. Milyen gyönge, milyen törékeny volt ez az élet! Milyen jelentéktelen, a mikor pedig olyan rémségesnek vették! Most, a Rank halála mintegy elmosta a multat, elmosta a szenvedéseit, bátorságot, nyugalmat hozott magával, sem az ember, sem az asszony nem táplált haragot az iránt, aki elment s aki megszünt lenni. De sőt egészen akaratlan, ez a kihült test rokonszenvessé vált előttük, gondolták: mikép az életök nagy része, az ő jóságához volt hozzánőve. Eh! csakugyan, Kreizler Emma elpusztul a nyomorban, ha Rank orvos nem veszi magához. És Helm Gusztáv is tönkremegy, ha Rank orvos nem váltja meg... S mig nézték egymást, mig

a tetem mellett összetalálkozának, egy-egy könyet láttak az egymás szemében. Helm odament az asszony közelébe. És egészen halkan, majdnem restelkedve kérdezte:

- Szeret-e még?

Az asszony hátradőlt a pamlagon:

- Ilyenkor kérdi?...

- Ilyenkor.

Aztán, néhány percz multán, egészen csendesen, szomoruan, mintegy vallomásképen:

- Tudniillik, nincs sok időm szeretni... Ugy tetszik, Ranknak igaza volt... a szivem beteg, a szivem fáj. Mielőtt megszakadna azonban, szeretném odadobni magának, egészen magának, élni magával, birni magát...

Lihegett, a sárga kezei az asszony vállát érték. De ez elháritotta magától.

- Menjen, nézze!

Akkor bement Helm a halottas szobába, a fekete kendőt a professzor arcáról csendesen lehuzta. S amikor látta, egészen elfanyarodott. Akaratlan fájdalma volt: hát csakugyan meghalt a Rank! És sirt. És jól esett sirnia. A keserüsége mind nagyobb erőt vett rajta. Leroskadt az ágy mellé és sirt és sirt, a gyenge teste rengett bele. Aztán még közelebb került mellé, akarta volna, hogy a holt ember tudjon az ő fájdalmáról, lássa a szenvedését, meghallja a zokogását. Körülötte már fekete posztót huztak a falakra. Két fekete ember behozta a koporsót, majd a ravatalt kezdte épiteni. Ah! evidens volt a halál, s nem, nem tudott elválni az öreg professzorától. Eszébe jutott, amikor együtt mentek a kórházba, amikor együtt bonczolták a hullákat, amikor fütyörészett a Rank s amikor a hullák poéziséről beszélt. S a mikor találkozott vele a lépcsőn s amikor hála fejében megcsalta... És csak sirt, csak sirt, aztán kimerülten a holt ember mellére borult. De a következő pillanatban hirtelen felütötte a fejét: Rank orvos szive dobogott. Nem, őrület, azt hitte, hogy képzelődik, hogy a bécsi felköszöntő emlékei kábitják el érzékeit. Ösztönszerüleg körültekintett, látta, hogy a szoba egyik falát immár fekete lepel boritja, látta a padlón a ravatal megszámozott gerendáit, a diszes érczkoporsót a szoba egyik végén. Ez a halál, tagadhatatlan a halál! Akkor, lázban, még egyszer lehajlott, a fejét a holt ember mellére szoritotta. Semmi kétség. Ebben a kihült, megmeredt testben, megkékült bőr, szétmállott izmok alatt, a sziv vert, járt tompa egykedvüséggel, szomoruságosan, mint feldult, üres szobában, magára hagyott, árva óramü. Felrántotta a pilláit, s rögtön a bandzsal, megkocsonyásodott gömbök meredtek elő, néztek üresen, hidegen, mint a nyers hal szemei. Megragadta a karját, szorongatta a csuklóit, leste az érverését. Az első pillanatra ugy érezte, hogy nagyon lanyhán ugyan, de az ütere is jár. De aztán nem, a csukló néma maradt, ha érezni vélte a járását az előbb, csak a képzelődése volt. De a sziv! a sziv! ez él, ez nem szünt meg, a sziv elbutulva, megtévedve, csak jár tovább... Orditani kezdett:

- Él! Él! Orvosért! Hamar az orvost!

Hogy ő maga is orvos, nem jutott az eszébe. Ennek a holt testnek a makacskodó szivével szemben ugy érezte, minden tudása gyönge, mást akart, nagy embereket akart, akik auktoritásban legalább is felérnek azzal, aki itt fekszik előtte, kihült testtel, mozgó szivvel. Ah! ez a mozgó sziv! ez a mozgó sziv! És hallotta ujból a Rank tósztját ott az orvosok bankettjén, látta ujból mosolygó szemekkel, boros poharát emelgetve, miközben beszél a halálról, dicsérve, tömjénezve neki, a miért a szivét meghagyja sértetlenül. És ha akkor kereste, kutatta, hogy spekulátiv természete micsoda czélokat hajszol ennek az ostoba szivnek a továbbjárásában, most hirtelen megtalálta, megdöbbent a gondolatra, hogy Rank tul akarja élni őt, a szive az

övét, a holttestben való enyhe, fájdalmas ketyegése mutatván, hogy mig elpusztul az, akit szeret az asszony, a mellőzött sziv továbra is érte ver... De nem, nem, ez lehetetlen, ez őrület!... És ismét lehajolt hozzá, ismét a mellére szoritotta a fejét. És ismét hallotta a sziv járását, járt, járt, csendesen, enyhén, halkan, elmosódva, sajátságos, ismert és mégis szokatlan hangjával mintegy megtévedten a kihült test hüvelyében...

V.

Elrejtették a koporsót... A fekete lepleket, amelyekkel a falakat akarták bevonni, visszaszállitották a halottas-boltba. Nem maradt itt csak a holttest, a halálban is mozgó sziv, az ostoba, a buta sziv.

És jött az asszony és megállott az ágy mellett. És nézte és ismét a régi Rank vala ott előtte, ünnepi, halottas feketében, Rank, akit gyülölt, akinek a halálát leste. Ah! ez a halál, melytől örömet várt, s mely mint rémség köszönt be. Ah! ez a halál, mely tépi a lelkét, mely nem engedi, hogy boldog legyen. Ah! az a halál, melyben él a Rank, melyben ismét gyülöletes, szörnyüséges, hullaszagu. Most lett csak hullaszagu igazán. Bár tárva, nyitva volt az ablak, bár a kenőcse alkalmazását, a hullák famózus kölni vizét magán kezdte alkalmazni a professzor, bár fagy volt a szobában, mégis penészszag terjedt, megrontva a téli regg, a téli este éles levegőjét. És nem lehetett eltemetni. Jöttek a professzorok Bécsből, jöttek a messze külföldről, jöttek mind akik a banketten jelen valának. A kopasz és hajjal benőtt koponyák itt verődtek össze a halottas-szobában s itt sugdostak össze az emberek, meglepődve, elhülve beszéltek a tudósok, az élő sziv, a halálban is járó billentyük, roppant csoda volt mindnyájuk előtt. És konstatálták a sajátságos zaját, olyan furcsa, olyan szokatlan, no de érthető... holttestben járó sziv csak nem lehet olyan, mint az élőé. És csak ültek körülötte, lesték, várták, hogy megmozgatja majd a karját, feltárja a pilláit, megemeli nagy, puffadt, már egészen kék madárcsőr-ajkait. És jegyzőkönyveztek, irtak, beszéltek, és egyszerre csak veszekedtek, egy német és egy portugál professzor összeszamarazta egymást, már-már egymásnak estek, ugy kellett őket széjjelválasztani. És mindez a Rank mozgó szive miatt! Azonközben nagyon tudományos czikkek jelentek meg, angol, német, franczia és olasz folyóiratok csak egy magyarországi szivről beszéltek, egy holt ember szivéről, amelyik jár, jár, jár, mozog, szalad a halálban!

Aztán megint jött az asszony. Csuklott a rémülettől, mint megsebzett madár, folyton apró, éles kiáltásokat hallatott. Rank ránézett és szörnyü volt a bandzsa szemeinek nézése. Mintha kérdezte volna: „No, meg vagy elégedve aranyhalam? Megkaptad holttestemet?” „Nem kell! Nem kell!” sikoltotta az asszony, mintha a Rank beszédjére adná meg a választ. És hirtelen, mintegy megértve ennek a hullának a gazságát, felfogván, hogy ott fetreng a boldogsága utjában, vadul, örjöngve, őrülettel a szemében, vonagló háremhölgyujjaival nekiesett, verte, ütötte, dobolt az öklével a szive helyén. A hulla beszélt némán:

- Érted ver a szivem.

- Nem kell! Nem kell! sikoltotta az asszony és verte a hullát, nem félt tőle többé, behunyta a szemeit és verte, zokogott és verte, félrelökött karja a vállára esett, érte a haját, a kibomlott buzakeresztet. Csak ekkor remegett meg, rémülettel hátrált, lerogyott a földre, dideregve, lelkendező mellel, előrenyujtott nyakkal leste az embert, várta a mozgását. De Rank nem mozdult. Akkor ismét felkelt, hallgatódzott, ugy hitte, agyonütötte és a szive nem ver többé. Szőke haját elsimitva a füléről, rányomta a holt ember mellére. És visszafojtott lélekzettel, kidülledt buzavirág szemeivel leste a szivet. Az első pillanatra ugy volt, mintha nem járna

többet. De aztán, rögtön, hallotta a buta, eltévedt, magára hagyott, makacskodó ketyegését, ott benn, az üres testben...

Fuldokolva, kétségbeesetten kocsit keresett. Helmhez hajtatott. A fiatal ember már napok óta az ágyhoz volt szögezve. Nem mozdult, csak sugta halkan: Ah! Ranknak igaza volt, én előtte megyek el, én előtte halok meg. És a szemeivel fájdalmasan, leverten rámosolygott az asszonyra. Aztán a kezébe vette a kezét, az izzadó ajkával csókolta lassan, szerelmetesen.

- Lássa, ő jobban szereti... ő él magáért és én meghalok...

- Nem hal meg, nem igaz, dadogta az asszony. És vigasztalta, beszélt a jövőről, az édes együttlétről. Ah! hiszen megérdemlik a boldogságot, nagyon, nagyon megszenvedtek érte. Tavasz lesz nemsokára, mennek majd falura, lesz ott kertjük, nagy, puffadt mályvákkal benne. És mennek majd a rétre, mint két nagy, szerelmes gyermek, tarka virágok, zöld füvek között kergetődzni fognak; a nagy, beláthatatlan, szabad égboltozat alatt kigyulnak majd a szenvedélyben, az immens tértől, a messzeségtől tanulják meg, miként kell csókot tépni, hosszut, véghetetlent, örökkévalót az egymás ajkairól.

- Igen, örökkévalót, mondotta csendesen az ember. És odavonta az asszonyt egészen maga mellé. S amikor már rá volt hajolva a mellére, hogy az apró, kalász-szőke hajába rejtett fülei az ember ajkát érték, a betegség lázában, forrósággal mondta:

- Ha csakugyan akar, - még itt vagyok, még nem késő. Talán meg is mentene... vagy ha nem, ugy boldogan mennék el, mulnék el... Mert birni magát jó és édes.

Egy nagy, meghatározhatatlan gesztusa volt.

- De falu, rét, a messze ég és a messze tér, és a mályvák és a virágok és minden egyéb csak kiméra, ostobaság!

Ismételte:

- De birni magát, jó és édes.

Már ugy tetszett, hogy halluczinál, minden szenvedély, minden akarat elpárolog belőle. A nagy szemei elveszett tekintetével mintha keresett volna a levegőben. Akkor hivta az asszony az inast, egy orvos is jött, gyógyszereket is hoztak. Ismét magához tért, mosolygott, amikor bucsuzott az asszony, - sóhajtott, amikor látta, hogy kifordul az ajtón.

Az asszony pedig szaladt haza. Elrejtőzött a szobájában, befüggönyözte az ajtót és hallotta mégis a veszekedő orvosokat, amint a diagnozisokban tulliczitálják egymást, kaczagják, gunyolják egymást, mindenki csak magának adva igazat. És Rank az ő halotti ruhájában csak nézte őket, szomoruan, mereven, sajátságos gunynyal a rémesen bandzsal szemeiben. Asszisztált a veszekedésöknek, mozdulatlan csak hallgatta, mint szamarazzák össze egymást, a mozgó szive miatt, mint válnak eddig jó barátok halálos ellenségekké.

Azonközben a sziv csak járt, csak járt, időről-időre konstatálták, lesték, nagy-komoly szemekkel az egyik, kéjelgő mosolygással a másik, mindannyian pedig titkos örömben, gyönyörben, mint a tudomány hollói hulla körül. És rajzolgatták a billentyüverés formáját, fantasztikus és képtelen formáju vonalakkal teltek meg szüzfehér papirok; és számitgattak, egész ivek számokkal teltek meg, nézték, ismét irtak hozzá egy-egy számot, megzavarodva az egymás jegyzeteiben, idegesen, mohón, bosszus szemekkel, lenézéssel javitgatva az egyik, a mi pretendált hibát követett el a másik. Aztán egészen beleőrülve ennek a mozgó szivnek a fenomenébe, a tudomány óriás haladását, egy egész csomó, eddig ismeretlen organikus funkczió felfedezését remélve tőle, az egymás reflexióit nem közölték többé, mind komolyabban, mind nagyobb fontoskodással, mintegy a hallgatásba zárkóztak, csak az egymás gondolatainak kikémlelésére koczkáztatva meg egy-egy szót, néha egy egész mondatot. Mindenki nagygyá, óriássá akart

lenni ezen a hullán, a kopasz és a hajjal benőtt koponyák előtt grandiozus, végtelenbe nyuló perspektivák nyiltak meg, melyeket ez a mozgó sziv inaugurál, egy egész uj gyógyrendszert, egy egész uj methodust teremtve, a maguk publikálásával természetesen czelebritást, dicsőséget hozva a tudósnak. S akkor, még zárkózottabbá, még titokzatosabbá lettek, mint az igazi hollók, irigyelték egymástól a Rank hulláját, ha az egyik hozzáért, experimentált rajta, vagy hallgatta a szivet, rögtön követte egy másik, a kicsinylés és megvetés egészen nyilt kifejezésével az arczán, mondván: ehhez ön nem ért. Aztán a járásában, a mozgása proczesszusában változást várva, senkisem akarta elmulasztani, most már tolongtak a hulla körül, ha valaki soká hallgatta a sziv verését, gunyolták, irigykedtek reá, falánknak nevezték és csakhogy le nem rántották egymást a holt ember melléről, mindenki magának remélve a változás diagnozisát. Azonközben egészen fatálisan már klikkek képződtek a hulla körül, néhány professzor mindannyit felülmulva a titokzatosságban és kicsinylésben, egy-egy elejtett szóval sejttette, hogy az egész tünemény immár világos előtte, ő és társai a nyitjára jöttek, birják a megfejtését. És fontoskodva és titkolódzva megvonultak az ablak tövében, nagy téli kabátban, felhajtott, a fülökig érő prémgallérban, halkan beszélgettek, jegyezgettek, egy-egy fiatal, nagyon ambicziózus professzor kétségbeesve, hogy nem tud semmit sem felfedezni, a hozzájok való közeledést kisérlette meg, de az udvarias „Kedves kolléga, én ugy gondolom" introdukcziója, rideg, elutasitó választ nyert. Viszont mások a Rank kenőcsét próbálták analizálni, *Rankinum*-nak nevezték el, elismerték nagy kvalitásait, konzerváló képességét, mely egyedül tette lehetővé, hogy a hulla itt volt tartható a szobában, a tudomány és következéskép a szenvedő emberiség hasznára és jövőjére. És csaknem meghatottan beszéltek a Rank orvos hátrahagyott és megtalált irásairól, amelyben elmondja, hogy a kenőcse alkalmazását önmagán kezdte, jól ellátván magát vele, amikor érezte, hogy utoljára hunyja le a szemeit. Milyen nagy tudós volt ez a Rank! Micsoda fanatizmussal viseltetett a maga nobilis tudománya, micsoda szeretettel az egész emberiség iránt! Még a holttesteket is az életnek akarta megtartani, mondván - oh! csak a maga nagy lelke és jósága palástolására - mikép ez a legjobbja az embernek. Igen, nagy, nobilis lélek vala Rank, vad rajongója ennek a magasztos orvostudománynak, szolgálván lelkesedéssel, szeretettel az életben, szolgálván még a halálban is. És szolgálván öntudatosan, megmondva, megirva előre, hogy a hulláját leteszi a tudomány asztalára, odadobja a mozgó szivét, mely ime reállissá teszi a „halhatatlan lélek" metaforáját. Nem, nem untak bele a holttestbe, de őrizték, imádták, nem mertek távozni mellőle, nehogy mig távol vannak, nélkülök történjék meg a „felfedezés" amelyet egyre vártak, egyre reméltek. A fővárosi professzorok elhanyagolták az előadásaikat, a külföldiek roppant számlákat fizettek a szállodákban, vigasztalták a feleségöket, a családjokat, megható leveleket küldözgetvén haza.

Csak egy-egy ostoba embert untatott ez a holttest, egészen csendben bevallván magának, hogy miképen bizarr ember volt Rank orvos az életében, azonképen bizarr a halálában is. Az ördögbe a makacskodó buta szivével! Vagy tessék felmetszeni a mellét, belenézni ennek a mozgó szivnek a miszteriózus masineriájába, megvizsgálni a billentyük járását, a nyilásokat. De nem, bonczolásról szó sem lehetett. Kutyával, nyúllal hagyján, de nem emberrel... Aztán, ki áll jót azért, hogy az első késvágásra, nem szünik-e meg verni a sziv? És ha megszünik, ki lesz felelős érte? Ki adja vissza a fenoment, ki ád nagyszerü zsákmányt a Tudománynak, ki talál uj gyógyrendszert a Szenvedő Emberiség számára? Nem, addig, mig az ember szive ver, nem lehet és nem szabad bonczolni... ez tisztára mészárlás volna, charlatanizmus a Tudományban. Mindezt Rank előre látva, meg is mondja az irásaiban; mondja pedig azon a bravuros hangon, mely apostolt csinál a tudósból: „Mindenképen pedig óvakodjunk az elhamarkodástól és ne tegyük koczkára az esetleg nagyon fontos és értékes vivmányokat. Azt akarom mondani, hogy óvakodjunk a hulla felbonczolásától, amig a sziv megszünése kétségtelen konstatálva nincs. Mert a járása mibenlétét, az egész processus folyamatát és okait csak igy ismerhetjük meg."

Akkor szép türelmesen vártak, „óvakodtak az elhamarkodástól”, mintegy emésztve egymást azonközben. Késő estig ott valának a Rank mozdulatlan teste mellett, szemtül-szembe egymással, egy csomó sértést, egy csomó durvaságot nyelve le napközben, ellenséggé válva, amiért egy ostoba holttest került közébük. Egy előkelő, milliomos beteg ápolása esetén érthető lett volna... de egy hulla miatt, nem, ez igazán nevetséges... Mindegy! haraggal váltak el, a holttest mellett az éjszakára mindössze egy őr maradt, egy fekete-ruhás ember a halottas boltból. Ám éjfél felé ez is megszökött. Akkor a téglaszin-szakállas, hosszu, keskeny ember egészen egyedül maradt, fekete, mozdulatlan tömeg módjára a szoba halvány világában, mely a háztetők vastag, szeplőtlen havától került az örökkön nyitott ablakon keresztül.

Messze a halottól, talán az ötödik szobában, feküdt az asszony. És ugy volt, mintha őrizné a hulla, mintha vigyázna rá, mintha azért volna itt a lakásban, hogy az asszony ne mehessen el... Sirt éjjeleken által. Felugrott az ágyban, hallgatódzott, félt, azt hitte, hogy járnak a közelében. Ah! csakugyan ostobaság volt itt maradni, itt lakni a hullával egy fedél alatt... Mindennap el akart menni és nem tudott és nem akart. A rokonai, szegény emberek, akik alig látták, mióta a Rank felesége lett, nyerészkedni akartak rajta, hivták... De csak nem ment az asszony. Mintegy maga is makacskodott a halottal, mondta, mutatta: Csak azért sem félek! Bátorságot, kitartást erőszakolt magára, a szenvedésben nagynak, bravurosnak akarta mutatni magát. Ah! nem, hiszen már ugysem tart soká. Mindennap azzal feküdt: reggelre megszünik, minden reggel azzal kelt: ma estére temetünk. És szenvedett ebben a várakozásban, néha-néha egészen elhagyta magát, minden remény, minden energia kiveszett belőle, mint agyonzaklatott, agyonkinzott állat a szobája szőnyegére vetette le magát, és hentergett itt, gurult, harapva a ruháját, sikoltozva, átkozódva, segitségért kiáltva, hogy mentsék meg ettől a hullától, mely a merev karjaival, brutális mozdulatlanságával magához füzi örökre, elválaszthatlanul. Aztán, rögtön menni akart ehhez a hullához, hogy erőszakkal, vadul elválassza magát tőle, hogy orditsa bele a csonttá fagyott füleibe: Nem kell az ajándék, nem kellesz nyomorult, gaz holttest nem kellesz, utáltalak az életben és utállak a halálban. És hogy zokogja bele az arczába: Fiatal vagyok, és boldog akarok lenni, végre is te birtál engemet, tiéd voltam, hát mit akarsz még, mond czudar, mit akarsz még!

Aztán, egy éjjel azt hitte elpusztul. Rémlátásai voltak, látta magát, érezte magát egy hulla oldalán, odalánczolva, odabillincselve egy fagyos, penészszagu test mellé. Csupa viz volt az egész teste, tartogatta a torkát, ugy érezte megfullad... És ujra és ujra, vadul, brutálisan bökött a szemébe az élete rémsége, gépiesen megnyiló koporsókat látott, a hullák egész karaványa: meztelen, csontos, kiaszott testek, nagy, kopasz, egészen sárga, mintegy avult elefántcsontból vert koponyák, aggastyánok fehér, megtépett szakállal, fiatal leányok, fiatal emberek kimeredt szemekkel, tátott, üres szájjal vonultak fel előtte... És szorongatta a torkát és a rémségtől nem tudott kiáltani. Csak nézte, nézte a holtak őrült káválkádját, a szemeit mintha lekötötték volna, le az egész testét, oda az ágy oldalához. Végre, hosszas erőlködés után, mintegy felszabadult egy éles, kétségbeesett, eszeveszett kiáltásban... És rögtön menekült az ágya mellől, őrjöngve, magánkivül, nem tudva, nem érezve semmit maga körül, végigverte magát a szobákon, eljutott a Rank orvos holtteste mellé. És mintegy örömben, hogy megtalálta, apró, szaggatott kiáltásokkal odarogyott mellé, ütötte, tépte, fuldokló lehelletével a holttest bűzét verve el magától. Az udvar, az egész ház csendes volt körülötte. Mint nyugalmas, messze fehérség feküdt a hó a háztetőkön, szeplőtlen simasága alatt elrejtve kéményt, padlásablakot; kékes-fehér pompájában a hold aludt rajta, elvilágitva messze, beérve a szobába is, elérve az asszonyt, nagy, világos sávot vonva az ingére, adva nagy, rémes árnyékot a meztelen karjainak. Ah! ezek a karok, megfeszülve, kicsattanó izmaikkal most fojtogatták a halottat, majd ökölbe fonva tánczoltak végig a testén, verve, ütlegelve, dobolva, az ágy nyikorgása, félemletes zaj és félemletes csend közepett. Nem, meg kell ölni, meg kell ölni, ezuttal végezni kell vele! Néha az ágy fejébe veri bele az öklét, feljajdul a fájdalmában, az eszeveszett

mozgásán, a karjai járásán az ing lassan-lassan lecsuszik róla, hirtelen ott áll meztelen a hulla előtt, izmos testével, kibomlott, kusza hajával nagyszerüen, megdöbbentően a holdfényben, csodás, vakitó fehéren, a háztető havának fehérségében. Akkor, mégegyszer megnézi az asszonyt, mégegyszer látja ugy, ahogy szerette, ahogy birta az életén keresztül. Ugy hát elég, most aztán jöjjön a halál... Hosszu haját elsimitotta a füléről, rányomta a holt ember mellére... És akkor, hirtelen, felugrott, kaczagva, sikoltva végigfutott a szobán, butort, széket, asztalt, az orvosok irásait elszórta az utjából, mintegy belevadulva az örömbe, hirdette a falaknak, a háztetőnek, hómezőnek, hirdette magának: Meghalt a sziv! Meghalt a sziv!

Rank orvos szive csakugyan megállott.

VI.

Nagy részvét mellett és nagy pompával temették el Rank orvost. Az ujságok sokat irtak a haláláról, mint megható részletet emlitve meg, hogy Helm Gusztáv, a hü asszisztens, szeretett professzorával csaknem egy napon ment a halálba... Egyik-másik ujság a Rank orvoson megejtett bonczolásról is beszélt, mondván, hogy azt az orvosi kar, nem tudni mi okból, de titokban tartja, pedig kétségtelen, hogy ebből a bonczolásból a Tudományra nézve igen fontos és az Emberiségre nagyon üdvös dolgok erednének. Viszont egy másik ujság igen harczias hangon az orvosi kar charlatanismusát hangoztatta, dühöngvén, hogy egy eltemetetlen holttest körül czinikus játékot üztek a doktorok, a magok tudatlanságát szenvedtetve meg azzal az emberrel, aki maga volt az élő tudomány... Végre egy harmadik ujságnak azon hire, hogy Rank halotti kabátjában, a szive helyén, pompásan, ördögi ügyességgel elvattázva, egy összetörött óraművet találtak, nagyon valószinünek tetszett. Valószinünek már azért is, a miért a szakértők véleménye szerint, ennek az óraműnek igen sajátságos, a sziv dobogásához hasonló, egészen tompa és mély ketyegése volt. És valószinünek mindenekfölött, a miért józan észszel feltehető vala, hogy a test felbonczolása a sziv járását, a Tudomány érdekét és az Emberiség üdvét illetőleg nem vezethetett nagy eredményre, ha utána még a ruhát is fel kellett bonczolni.

SODOMA VÉGE.

I.

Együtt ültenek a kerek asztal körül mindannyian, mint egy szent család: a gazdaasszony és a hársfa-utczai földszintes ház összes leányai.

Forró nyár volt, az udvarban a kerek asztal, az udvarban a szent család. Csak épen két tagja hiányzott még. A nagy Margit, a szépséges, a kényeztetett, az egykor uri leány, és az ifjak kedvencze, a kövér Dada.

Akkor ugy kezdték az ebédet odakünn az udvarban, hogy vártak rájok, vártak a nagy Margitra, a szépségesre, a kényeztetettre, az egykor uri leányra, és az ifjak kedvenczére: a kövér Dadára. Várt különösen a gazdaasszony. Maga csinálta volt az ebédet, könnyű volt halogatni azzal is, hogy a leves nincs még készen, azzal is, hogy nem forrt fel a rántás.

A többiek, a tuczat, a közönséges rimák vártak türelmesen, bár az éhes gyomruk zugolódni kezdett... persze rájok nem várnának. Unalmas és utálatos volt az udvar már amugy is. Nem látszott a nyárból semmi, csak épen forróság volt a levegőben és nagyobb büz áradt a konyhából, meg az árnyékszékekből, melyek ott voltak szépen, szomszédságban. Csakhogy épen egy vékony deszkafal vala épitve közébük. A nagy leandereken sem látszott meg a nyár. Kopottak voltak, mint egy ócska ruha, kiaszottak mint egy sorvadásos ember. Itt-ott vala egy-egy zöld bimbócska rajtok, finom, piros hegygyel... s igy maradt az egész nyáron által, ha ugyan le nem száradt ez az apró élet is. Pedig öntözték buzgón, szorgalommal... A leanderek zöld hordóján, ott száradt a leszaladó viz, a ronda, sárga viz, mely a mosdótálakból került bőven, nyolcz leányból minden éjjel. De azért csak fonyadt, száradt, mintha egyenesen a piszok kedvéért tette volna. Zöld bimbócskája, finom piros hegygyel, csak ugy állott rajta, mint virágcsokor koldus gomblyukában. Igy hát száradtan, czudarul csak beleillett a piszokba, ráillett az udvar kövezetére, mely itt is, ott is kimagasló piszkos, törött koczkáival, mintha jegeczedni akart volna. A kerek asztalt is meg kellett támasztani, hát megtámasztották egy-egy cserépdarabbal, mely a korhadt házfedélről került le durva vihar idején. Mindegy; megvoltak jól körülötte, csak ehettek volna már. A konyhából kicsapott koronként a gőz, az ételek gőze. Meg lehetett volna ismerni belőle a hagymát is, a káposztát is, ha menetközben össze nem házasodik az árnyékszék büzével. A ki a nyomoruságos éjszaka után reggelre elfanyarodott, megutálta az ebédet, a hagymát is, a káposztát is, még mielőtt az asztalra került volna. Aki kiheverte s egészséges szájízzel ébredt a reggelre, csak enni akart, akár van bűz, akár nincs. Enni ez a fő, ez a boldogság, az édes, a meleg, a nagyszerü, a gyomor boldogsága. A többi csupa világ-csalás... s csak a káposzta jó, meg a hagyma édes.

Ezenközben főtt az egyik, forrt a másik. Ebéd! oh! te üdvösséges lerészegitő, mindenható percz, amikor ott van a nagy tál az asztalon, ott van a káposztás krumpli, egybefőve, egybemálva, mint szalma a trágyán. Akkor, rögtön, neki esik a föld, a szikkadt, a terméketlen: mind a nyolcz leány. Még azok is esznek, a kik megundorodtak az előbb. Esznek mohón, sováran, szivják magokba az erőt a káposztából, krumpliból, hagymából, látszik az arczukon, hogy csak akkor élveznek, amikor esznek.

- Igy van jól, egyetek! mondja a gazdaasszony s ád ennek is, annak is, a világért azt ne mondják, hogy még enni sem kapnak. Csak ád, ád az asszony, van egy ólomkanál a kezében. Aztán elneveti magát s mig kiszélesedik az arcza, durván vörös szinével, ránczaival, ripacsával olyan lesz, mint egy nagy, elgázolt hagyma.

- Még otthon dalolták Nagyváradon: ennie kell a marhának!

Mintha nem is hallották volna. Csak esznek tovább, jóizü csamcsogással, egyik-másik már a fogát piszkálja; s miközben belenyúl az ujjával, mélyen, hátra a szájába, azonközben eltorzul az arcza, ugy tetszik, mintha kínban volna. Pedig nincsen kínba senki, csak éppen a gazdaasszony. Fujja a meleget magától, a nagy szája lehellete, megcsapja az egyik leányt, aki ott ül szemben vele. Az Anna, a Tehén-Anna, aminthogy nevezik a házban. Lompos, csúf is, nem tudni miért, de tehénhez hasonlit; a gyulladásos szeme alatt van egy hosszu forradás. Azt mondja Tehén-Anna: gyermek volt, játszott a porondon, mint a többi gyermekek. Valamilyen buta korsó vágta meg az arczát akkor... Emlék az ártatlanságból, a tisztaságból, amikor fényes napfény feküdte meg a porondot, fényes napfény fényesité a gyermek-Anna szőke haját. Hej! azóta sincs napfény már, elmúlt az ostoba, tudatlan gyermekélet, elpusztult a korsó is egészen, csak épen a forradás maradt meg. Rak rá rizsport, keféli, czirogatja néha, máskor meg neki esik haraggal, vájja belé a körmeit. A rimák megszapulják, verik érte a szavukkal:

- Sohse bántsad, rühös vagy lelkem galambja!...

Most is igy szólanak hozzá, mig csapja az arczát a gazdaasszony fuldokló lehellete, mintha egyenesen kéményből jönne. Csapja egyre, mindjobban, mind erősebben, benne van a krumpli meg a hagyma megemésztett ize is. Az Anna birja; csak a gyulladásos szempillái izegnek, mintha csak az üres szemét óvná. A többiek nézik; aki megszokta már a nyáron által, eszik tovább, akinek még uj, kaczag s biztatja a gazdaasszonyt:

- Ugyan fujja le az arczáról a rühét!

Fáj ez Annának. Ugy látszik az első perczre, mintha keserü vonaglás szaladna végig a szája szélén, keserü haragba válnék aztán az üres szemében. Ki fog törni azonnal... s ime megmarad némán, szeliden, és talán csak épen az minden haragja, hogy neki esik a tálnak, vesz krumplit is, káposztát is, mind a két kezével. Már eszik vadul, tisztára abban bődül el, hogy minél többet vegyen magába. Hej-hó! enni! enni! csak jól van minden addig, amig van mit enni!

S amig eszik, bámulják az étvágyát még azok is, akik pedig többet esznek nála. Azt mondják, hogy gödör a gyomra, mindegy az Annának. Mondja dühösen a gazdaasszony: az isten lovát is megenné, mintha ő dolgozna legtöbbet. Voltaképen pedig csúf, ronda, aztán vén is, rühes vagy mi... nem száll rá senki, nem kell, még ha ingyen adná... Csak tartják, amugy kegyelemből, azaz mert tartozik, ha olyan vén lesz, mint a pokol, akkor se fizetheti vissza.

S mig beszél hozzá, mig éri a durva szavával, ugy szeretné, ha visszaszólna Anna. De a lompos rima nem szól semmit... már-már békén is hagyják. Csak eszik, még mohóbban, még gyorsabban, mint hosszu hajsza, keserves ostorcsapás után istállóba került állat, agyonzaklatva, kiéhezve, fáradtan még ahhoz is, hogy ledőljön az alomra.

II.

Csak ültenek a kerek asztal körül, s édesen emésztettek, mint egy szent család. Megvoltak jól azonközben, nyár is volt, meleg volt. Bezárva a kapu, a földszintes ház kapuja. Csend volt az utczán, csak néha-néha hallatszott be az udvarba, mint egy őrült sóhajtozás, a forró szél járása, amint lihegve felkavarta az utczát és a port, nyári szemetet az utczán. Dél vala odakünn is, a kocsiállomásokon deleltek a lovak, egy elzüllött, elaljasodott ménes módjára odafogva, odaigázva a főváros rozoga, nyomoruságos uri-szekerei elé. S a ménes uri-csikósai is deleltek, azaz zabáltak inkább, izzadt üstökkel, piszkos ingujjban, valamelyik közeli korcsmában. A földszintes ház zöld kapuja, ott vala szemközt velök s nézett rájok a szinével, az elgörbült kilincsével. A delelő ménes is feléje nyeritett, mintha ismerte volna... hozott oda,

vitt onnan nem egy embert, leányt, nappalon és éjen által. Hej! hó! vidám napok voltak, onnan eredtenek a zöld kapu mellől... amiért valamelyik lerészegedett uri ember adott dupla borravalót a kocsisnak, adott ez dupla abrakot a lovának. Fut a szegény barom, keresztül veri magát nyári nappal forróságán avagy téli éj hófergetegjén, húzza a szemetet maga után, a nagy fejének s a füleinek reszignált lobálásával, szomoruan néha, vidáman is gyakran, megérdemli az abrakot a szegény. Hadd egyék csak most is, aztán emészszen nyugodtan utána, ugy sem akad nyári délen ember, akinek kocsi kéne.

Mennek az emberek azaz czamognak inkább. Azonközben keresik az árnyékos részét az utczának, ott terjed a kicsi ház tövében. Hát mennek arra, egyik-másik be is tekint az alacsony ablakon, virágcserép van kirakva benne. Virág és szerelem közel esik egymáshoz... Viszont sokan nem is tudják, merre járnak arra. Csak törülik az izzadtságot a sárga homlokukról, fujják az orrukat, prüszkölnek, tüsszentenek a nagy meleg okán. Ám egy-egy vidám iparosinas, meg-meg áll a zöld-kapus ház előtt, hosszu nézést meneszt az ablakon keresztül s aztán küldi utána a forró sóhajtását. A fiatalabbak, a szemtelenebbek, még csak mulatni tudnak ott. Körülnéznek aggódón és ovatosan, mint bitang verebek mikor a falatot csipnék meg. Nincsen veszély, nem jár arra rendőr forró délen által, nosza rajta, bátran... megcsipdesték, amugy két ujjal a zöld-kapus ház csengetyüjét, s tündéri muzsika nékik, a csengetyü éles, hangjavesztett jajgatása. Csak a kezdő trilláit hallják, mire baj érhetné őket, immáron messze vannak a fürge szárnyu, bitang verebek.

Benn összerezzen az emésztő család. Megszokták volt már ezt a nappali csengetést s mégis olyan brutális, olyan kellemetlen. Átkozódnak mind a nyolczan, legjobban a gazdaasszony. Látszik az arczán, az egész testén, mint toporzékol a düh benne, mintegy az epéje akar megszakadni. Rángatódzik a székén ott a kerek asztal mellett, a hájas, mintegy formátlanra dagasztott testén véges végig kicsap az izzadtság, a vékony ruhája odatapad a bőréhez. Hát huzza, leválasztja onnan mind a tiz körmével és csak száll-száll vissza, esik, tapad a test melegéhez, mint papirlap a parázshoz.

Azonközben jól esik a testének is, a lelkének is, hogy mondhatja tüzzel, mintegy extázisban:

- Száradjon le a kezed!

Nem hallja senki körülötte. A leányok mozdulatlan a kerek asztal körül ülnek, mintha ott termettek volna az udvar piszkos gyalázatában. Ott termettek volna mindazzal ami ott van körülöttük, a kinyalt tányérokkal, megmaradt hagymával s burgonyával, szeméttel, hervadt leanderekkel, száradó ágynemüvel. Ismét csend van, az apró csengetyünyelv ott fészkel ujból mereven és mozdulatlan a csengetyü torkában. És mintegy liheg a nyár, szerelmetes forróság terjed mind szélesebben, mind sulyosabban. Réz-sárga sugara a délutáni napnak fekszi meg az udvar négy falát és réz-sárgává válik minden szenny és piszok rajta. Réz-sárga fényességben a száritásra kirakott ágynemű, a pléh mosdótálak, a leanderek finom piros bimbói is réz-sárgába ütnek át.

És réz-sárga fényben az emésztés, az egész szent család. A leányok kóczos üstöke mintegy füstölögni látszik, égni az egész testök a kerek asztal körül. Lehányták a ruhát magukról s ugy vannak ott egy szál ingben, félig meztelenül mindannyian. Azonközben látszik mint száradt rajtok mult éjszakának, mult időknek minden gyalázata. Keserü álom a szemökben, keserü vonaglás az ajkaik körül: az utálat, az undorodás vonaglása. Egyik-másik még a festéket sem mosta le magáról, s ugy ül ott fekete, sáros szemekkel, fehérre meszelt orczákkal, pirosra festett ajakkal. De minden festék daczára, micsoda vallomásai az igazságnak! Lebőg az arczukról az áttombolt éjszakák megfizetett gyönyörüsége, az átaludt nappalok minden fáradtsága, megcsömörlése, a vonásaik pettyhüdtségén, fanyarságán mintegy vihog a vénség, ott van minden jele örök, czudar küzdelemnek, minden nyoma az elmult idők viharos nyomorúságának: nehéz munkája a cselédnek, nehéz levegője a fegyháznak, nehéz büze a kórteremnek...

És a nap meleg fényességében csak még brutálisabban ver ki mindez, ott vannak mindannyian megviselve, kopottan, elnyütten, mint az olyan elrongyollott, szétmállott czipő, amilyet kora hajnalnak idején, szemétkocsi járása előtt, külvárosi utczán lehet látni, kidobva sáros kövezetre, miután egy csomó embernek volt járása benne. S ez a csomó ember itt kisért most az udvarban, itt van a durva ölelésök, a részeg vágyok, itt vannak, mind, mind, az elsők és az utolsók a leányok meztelenségén... csak amolyan szomoru meztelenség, amilyen a boncz-asztalon szokott kihányva lenni... Ilyenkor délutánnak idején, amikor a pihenésök közben elvész az akarat, hogy mindenáron szerettessenek, amikor nem kell sem szépnek, sem kivánatosaknak lenniök, szétmállik rajtok minden, szétszaladnak a vonásaik, ellustulnak a tagjaik, immár nem tartja őket a kötelesség... Csupa nyers, puha, érzéketlen hus a karjaikon, a válluk-on, a lecsüggö emlőiken, a lágyan kiformálódó czombjaikon. S mint mészárszékben, minden hus összevissza, elrendezetlenül. A nagy Margit sovány, hosszu karjai mellett a kövér Dada pufók kacsói, a hájas mellett az inas, hizott mellett a csontos véges-végig az asztal körül.

Tehén-Annát lenyomta az álom, oda az asztalra. Ott van a megtépázott feje a tányérja mellett, onnan válik ki a mult tisztaság gyöngéd emléke: a fekély. A többiek nézik megvetéssel, utálattal. S Tehén-Anna, mintha tudná. A gyulladásos pillái fel-fel pattannak néha, nagyot néz, mondja az üres szemeivel: én is voltam gyermek, játszottam a porondon, mint a többi gyermekek. Napfényes volt a porond, mint napfényes most az udvar. Apró vágás ért ott a porondon, rühnek mondjátok ti itt az udvarban. Nem, nem, apró vágás... játszott, mint a többi gyermekek. Aztán leszakadnak ujból a pillái. Őrszemen volt az éjjel a szegény, ott ült az ablakban, beintette az embereket az utczáról, kikisérte őket, félhomályban, virágcserép mellett, nem látszott az arcza rondasága. Kínos éjszakázás vala, oly jól esik most az alvás, hagyma s burgonya s az üldözés után. S jól esnék a gazdaasszonynak is. De képtelen rá a nagy forróság okán. Le-le hajtja fejét a karjaira, olyan mindegyik, mint egy-egy husból faragott buzogány. Majd felüti ujból, nézi irigységgel, gyülölettel a csuf Annát... gondolja: ez a lompos tud aludni; majd igazgatja magán az egy szál szoknyáját, terpeszkedik, nyujtózkodik a székén, azonközben, nagy, sulyos cseppekben esik alá az orráról az izzadtság s végig szalad a mellén. Valósággal harmatozik az egész meztelensége, a vastag, durva nyakát kiveri a pír s kiveri az emlőit is... dagadnak, lihegnek, mint mikor félig-telt zsákot jár által a szél. S a rossz, kufár szemeiben is benne van a lihegés, a félelem, az aggódás nézése, hogy el fog pusztulni a nagy melegben. Csakugyan, a kövér, elhájasodott teste megszakadni látszik, - annál közelebb ér a veszélyhez, minél inkább kapaszkodik, hogy jól érezze magát, minél inkább ágaskodik az élethez, az udvarban maradáshoz, a rimák édes, megszokott köréhez, a pénzhez, a melyet fel-hajtanak neki, hosszu éjszakákon által. Kidagadt ajakkal, kidüledt szemgolyókkal, reszkető czimpákkal, szuszogva néz végig rajtuk, napfényes glóriában tünnek fel a sovány, a kövér karok, az álmos szemek, a piros szempillák, az érett gyümölcs módjára csüngő emlők, a festett ajkak s ezek körül festetlenül az undor, az utálat vonásai. Látja őket rondáknak s kaczag magában, hogy vannak, a kik szépeknek találják. Szépek!... miért ne? a nagy Margit a legszebb. A sás termete, a finom, ideges orra, a daczos szemei, a halvány arcza, mind, mind az uri leányé. Nincs ezekben semmi czudarság. Csak a szétmálló emlői, a fanyar vonásai, az örök szeretés violaszin lerakodása a szemei körül dalolnak a rimáról, az olcsó forrásról, a melyből mindenki merithetett magának. Hej! azóta is meritenek... ő a csillaga, a nevezetes-sége a háznak, miatta jönnek a jobb fajtáju urak, miatta a tisztek is. Valamelyik ki is váltja... haj-hó! nem fél attól a gazd'asszony... Ide van lánczolva, idekötve az egykor uri leány, pénze legyen annak, a ki ki akarja fizetni az adósságát. S ott mellette, a másodrendü bolygó: a kövér Dada, a kit az ifjak kedvelnek nagyon. Apró, gömbölyü leány, malacz-szemü, az ajka örökkön kaczag. Most, igy ingben, csak szétfolyik a kövérsége, de esténként füzőben, ékesen galáns ruhában, az ifjak csak megkivánják s viszik szobára vihogva, félrecsapott kalappal, mintegy diadalban. Akkor vihog, dalol a kövér Dada is, neki csak szép, gondtalan, gyönyörüséges az élet, a miért lehet benne szeretni. A többi...? hogy is törődnék azzal! Rászületett a pályájára,

raçe-rima, ugy nőtt ki az utcza szennyéből, mint trágyából a pondró. S csak a szennyben érzi jól magát. Vidámság, mámor, lerészegedés ma velem, holnap veled, holnapután a halállal, ezzel is, hogy ugy mutatja, mintha gyönyörben volna, élvezne kaczagva, a csiklandós keze nyomán.

S most is kaczag, ott a nagy Margit mellett. A gazdasszonyt kaczagja, a hosszu szuszogását, a rengeteg testét, az idegesen forgó szemeit. Aztán felkönyököl az asztalra, mosolygó, konfidens szemmel merül el a Margit arczán, odahajlik egész közel hozzá. S kérdezi aztán:

- Itt járt az éjjel?

A nagy leány hátradőlt volt a székén s ugy szítt lustán, kéjjel egy czigarettát. A hosszu szempilláit lezárta félig s álmos szemmel el-el nézett a fülledt levegőben szakadozó, apró füstfellegek után. Dada kérdezte ujból:

- Vele háltál?

Akkor beszélt a nagy Margit, büszkén és hangosan, hogy hallják mindannyian körülötte:

- Vele voltam az egész éjjel... sokat beszélt, azt mondta a mit eddig alig mondott; szeret, nagyon szeret, meghasad a szive, hogy itt kell látnia engem... hasonlitok a nővéréhez, ám ennél is szebb vagyok. Ma este kap pénzt, eddig nem szerezhetett. Egyszerü hadnagy... eladja a kedvencz lovát értem s visz el magával... maholnap megkapja az örökségét s aztán elvesz feleségül... nem lehet elébb, katonáknak pénzt kell adniok, sokat, ha meg akarnak házasodni.

Aztán beszélt az édes éjszakáról... Miként fakadt el sirva a hadnagy, szokása szerint az élvezése közben, miként jajveszékelt, miként könyörgött, hogy ne menjen mással szeretni, ugy sem tart már soká mig kiváltja. Nem aludtak az egész éjszaka, ha nem szerették egymást hát sirtak, beszéltek arról is, hogy mennek közösen a halálba, ha nem sikerül pénzt szerezniök...

A többiek csak hallgatták, egyik-másik irigykedve forditotta el a fejét, lehunyta a szemeit, hogy ugy tessék, mintha nem törődnék az egész szerelmi historiával. Csak Dada nem irigykedett. Szólott vidáman:

- Az enyém is itt volt... ismét én fizettem érte... persze otthon nem adnak pénzt neki... Olyan tüzes, olyan kedves!... alig van tizenhat éves...

Aztán ujból a hadnagy iránt érdeklődött, ismerte ő is, a többiek is, látták többször a vendégteremben, amikor fizetett sört, czigarettát, a nagy Margitnak. Amolyan kései, kopott ruhás hadnagy volt, szőke feje, már-már deresbe vált át, nagy, szenvedélyes szemeiből, megviselt vonásairól, lefonodott az élete meséje. Tót tipus, valahonnan Horvátországból származhatott, volt felesége kétségkivül, talán elvált tőle, a gyermekei mind a temetőben. A hadseregben megfeledkeztek róla, nem volt pártfogója, csak küzdött, nyomorgott, nincs senkije, egyedül egy fiatal-leány nővére, pergeti az orsót, fonn, fonn, egyre fonn magának menyasszonyi fátyolt, valahol lenn nagy Horvátországban. A fivérét is várja talán... hogy végre áthelyezik, hazakerül, hoz egy kis pénzt magával, s akkor aztán meglesz a menyegző. S a fivér azonközben ott van minden éjjel a Hársfa-utcza kis házában, ott szakad a köny, a szenvedélyes szemeiből az egykor uri leány vállán. Vall neki szerelmet, igéri, hogy kiváltja, hazudja, hogy a kedvencz lovát fogja eladni érte. S hizeleg neki azzal, hogy a nővéréhez hasonlit... Hasonlit, csakugyan hasonlit... Fonn, fonn, egyre fonn menyasszonyi fátyolt magának, valahol lenn nagy Horvátországban. S fonn, fonn menyasszonyi fátyolt a nagy Margit is, itt a kerek asztal körül...

Akkor hallgatja a csuf Anna is, már nem alszik többé. A ronda feje előre hajlik, fényben, világosságban, mintha a nyári nap minden sugara egyedül reája esnék. Az üres szemei kimerednek, a nagy szája tátva marad félig, s ugy, mohó nézéssel, éhes hallgatással csak még

rútabb a szegény. Valamilyen keserves fájdalom veri ki magát az arczán, fekszi meg a ránczait, s vergődik ott az ajkai szélén. A forradás még nagyobbra válik, hogy a merev arcza meg-meg rándul időnként, s megrándul bele az árpa-szinü melle is. Olyan keserü, olyan durván kinos volt megtudni, hogy a nagy Margitot szereti... S ha nem fájt neki az előbb, hogy mondták rühesnek, fekélyesnek, ha nem fájt, hogy bemocskolták a gyermek éveit, a melyekben ha akaratlan, ha öntudatlan is, de tiszta volt s ártatlan, ha nem fájt, hogy azt a trágya-ételt is csak ugy kinnal adják neki, ugy most fáj minden, Tehén-Anna szive szenved...

Kibírt minden meggyalázást, minden üldözést, minden gazságot, nem szökött meg, itt maradt a házban a gyülölt rimák s a még gyülöltebb rima-fejedelem-asszony mellett, mert tudta, hogy idejár, mert láthatta éjjelről-éjjelre... Mert nyithatta ki a kaput neki ha jött, mert kisérhette ha ment el, mert válthatott vele egy-egy szót, mert megszorithatta a kezét, a mikor kapott kapupénzt tőle. A nagy Margittal megy minden éjjel... legyen; a nagy Margit uri leány vala egykor, a nagy Margit szép, igéző. Vele nem megy senki, mert csúf, mert ronda, mert forradás van az arczán, s mert csak cseléd vala egykor. De hogy szereti, hogy sir a vállán hosszu éjszakákon által, hogy ki akarja váltani, hogy el fogja venni feleségül - nem, nem, ezt nem gondolta eddig! Titokban, rejtetten, még önmaga előtt is restelve a bevallást, szerette azt a szegény hadnagyot s viselt, türt érte minden gyalázatot; hogy nem szereti őt viszont, legyen... ki is szerethetne egy szegény, sebhelyes rimát. De ugy mást se szeressen, utáljon, undorodjon el mindannyitól s csak azért jőjjön ide, hogy a szennyét hagyja itt...

Hát úgy volt most, hogy beleszakad a fájdalmába. Az elfojtott, megtagadott érzései szilajan pattantak fel, mintegy kőütés érte őket, kőütés a ronda arczát, kőütés a lelkét is. Eltorzult a fájdalomban, a gyötrelme végig szakadt a testén s verte ki magát a keble lihegésén, a reszkető orczimpáin, a buta nézésü szemein keresztül. Féktelen, dühöngő vágy kergette oda a nagy Margit elé, hogy az arczába vájja a körmeit, a szemeit ássa ki, s tegye undokká, csuffá, olyanná a milyen ő maga. Ah! ha kiálthatná neki, az ő rekedt, kór-ette hangján: Itt vagyok ebben a házban veled: gyülöllek! A te szépséged miatt, még nagyobb az én rondaságom: gyülöllek! Azt az embert szeretem, a ki téged szeret: hát gyülöllek! gyülöllek! az egész lelkemből, minden erőmből gyülöllek! Nézte a nagy Margit, nézték a többiek is, ugy vala, hogy az ingerkedő tekintetökkel, a durva, lelketlen szavukkal csak még szitották a dühét, adtak nagyobb erőt az erejének. Hangzott mindenfelől:

- Piszok!.. nem mégy mosakodni...?

Akkor, rögtön, felszökött, mint szélben a gyermekek sárkánya. Egy pillanatba mult s ott vala a nagy Margittal szemben, egyedül csak őt kereste. A haja leesett a vállára, beesett az arczába, valósággal rém volt, nőstény-szörnyeteg, félelmes, ijjesztő, mig kinyilott, rengeteg szájjal, hörögve, belevágta az öklét az egykor uri leány arczába. S megtébolyodottan, mintegy a düh deliriumában tépte, karmolta, harapta, feldőlt az asztal, a tányérok, a tálak csörömpölve, a gyönge faszékek recsegve törtek össze, csengés, bongás, rikkanó zaj, rekedt garaj támadt a nyári nap forró csendességében. Mert kivert a düh mindannyiból, mintha a csúf Anna ökölcsapására megvesztek volna hirtelen. Hosszu szélcsend, hosszu türés, hosszu hallgatás után fergeteg tombolt az udvar fölött, régi, elapadt harag, diadalmas, felcsörrenő bosszu hajszolta, üzte egymáshoz a leányokat, hörögve, röhögve, az itélkezés, a leszámolás fuldokló epedésében seprőt ragadt az egyik, törött széket a másik, mosdótálat a harmadik s akkor, járta kajánul, búgva, sipongva, rikácsolva, durva gyönyörben, jajveszékelve, orditozva, meztelenül, kibomlott, reppenő hajjal a fényességben, a rimák-nappalja, mint boszorkányok szombat éjszakája.

Csak a kövér Dada maradt a régi. Ott nézte őket messziről, s az ingét ránczigálva kaczagta feléjök:

- Ma éjszaka, hogy mentek majd szobára!...

III.

Már ismét csendesség volt körülöttük, a mikor a gazdaasszony hirtelen fuldokolni kezdett. S ezuttal végzetes vala... Vivta ő is a maga csatáját az előbb, s most karöltve az izgalom és a forróság esett neki a testének. A hagyma-arcza kipirosodott egészen s a rikitó, éles szin végigömlött az arczáról a nyakára, a nyakáról a mellére. A kufár szemei elkocsonyásodtak, egy-egy finom, hajszálnyi repedés feküdt végig rajtok. Kapálódott a székén, hörgött ijesztőn, ugy volt mintha segitségért esengne, rekedt köpködés közben. Rémes, félemletes volt a vergődése, ott vala a szörnyüséges halál az udvarban, a nyári nap fényességében, ott mászta be, ott nyalábolta át az asszony testét brutális szerelmetességgel. Nem tudták nézni, elrebbentek a halál mellől lázban, izgalomban, az élő, lélegző élet varjai, a kik csak élő, friss testekre szállnak. Hagyták dögleni... nem tartott soká.

Akkor, rögtön, zavar támadt az udvarban. Futkostak a leányok, kapkodtak ide-oda a szavukkal, egyik-másik, ki azelőtt még elfordult a halott mellől, ugy tudta most, hogy árva, hogy vége mindennek, amiért elpusztult az asszony, a rimák áldott, jó gondviselője. Beütött a fekete gyász, s terjeszkedett az aranyos napsugáron által, végig a konyhán, a szobákon, végig az udvaron, a felhányt asztalon, összetört székeken, tányércsörömpökön, mosdótálakon, leandereken, száradó ágynemün, a leányok megdöbbent, ijedt tekintetén...

Közepütt a halott asszony. Ült a székén, a rengeteg teste mintha olvadozott volna a forróságban. A hátraesett fején elferdült minden vonása, s ferdére álló, permetező ajkaival, ferdén néző, üvegszemeivel ugy rémlett, mintha mosolyogna, keserü, fájdalmas érzések okán. Mosolyogna rémesen, félemletesen az ő árván maradt, megtépett tollu madaraira... mivé lesztek, hová mentek én édes rimáim?...

Senki sem mert elférkőzni hozzá, senki meg nem közeliteni, hogy kendőt boritson a szörnyüséges arczára. Hagyták ott égni a napban, hagyták az egész elgörbült fejét, melynek a fényességben csillogó halálverejtéke, valamilyen borzasztó álommal alvó arcz izzadtságának tünt. Izzadt a szegény asszony még a halálban is.

Valaki mégis orvosért szaladt. A halottkém jött helyette. Az asszony nézett rá, hiába, ha halottkém is, még is csak vendég itten. A rémséges mosolygása mintha mondta volna: „Válasz a leányok közül... ilyenkor szüzek mindannyian!”

S felelt a halottkém:

- Meghalt. Gutaütés.

Búgtak a szava után a leányok:

- Gutaütés!... Irtóztató!...

Azonközben jöttek a mentők, lett ismét bordély a halottas házból. A leányok körülfogták őket, egyik-másik kaczérkodott velök.

- Jöjjetek csak el az este!...

Aztán nézték viszik-e az asszonyt. Ismét a halottkém szólott, mondta unottan:

- Halál.

Akkor a mentők elsiettek, egyik-másik cziczázott azonközben a kövér Dadával. Kérdezte ez meglepődve:

- Hát nem viszitek?

Valaki otrombán felelt:

- Dögöt mi nem szállitunk.

Becsapódott a kapu, a durva mozgás végig szaladt az egész házon, megremegtek a falak, megremegett a halott asszony teste is ott az udvar közepén. A leányok körülötte immáron nem féltek, hogy a halottkém is volt velök. Csak nézték az izzadó, keserü arczot, ostoba tekintettel, némán.

Csak néha-néha szólott az egyik:

- Még evett krumplit, káposztát, jó étvágygyal délben. Aztán aludt is...

Rámondták mindannyian:

- Igen, aludt is...

Hirtelen, csengettek a kapun; durva, tolakodó, szemtelen csengetés volt. Ámde ezuttal nem iparosinas húzta... érezték mindannyian... Tehén-Anna futott a kapuhoz. Szélesen kinyilott: ime a rendőrség vala. Egy kapitány és néhány rendőr. Mögöttük kórházi szolgák, kosárral.

Akkor elkezdődött az igazi pusztulás. Vitték el az asszonyt. A kosárból még egyszer rámosolygott a leányaira, az udvartól is elbucsuzott. S ezuttal még keserübb, még rémesebb volt a mosolygása, még fájdalmasabb a kérdése: „A rendőrség a nyakatokon, mi lesz veletek, hová mentek én édes rimáim?...”

Azonközben a rendőrkapitány kiáltott:

- Fogja mindenki a cselédkönyvét!... El a rendőrségre!

Villámcsapás. Megbénulva, mozdulatlan állottak mindannyian, kajla, merev nézéssel, mintha egy csapásra elbárgyultak volna.

Akkor ujabb kiáltás csattant, élesebb, parancsolóbb:

- El a rendőrségre, csak gyorsan, gyorsan!... Mit bámultok, aljas rimák? Kinek cselédkönyve van, hozza magával, kereshet munkát, kinek nincs, megy... viszik... toloncz!

Toloncz! Ott volt már előttük a rémséges pusztulás, a büzös halál, a négykereken forgó koporsó: a toloncz-szekér. Látták a merev szemükkel, a lihegő keblükkel, a feketén kopott szine, a büzös belseje, könyörtelen járta által őket. Elsápadtak, a remegésnek sajátságos, piszkos-tojás fehérségében csurgott róluk a verejték, az ingök, a szoknyájok mintegy magától oldódott le a testükről, s akkor, hirtelen, ott állottak meztelenül, vaczogó fogakkal, meg-megbicsakló czombbal, káprázató világosságban, szőkén, aranyosan, a délutáni nap aranyosságában.

Ezenközben járta, egyre járta:

- El a rendőrségre!

Egyedül Dadának volt mindegy. Szaladt a czók-mókjáért, kereste a cselédkönyvét, a kapitány arczába kaczagta:

- Jőjj szobára... jobb az!

Már-már tuszkolták a leányokat, a szoknyájuk rájuk vetették. És csattogott:

- El a rendőrségre!

A nagy Margit leroskadt, s ugy négykézláb csuszott oda a rendőrkapitány elé. Megfélemlitett eb könyörgő, alázatos nézése verte ki magát a szeméből, mig hadart reszkető, fehér ajakkal:

- Nem... nem... kegyelmezzen! Jön értem a szeretőm ma éjszaka, hadnagy, visz magával, ki akart váltani már régen... a kedvencz lovát adta el értem. Kegyelmezzen, megáldja az isten!...

Reszketve hallgatták mindannyian. A könyörgése, rimánkodása, czudar félelme, átszármazott a többi leányra is, lelkendezett az egyik, a másik idegesen a körmeit harapta. Még Dada is félni kezdett. Most már csak Tehén-Anna maradt bátor. Daczosan verte oda magát a kapitány elé, kifeszült, meztelen karjával rámutatott az udvar kövezetén fetrengő leányra s szólott az egész torkából, kajánsággal, diadalmas örömben:

- Hazudik!.. hazudik!... hazudik!...

A nagy Margit tördelte a kezeit, nyujtogatta az enyhe, nyári égnek, hadonázott velök a levegőben, mintha onnan akarna segitséget kitépni magának. S hogy nem jött segitség, nekiesett a hajának, ránczigálta bele az arczába, eltakarta vele a szemét, a lompos Anna ütlegeit, a pirosas-kék foltokat. Görcsös rángatódzásban, meg-meg csukló hangon csak rimánkodott:

- Kegyelmezzen!... megáldja az isten!...

Két rendőr megragadta, nem engedett. Karmolt, harapott a nagy leány, az egykor uri leány, a szépséges, a kényeztetett. Sipongott, jajveszékelt, hullámzó kigyó-testtel tépte, verte ki magát a támadói karjából.

- Meg kell kötözni!... kiáltott a rendőrkapitány s csúf Anna gyönyörrel hallgatta. Az üres szemeit valamilyen hirtelen fényesség futotta be, fényesség az egész arczát s a forradást is az arczán. Sohasem volt rútabb, undokabb mint most, a mikor vad, szenvedélyes örvendezése mintegy belemarkolt a megviselt, vén vonásaiba s szilajan, bestiális arczczal, valósággal őrjöngött a diadala közepett. Mert mintegy az ő diadala volt ez szörnyü kivonulás, diadala az ütlegek, a rendőrök harsány, parancsoló kiáltása, miközben a kituszkolt leányok a kapualj falát surolva, vergődtek sirva, bambán, a szoknyájok lázas suhogásával, mely mintegy őszkor távozó nagy madarak szárnycsapása vala... Ah! csak ő, csak Tehén-Anna, ment büszkén, mámorosan, mint vad, bizarr fejedelemnő fogoly-nők sorában, kaczagva, zokogva, forgolódva jobbra-balra, örökkön keresve, örökkön azt nézve, miként viszik a nagy Margitot. Odaszakadt az uri-leány a zöld kapu kilincséhez, belécsimpajkodott, minden megmaradt ereje a tiz ujjába szaladt bele. Haj-hó! lompos Anna csak leverte a kilincsről, bőgte rekedten, diadalmasan, az örömtől részegen a fülébe:

- Az utczára!... A rendőrségre!...

S ujra vidáman, kövér Dada is kicsattant:

- Az utczára!... az utczára!...

És a mikor künn voltak az utczán, kiverve az utczára, s a kapu zára le volt pecsételve már, - valamilyen nyári proczeszió jött arra épen, dicsérve az istent, édes zsolozsmákat dalolva a jóságának.

Szeliden és ártatlanul vonult el a házmentén, a leányok előtt, csupa szinben, csupa boldogságban, csupa fényességben, a nyári nap rengeteg sugarában, mely megfeküdte az alakokat, a ruhájokat és teritett elébök aranysárga, pazar szőnyeget, a Terézváros piszkos kövezetére. Elől hajadon-főn, karmazsinpirosan, ministráns gyermekek a nehéz selyem zászlót vitték, a melyről szeliden tekintett le az üdvösséges asszony és az ő üdvösséges gyermeke. Aztán jött csipkésen a pap, a káplánok, aztán jöttek a szüzek, a Terézváros fiatal leányai. Fehér ruhával a gyönge testükön, fehér virággal az apró keblükön, lépdeltek félénken, elfogadva, szerelmetes áhitatossággal, az égre, a véghetetlen, forró s mély kékségére volt meresztve a gazellaszemök nézése, mig naivan, apró körre nyílt ajakkal dalolták, üdén, titokzatosan, csöngetyünek tiszta hangján: „Légy üdvöz, ki eljöttél hozzánk!” És a nyáron által, a csenden által, olyan édesen

szólott az ének... valamilyen titkos, megfejthetetlen csoda gyönyörüsége fonódhatott a falusiasnak tetsző melodiáján végig, hogy felidézte a multat, az első bölcsődana tisztaságától kezdve, egészen az utolsó bün gyalázatáig. Levett kalappal állottak meg az emberek az utczán, édes volt az ének, és édes volt az emlékezés mult tisztaságról, jövendő megtérésről, édes a könnyed járásu, az utcza fölött lebegni látszó, fehér szüzek ajkairól, a mint zengett, csengett, mind szélesebben, mind diadalmasabban, véges-végig mintegy az egész világon, s csengett, dalolt még messziről is, enyhén, gyöngéden, elmosódva: „Légy üdvöz, a ki eljöttél hozzánk!”

LEVÉL A HALÁLBÓL.

I.

Egyszer este, meleg nyári este, el akartam menni hazulról.

Künn laktunk a ligetben, egy messze, csendes helyen, egyedül csak mi, én és a családom, mindannyian szegény emberek. Nem is nyári fényüzésként laktunk a ligetben, egy messze, csendes helyen, egyedül csak mi, én és a családom, mindannyian szegény emberek. Ám a szegénység vezetett ki minket, ha ugyan ki nem taszitott. Akkor mentünk szépen, karonfogva - a szegénység az olcsósághoz - mentünk szótlanul és mégis olyan szivvel, amelynek sok a mondanivalója, mentünk mint egy szent család, melyet kikergetett a hitetlen város. És künn voltunk a ligetben hideg tél idején, meleg nyáron, mindég csendben, gyakran boldogságban is. Különösen nyáron, amikor kibékült velünk, szegény emberekkel a természet, s adott meleg napsugarat a hideg téli szél után, nyujtott puha, mosolygó pázsitot, hogy elolvadt, eltünt a rideg fehérség, a hó. Ilyenkor voltunk egymásé egészen, magunknak egy egész világ. S ilyenkor tudtam én s tudtuk mindannyian, hogy összeomlik minden körülöttünk, ha összeomlik egyikünk.

És mégis, egyszer este, meleg nyári este, el akartam menni hazulról. Marasztalt az édes anyám. Immár ifju ember voltam s mégis mint gyermekkel bánt velem. Megfogta a kezemet, és nagyon meleg, nagyon odaadó volt a keze szoritása. Kivezetett a kertbe, a messze, csendes hely kertjébe. Még az este is zöld volt minden... mosolygó szín tetszett ki a sötétségből, lágy muzsika dalolt ki a csendességből. Ugy volt, mintha a nyomoruság oázisán lettünk volna. Szivünkben a szeretet, a boldogság, édes érzés legédesebbje: mi ketten, egymáshoz tartozunk. Ám csak itt vagyunk egymásé. Egy lépéssel távolabb és a hajsza engemet is elragad, és a hajsza megmérgezi a lelkemet és anyátlanná tesz.

És ebben a lépésben mennyi édes ingert találtam! El kellett mennem minden áron. Hát elborultan nézett rám az édes anyám és elborultan mondta nékem:

- Fáj, hogy elmész és félek ettől az utadtól... Olyan szép itt minden s távolabb már olyan szomoru.

Másodszor volt virág az akáczfán s utoljára volt öröm az édes anyám szivében. A lelkemnek nem tetszett a csend, nem a csendesség zenéje. Zaj kellett nekem, harcz... a város, a városnak a szerelme. Isteni asszony mosolygott felém, fehér kéz intett hivogatóan nekem. Két fekete szem csalt, csábitott magához, mint éji pillének magamnak is repülnöm kellett.

Elváltunk. Kijött a kapuig az egész családom, mintha messze, más világba mennék. Tényleg odamentem. Már vártak. Várt a szeretőm, vártak a jó barátaim. Ott is meleg volt közöttük. Kihevültem, a lelkemet megejtette az ifjuságom minden szenvedélye. Odakerültem a szeretőm mellé. Átkarolt s aztán az egymás szemébe néztünk. Szerelem volt a szemében, szerelem volt az én szememben is. Leborultam elébe, a lelkem minden érzése a szavamba fult. Kigyulladtam, magam voltam az élő láng, mig beszéltem lázban, remegve hozzá:

- Szeretlek... te érted hagytam el a családom, miattad feledkezem meg az édes anyámról. Miattad az egész világról, miattad te rossz asszony...

Láttam a csendes, messze helyet, odakünn a ligetben. Láttam a szegény embereket, amint a kertben setálnak, nyugodtan és karonfogva, mint egy szent család. Hallottam, hogy rólam beszél az édes anyám, az egész családom... Olyan jól esett sirnom ekkor. Jajgatva, mintegy a fájdalom közepéből kiáltottam ki:

- Hiába, mégis szeretlek... imádlak téged te rossz asszony!

Egyedül maradtunk. Szenvedtem és azt hittem, hogy boldog vagyok. Megcsókolta az égő homlokom s adott egy pohár bort. Koczintottunk.

- Éljen a szerelem! mondottuk mindaketten.

Kezemben még érintetlen volt a pohár. Haboztam, bár égetett a szomjuság.

- Igyál! - buzditott a szeretőm, ismételte kaczagó, szilaj hangon:

- A szerelem éljen!

Felhajtottam a pohárt. Hideg volt, nagyon hideg. Talán azért esett jól.

Azt mondtam, hogy lázam van. Akkor az ölébe vette a fejem. És belesugta a fülembe:

- Én is szeretlek... a rossz asszony szeret téged...

Olyan volt a hangja, mint a tüz. Égette az agyamat, fokozta a lázamat is. Lázam volt az egész éjjel, fáztam a forró teste mellett. Fáztam hajnalhasadáskor, amikor mentem haza, a messze, csendes helyre, hol egyedül csak mi laktunk, én és a családom, mindannyian szegény emberek.

II.

Kigyulladt a tüdőm, az a hideg pohár gyujtotta ki. Éreztem, hogy meg kell halnom. Hát nem hazudtam akkor, amikor utoljára voltam szerelemben vele. Mert ime érte hagytam el a családom, érte az egész világot.

Meghaltam... ám nem szüntem meg. Az maradtam, aki voltam, csak ellustultam. Ott feküdtem az ágyon elégett tüdővel, tökéletesen ellustulva. Oh! boldogságos, abszolut lustaság, tétlen lógatni a karokat, a lábakat, nem kergetni a vért a szaladásra, nem hajszolni a szivet, hogy dobogjon!

Egyébképen mégis csak megváltozhattam én. Az arczom sárga lett bizonynyal, barna-sárga, mint őszkor a falevél. Ősz volt különben is. A megüvegesedett szemem kilátott a nyitott ablakon. Minden sárga és minden poros volt odakünn. Az orvos is poros volt. Messze laktunk - későn jött el hozzám. Láttam mint közeledik felém, láttam, mint áll az egész családom, anyám, atyám, az öcsém az ágyam körül. Még nem hiszik, hogy meghaltam. Veszedelmes öröm, veszedelmes fájdalom vegyül össze a szemök nézésében, mig várják lelkendezve az orvosom szavát. Nem hiszik, hogy meghaltam, talán azért nem akarják hinni, amiért nyitva a szemem. Egyébként az orvos sem hiszi. Érzem, hogy a mellemre hajtja a fejét... tévedt a szegény ember, amikor hallani vélte a szivemet. Érzem az aether injekcióit, érzem, hogy mesterséges belégzést akar végezni rajtam. Már nekem nem kell levegő többé. Nem kell semmi... tökéletesen ellustultam.

Egy pillanatba mulik és irtózat lesz az egész szoba.

Hallom az orvos csendes hangját:

- Meghalt.

Villámcsapás. Az anyám jajveszékel, a szép, vastag haját tépi. Az atyám a szemét födi el a kezével. Az öcsém a falhoz dől és zokog.

Aztán reám vetik magokat. Az öreg, poros orvos is a szemét törülgeti. Az anyám és az apám versengenek a testemért. A nagyobbik rész akarja mindegyik. Ránézek buta, üveges szemmel az anyámra. Magam is sirni szeretnék a fájdalmán. Ám lehetetlen. Akkor csak tépi, rángatja a tagjaim:

- Nem haltál meg, nem igaz!... élsz!...

Igaza van, nem haltam meg, ám mégsem tudom megmondani neki, mégsem tudom megmozgatni a karomat. Leesik lomhán a kezéből, vissza mellém, az ellustult testem mellé. Az apámat megnémitotta a fájdalom. A vonásai eltorzultak, a szemébe egy vércsepp szaladt bele. Iszonyu fájdalom lehet, hogy a hangját is, a könyét is elvette. Az anyám könyétől nedves az egész testem. Beszeretném hunyni a szememet, hogy ne lássam a fájdalmát. Erre sem vagyok képes. Már csak azt várom, hogy koporsóba tegyenek.

Egy tisztes öreg ur jött be a szobába... utána két koldus kinézésü ember. Ugy gondolom, az egyik a halottkém, a mosdatóim a másik kettő. Már jönnek is felém. Nagy fekete ládát is látok a kezökben. Ugy tetszik, az anyám megismerte őket. Az apám is. Akkor ismét elfödi a szemét, nem akarja látni őket. Az öcsém lerogyott a padlóra. Az anyám mint rablóknak esett neki a vendégeimnek. Lökdösi, karmolja őket, ugy tetszik, minden vágya, hogy kidobja őket. Aztán fut hozzám, a haja, a vastag, szép haja össze-vissza tépve. A szemeiben a megőrülés. Látszik, hogy a testemet védi rémülten, kétségbeeséssel. Ismét tépi, rángatja a karomat, ismét hadarja:

- Nem haltál meg... nem, nem igaz...

És én ismét felelni szeretnék. Már az ajkamon a szó, de ugy érzem, mintha egy mázsa volna. A sulya alatt le kell mondanom az erőről, meg kell maradnom a lustaságban. Ám mégis megmozdulhattam, mert hallom mint kiált az anyám, mint sikolt:

- Megmozdult!... láttam!... él!

A halottkém szomoruan rázza a fejét. Azt akarja mondani, hogy tévedés. Inkább neki lehet igaza, szegény édes anyám bizonyára csak beteg képzelődésében látta a megmozdulásomat. Lehetetlen megmozdulnom... érzem, lehetetlen.

Aztán nem birja ki tovább az anyám. Még viaskodik, amikor kiveszik a testemet az ágyból a vendégeim... de aztán elfárad és összeesik a padlón. Egy perczre nem látom a családomat, mert oldalt visznek. Mikor ujból látok, már csak egyedül vagyok a vendégeimmel. Kissé durván vetik le az inget rólam... Aztán megmosdatnak, leöntenek vizzel... tényleg kissé jobban érzem magamat. Aztán becsavarnak egy imádságos kendőbe... az előbb szalmát teritettek a földre az én számomra. Most rátesznek. Egy nagy, fekete kendőt boritanak reám. Immár csak feketeséget látok. Pedig nem szivesen válok meg a szobától. Félek, hogy nem látom a családom többé... pedig a szeretőmet is látni akartam még egyszer... bizonyára eljön, bucsuzni tőlem... Le szeretném hányni magamról a fekete leplet. De nem birom megemelni a karomat. Az ellustulás most lett a legteljesebb. Nem látok többé, ezentul csak hallani fogok... ha tompán is, a vastag leplen keresztül.

III.

Nyitják, csukják az ajtót. Ugy tetszik, hogy uj vendégeim jöttek. A szomszéd szobából mély, fuldokló zokogást hallok. Egy-egy erősebben kiváló hangból megismerem az anyám, vagy az öcsém hangját. Az atyám még mindég nem sir. Körülöttem forgolódnak. Aztán ugy tetszik,

hogy leültek hozzám egészen. Két ember lehet ülve mellettem. Két öreg ember, hallom a hangjukból. Keserü, törődött hangjuk van.

- Ez is meghalt... Szegény fiu... mondja az egyik.

- Éjjelezett... lump volt... talán jobb is, hogy meghalt, mondja a másik.

Aztán elhallgatnak. Egy perczig csend van, s igy jobban zúg a szomszédszoba fuldoklása. Az anyám be akar törni hozzám... ám hallom, mint marasztalja fáradt, kétségbeesett szóval az atyám. Az öcsém sirása monoton, egyenlő hosszu perczeken által. Csak néha-néha tör ki egy-egy mély, keserü sóhajtással.

A két öreg ember imádkozik. Héber szavakat morognak. Dajka-mesének tünik az imájok. A gyermekkorom jut eszembe, a dajkám bolond meséi: királyfiról, megátkozott tündérleányról. Tündérvárat látok: a gyermekkorom elhalványult, sápadt szivárvány szineit... tündérasszonyt: a szeretőmet. Hát vége ennek is; mást fog szeretni, mást fog ölelni magához... én, - el leszek felejtve, akárcsak nem is lettem volna. Pedig az ifjuságom az övé volt. Én ifjuságom! Ugy tudom, hogy becsületes voltam mindég. Egy-egy perczre vádolom magam... miért is mentem el hazulról akkor, nyári este. Ám eszembe jut a szeretőm utolsó ölelése... örök árnyék volt a világom, örök szegénység a fészkem: jól esett nekem is boldognak lenni egyszer. Emlékszem a czélra mely után hevültem, a vágyra, mely a küzdelemre tanitott, az ideálra, mely után törtem egykor. Rossz vivómester az ideál... kiütötték a kardot a kezemből. Most mindegy... akár ki se ütötték volna. Lehettem volna becstelen, élhettem volna melegben, fényben, gazdagságban... lehetett volna nekem is a saját testem vágya minden vallásom... hiába, mindegy volna most! Ugy tudom itt e fekete lepel alatt, hogy bolondság az egész... bolondság a hajsza, az érdek, meddő, hiu dolog minden czél, vágy, ambiczió. Legjobb igy ellustulni, mélységesen ellustulni... meghalni...

IV.

Bizonyára gyertyát gyujtottak. Mert a két öreg ember az egész éjjel mellettem. Virrasztanak és imádkoznak. Ám elfáradnak aztán. Hallom a horkolásuk.

Reggeltájt ismét beszélnek.

- Mit fognak fizetni nekünk?

Csak nehány percz mulva válaszol a másik.

- Semmit... szegény emberek... utolsó rendü temetés... koszorut sem fog kapni.

Még egyszer látom a reggelt, levették a leplet rólam. Óh! szép, szomoruságos őszi reggel! Nem láthatom soká... már visznek a koporsó felé. Gyalulatlan deszka belül, kivül feketére van festve. Beletesznek, be vagyok takarva az imádságos kendőkkel... bizonyára nem fogok megfázni. Már a fedelet is rám teszik. Be vagyok tetőzve... immár a hallás is nehezebben fog esni. Felemelnek, letesznek ujból... ugy tetszik, most vagyok a ravatalon. Koszorut alig kaphattam... de mégis, most tehették a koporsómra. Talán a szeretőmtől való? Még a halálban is csalódik az ember. Az anyámtól való, mert ő vágódott a koporsómhoz. Aztán jajgat be hozzám.

- Az anyád van itt, a te lesujtott, szerencsétlen anyád! Bocsáss meg neki, ha rosszul tett veled valaha életedben... ha rosszul is tett, mindég a javadat akarta... Bocsáss meg a te lesujtott, szerencsétlen anyádnak!

Vonaglott, minduntalan belecsuklott a hangjába. Az utolsó szavait, mintha a lelke mondotta volna. Leomlik, a koporsómat is majd magával rántja. Hallom, mint jajveszékel a földön.

Aztán az apám jön. Néhányszor már belekezdett a bucsuzásba, ugy látszik, nem tudja folytatni.

- Az atyád... a te szegény, megtörött atyád... Bocsáss meg, ha nem tudtam gazdagságot nyujtani neked, ha nem tudtam örömet adni az életednek. Szerettelek, nagyon szerettelek... Isten veled!

Aztán az öcsém jön, jajveszékelve hajtá a koporsómra a fejét.

- Az árva öcséd... a te elhagyott, árva öcséd... bocsáss meg neki... bocsáss meg...

És magam is jajveszékelni szeretnék és magam is bocsánatot szeretnék kérni tőlük. Most látom, most érzem, mennyire szerettek. Ám nem tudok bocsánatot kérni. Minden erőm, minden akaratom ellustult, belelustult a mélységes, abszolut lustaságba...

Hát igazán végem... Ha most, az anyám, az atyám, az öcsém keserüségére nem volt egy árva szavam, ugy hát sohasem lesz többé. Vége!... vége!...

És most készülhetek az utolsó utra. Levisznek a lépcsőn, leviszik a lépcsőn a koporsómat. Jajveszékelést, sikoltozást hallok. Valami szerencsétlenség történhetett. Egy-egy mellettem elhaladótól hallom, hogy az anyám le akart ugrani az emeletről. Már tul is volt a karfán, a végső perczben ragadták meg. Mintha nem is tudnám... a fogékonyságom is ellustult.

Sokan lehetnek a temetésemen. Régi barátok, a kikkel együtt küzdöttem, régi ellenségek, a kik most kibékültenek. Milyen üdvös volt ellustulni, most mindenki kibékült... eddig, ha törni akartam előre, örökkön előttem jártak, hogy elzárják az utamat. Most mögöttem vannak, s engednek, messze, messze... akár meg se álljak többet. Gyászbeszéddel sem tartóztatnak fel... vajjon mit is lehetne mondani én rólam, amikor a holtakról nem illik rosszat mondani? Hát nincs gyászbeszéd, egyébként is szegény emberek vagyunk.

Bizonyára kisérnek az atyám is, az öcsém is, bár nem hallom őket. Ám hallom a többieket: a gyászközönséget. A szüleimről beszélnek, hogy szegényes a gyászruhájok, ócska az atyám kalapja, ócska a harmadrendü temetés is. Egyébként lehetnek gazdag emberek is a gyászvendégeim között. Mert hallom, hogy némelyik tengeri fürdőről, szinházról, lóversenyről beszél. Mindegy... akadnak, kik kora halálomat is emlegetik. Azt mondják rólam általában: jobb nekem a halál, jobb, százszorta jobb...

Most mehetünk végig az utczán. Hallom az utcza zaját, egy pillanatra gyászzenére gondolok... pedig csak a lóvasuti kocsik csillingelése, a kocsisok kürtölése. Egyébként nagyon rossz a rugója ennek a harmadrangu gyászkocsinak. Minduntalan zökken... félek, hogy leesem a kövezetre. Meg szeretnék fogódzni... nem tudok... el vagyok lustulva végkép.

Most gyorsabban megyünk, csendesebb világba értünk. Künn lehetünk a temető környékén. Megáll a kocsi. Leemelnek s aztán letesznek ujból. Ismét a virrasztóim hangját ismerem meg... ismét az öcsém zokogását. Az anyámat bizonynyal otthon tartották. A halottas-kamrában lehetünk, sejtem, hogy most vágták meg az atyám és az öcsém ruháját. Ismét felemelnek... sok szilárd kéz, egy-egy reszkető is viszi a koporsómat. A reszkető kéz bizonyosan az atyámé, meg az öcsémé. Ugy sejtem, hogy most valami rendkivüli fog történni velem... Már a sir szélén lehetek. Még egy utolsó percz az imáé... s aztán hallom, hogy kötelek surlódnak a koporsó falához. Leeresztettek... lenn vagyok, benn vagyok az igazi halálban. Hát most sir az atyám, most hallom az öreg ember fuldoklását:

- Fiam...! fiam!...

Most hullott rám az első rög... most esik a többi... a lapáthányás... egyszerre nem hallok semmit. Tökéletes sötétség... most van végem igazán.

V.

Nyugodtan, csendben fekszem. Csak néha-néha, mintegy messze távolból jöve, tompa, mélységes zokogást hallok. És hallok vidám, derült kaczajt is. A zokogást ismerem, és ezt a kaczajt is hallottam életemben... Két könycsepp szivódott be hozzám s az ajkamra mint harmat esett.

Akkor ez a két könycsepp megzavarja a csendes lustaságomat. Oly keserü az egyik, mintha ez árva cseppben beláthatatlan tengerek oldódtak volna fel. A anyám könye ez bizonynyal. A másik édes... S ez vajjon kitől való?

GYÁSZBESZÉD
AZ ERŐS BARNABÁS FELETT.

Tisztelt hölgyeim és uraim, érdemes gyászgyülekezet, testvéreim és barátaim a fájdalomban és örömben, emberek gyöngék és erősek, reménykedők és reszignáltak, mi és ti mindannyian, kik itt vagyunk a temetőben egy szép-simára kivájt árok körül, - ma körül, benn holnap, vagy legkésőbb holnapután - ime itt van előttünk a szörnyüséges vég, a legvégső vég, mely után nem lészen semmi már. Itt van a vége Hámos Barnabásnak, az erősnek, a góliátnak, ebben a nagy érczládában, ebben a nagy gödörben, ebben a kertben, amelyben virágok és füvek nőnek, pedig embertestek vannak elvetve.

Hát elvetjük a Barnabás testét is, és aki szerető szivvel kételkedik a halála, a pusztulása lehetőségében, mindjárt meg fogja látni, hogy nem marad Barnabásból, az erősből, a góliátból egy porszem sem ezen a mi földünkön, amelyen egyébként elég a por. Nem marad csak egy domb, ma egy domb, holnap egy alaktalan a földsüveg, amelyre házat fog épiteni egy ember, egy talán nagyon derék ember, kinek pénze is lesz az erényén kivül.

Hát elvetjük a Barnabás testét is, és aki azt tartja, hogy mi, akiknek van bátorságunk élni, vagyunk az erősek, és akik meggyilkolják magukat, azok a gyöngék és a gyámoltalanok - meg lehetnek elégedve. Pusztuljon minden gyönge ember, ölje meg magát minden testvérünk az Urban és az Ördögben és nekünk fog maradni minden föld, természetesen ennek a temetőnek a földjén kivül, mert ez nem kell nekünk. Ez jó Barnabásnak, az erősnek, a góliáthnak... ma sem erős, sem góliát. Itt vagyunk a sirja szélén, mindannyian barátai, mert azok is barátjai lettek, akik ellenségei valának. Itt vagyunk mindannyian a sirja szélén, akik féltünk és rettegtünk tőle, mert nagyon erős volt, félemletesen erős; hatalmas ökleinek egy-egy csapásával össze tudta volna zúzni az érdemes gyászgyülekezet minden tagját, egyenkint és összevéve. S itt vagyunk a sirja szélén mindannyian, akik nem félünk tőle már, akik, ha ez kegyeletlenség nem volna, kikaczagnók, látva és tudva összeszorítva, összeszorulva az ő rendithetlen szikla testével ebbe az érczkoporsóba... Csak azért sem félünk tőled mérhetlen erejü, iszonyatos Hámos Barnabás, ki olyan vagy most, mint egy menagéria királyoroszlána az ő szilárd, szétrombolhatlan vasketreczében. Most jöjj közénk ha tudsz, most verj szét közöttünk, most, amikor nem tetszik neked a gyászbeszédem szentimentálizmusa, amikor nincs kedvedre hogy feltartóztatnak az utadon az én tisztelt hölgyeim és uraim, ez érdemes gyászgyülekezet, testvéreim és barátaim a fájdalomban és örömben, emberek gyöngék és erősek, reménykedők és reszignáltak, mi és ti mindnyájan, kik itt vagyunk a temetőben, egy szép-simára kivájt árok körül, - ma körül, benn holnap vagy legkésőbb holnapután - s akik előtt itt van a te szörnyüséges véged, a legvégső vég, mely után már nem lesz semmi. Isten veled hát Barnabás! Legyen könnyü a feloszlásod, legyen kéjes, add meg magad a pusztulásnak és ne védekezz a hernyók és giliszták tolakodó hada ellen, mely a te nagy szemedből fog kikelni, hogy a tested, az erős, a hatalmas tested felett csapjon éhes vásárt, élénk és czudar vásárt. Ne bántsd őket, élniök kell nekik is, és bizonyára felsőbb rendeltetésre élnek az emberek husából. Egyebekként pedig azt nem kell kivánnom, hogy a föld legyen könnyü neked, mert a te hatalmas erőddel ugy el fogod birni, mint igavonó ökör egy szalmaszálat... Ugy van Barnabás, el fogod birni, igaz, raçe-óriás te! Mikor rádborul a föld, rádnehezedik minden súlyával minden porszemének játszi könnyüség neked... amikor te nehezedel rá, amikor nem alatta, de fölötte vagy - összeroskadsz, véged. Különös, furcsa óriás, szegény Barnabás! Ha nem láttam volna, miként tepertél le kesztyüs kézzel vágóhidról szabadult bikát a hatvani utczán, ha nem tapogattam volna csodás izmaidat, ha nem bámultam volna el a karjaidon, amint az élő erőnek dagadó kidomborodása már-már a bőrödet tépi fel - igazán nem hiszek az erődben. De igy...

maradunk érdemes gyászgyülekezet födetlen fővel a sirja körül... a mi elköltözött barátunk, a mi szegény Barnabásunk, igazi hős volt igazi óriás!

Amikor hajdan eljött hozzám, egy éve lehet mindössze, megnézte az orvosi műszereimet, megnézte megvetéssel, kicsinylőleg; felhányta a házi gyógyszertárom, nevetve, amint az oroszlán nevet. Aztán gúnyolódott azt mondta, semmiféle késem meg nem tudná ölni, el nem tudná pusztitani még az orvosság sem, pedig rólunk orvosokról ugy vélekednek a nem orvosok, hogy semmi sem gyilkol annyi pontossággal, mint a mi gyógyszereink. Felemelt egy higanyos palaczkot a kis ujja hegyével... felkapott egy szekrényt a félkezére... és nevetett, mint az oroszlán nevet, jól esett a rengeteg testének, a széles mellkasának ez a nevetés.

- Mi tudna megölni engem?

Megtartottam a hidegvéremet, bár boszantott az elbizakodottsága. Megnéztem a házi gyógyszertáram, félig üres vala. Megnéztem a bonczoló szereim, teljes volt ott minden.

- Nincs annyi mérgem össze-vissza, mely fel tudna robbantani téged. De ez a kés, ez a hosszu, hegyes kés... csak egy piczit, egy nagyon piczit érintse a szivedet, és elesel, végig terülsz itt ezen a parketten, akármily nagy légy és hatalmas.

Megnézte a kést, ugy tetszett nekem akkor, mintha imponált volna neki.

- Ez a négyes számu? kérdezte.

- Ez a négyes számu, feleltem.

- Azt hiszed ez meg tud ölni? kérdezte.

- Tudom, feleltem.

Tisztelt hölgyeim és uraim, érdemes gyászgyülekezet, testvéreim és barátaim a fájdalomban és örömben, emberek gyöngék és erősek, reménykedők és reszignáltak, mi és ti mindnyájan, kik itt vagyunk a temetőben, egy szép-simára kivájt árok körül - ma körül, benn holnap, vagy legkésőbb holnapután - bocsássák meg nekem ezt a kitérést gyászbeszélés közben. De szónoki hirnevem nem lévén, nem ronthatom s nem emelhetem a beszédem hitvány vagy kifogástalan formájával... ellenben tartozom az orvosi reputácziomnak. Azt mondtam neked, ki itt vagy élettelenül összeszoritva és összeszorulva ebben az érczládában, hogy a négyes számu bonczkésem, csak egy piczit, nagyon piczit érje a szivedet és elpusztulsz félemletes óriás. És ime a négyes számu bonczkésem csak egy piczit, nagyon piczit érte a szivedet és elpusztultál. Oh! nekem igazam volt... neked nem.

Találkoztam veled, két héttel volt a menyegződ előtt. Hatalmas, nagy Barnabás, elvettél egy kicsi asszonyt feleségül. Egy kicsi, rossz asszonyt, ugy hoztad fel a tenyereden az utczáról. Adtál neki fényes lakást a piszkos utczák után, adtál neki módot a jóra, a rossz után. És adtál neki szivet, sokat, az egész szivedet, az egész nagy szivedet, te nagy ember. Szeretted, nagyon szeretted, egészen ugy, mint a bolondok szeretnek. Belement az érzésed a szivedből az agyadba, az agyadból az egész testedbe, bele az aczél-izmaidba, teljességgel szerelem lett az erődből. Olyan voltál, mint a gyermek, bohó, és boldogságos. Mutattad mi mindent vettél annak a rossz asszonynak... sárga selyem, kék selyem, arany ékszer, gyémánt is volt közte. Mutattad az arczképét... félve és remegve, őrizted aggódó féltékenységgel, hogy valahogy el ne vegyék tőled. Senkinek sem kellett, mert meg volt már mindenkinél. Nevettek, kaczagtak rajtad gúnyból; te nevettél a gyönyörüségtől.

Emlékszel?... Azt kérdeztem tőled egyszer...

- Hátha rossz lesz ismét? Hátha kiszökik az utczára ujból, ki a fényes selyemből, a puha ágyból? Kikergeti a vér, kicsalja a régi világ, az édesebb, a megszokottabb, az utczák nélkülözhetlen anyaföldje, a szél, az eső...

Elborultál. Olyanná vált az arczod, olyanná lettek a karjaid, mint akkor a hatvani-utczán, amikor a bikát gyürted le. Vér volt a szemedben, vér dagadt ki a vastag nyakad ereiben. Csupa vér voltál... csupa nedves forróság. Csak a hangod volt száraz, nagyon száraz... Mondtad:

- Megölöm... elébe állok az utczán, leteperem a sárba, az utcza sarába, ott lesz egygyé sár a sárral.

... Ugy van, ugy állasz elébe, mint a megvadult bika elé álltál. Megragadod a te vaskarjaiddal, kiül a szemedben a vér, a vastag nyakad ereit is dagasztja. De mindegy, legyüröd, megölöd, csak ép ugy, mint a bikát... Szegény Barnabás, én elköltözött erős barátom, hát csak ennek az ároknak a szélén tudod meg te, hogy egy rossz asszony erősebb egy megvadult bikánál?...

Aki higanyos palaczkot tartogattál a kisujjaddal... aki felkaptál egy szekrényt a félkezedre... aki az öklöd egy csapásával össze tudtad volna zúzni ez érdemes gyászgyülekezet minden tagját, egyenkint és összevéve, ime összetört egy asszony, egy kicsi rossz asszony...

Amikor mindenki tudta már, megtudtad végre te is. Bömböltél az első perczben, mint oroszlán párja-vesztetten... Aztán... mi is volt csak aztán? Felszaladtál hozzám... betörted az ajtót... egyedül voltál, egyedül, a kedvedre készen...

Mikor hazajöttem azt hittem, hogy tolvaj járt a lakásomban... a négyes számu bonczkés csak-ugyan hiányzott. De aztán megtaláltam a szivedben. Ott voltál végig terülve a parketten, bár nagy voltál és hatalmas.

Tisztelt hölgyeim és uraim, érdemes gyászgyülekezet, testvéreim és barátaim, a fájdalomban és örömben, emberek gyöngék és erősek, reménykedők és reszignáltak, mi és ti mindannyian, kik itt vagyunk a temetőben egy szép-simára kivájt árok körül, - ma körül, benn holnap vagy legkésőbb holnapután - ime itt van előttünk a szörnyüséges vég, a legvégső vég, mely után nem lészen semmi már. Itt van a vége Hámos Barnabásnak, az erősnek, a góliátnak, ebben a nagy érczládában, ebben a nagy gödörben, ebben a kertben, amelyben virágok és füvek nőnek, pedig embertestek vannak elvetve.

De mortuis nil, nisi bene... igy hát nem mondom, hogy hazudtál Barnabás! Pedig azt mondtad, hogy az asszonyt fogod megölni... és ime magadat ölted meg. Isten veled szegény, erős Barnabás!